

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
Printed in JERUSALEM

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		Ե. Ե. Դ.	209
— «Պեգր».			
ԿՐՕՆԱԿԱՆ		Ե.	212
— Պալատական ֆարդիչ մը.			
ԿՐՕՆԱ-ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ		ԵՐՈՒԱՆԴԻ Վ.	214
— Աստուծային նախախնամութիւն.			
ԳՐԱԿԱՆ		Յ. ՕՇԱԿԱՆ	218
— Հայկական Ռոմանթիզմ.			
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ		ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ԱԲՂ. ԶՂԶԱՆԵԱՆ	224
— Համուրապիի Օրինագիրքը (8).			
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ		ՎԱՀՐԱՄ ՄԱՎԵԱՆ	228
— Գիրք նակզին մարդերու.		ԶԱԻԷՆ ԵԿԷՆԵԱՆ	229
— Երջանկութիւն.			
ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ		Ն. ԵՊՍ. ՄՈՎԱԿԱՆ	230
— Աղեփանդի պատմութեան կաճանք.			
Առաջին ակնարկ Յուստակի մի Սրբոց Սակոբեանց վանքի ինաստասիրական մի ֆանի ձեռագիրներու վրայ.		ՇԱՀԷ ՎԱՐԴԱՊԵՏ	237
«Հայ Բուսաշարհ».		ԿԱՐԱՊԵՏ ԳԱԲԻԿԵԱՆ	241
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ		Ն. ԵՊՍ. ՄՈՎԱԿԱՆ	243
— Մաշեկուր.			
ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ		Ա. Մ.	244
— Երջանկ ըլլալու արուեստը.			
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ			251-253
— Հեռալիւրներ. — Սկեղեցականք-Բեմականք. — Պատգամականք.			
Իրաքի եւ Յորդանանի բազաւորներուն այցը Բեքղեհեմի Ս. Մենդեան Տանարը:			254
ՏԻՐՈՒՆԻ			255
— Տ. Սալի վրդ. Ամբարշեան. — Տ. Ոսկի վրդ. Թեղեան.			

ՍԻՈՆԻ Տարեկան բաժնեգինն է՝ բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիլին 15

Redaction of the Armenian Monthly SION
Armenian Patriarchate,
P. O. B. 4001
Old City - Jerusalem
Via Amman (Jordan)

صدرها - بطريكية الارمن الارثوذكس مدير المطبعة - الآب زاوین خنتینان تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس
اغسطس - سبتمبر ١٩٥٣ العدد ٨-٩

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.
Editor - Father Zaven Chinchinian. Armenian Convent, Jerusalem.
Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

— Ս Ի Ո Ն —

ԻԷ. ՏՃՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1953

— ՕԳՈՍՏ. — ՍԵՊՏ. —

ԹԻԻ 8-9

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

«ՈՆՏՐԱՆ»

Կարելի է շատ շփոթ դադափար մը կազմել այն իրերուն վրայ, որոնց պէտք ունի մարդ, սակայն պէ՛տք ըստածը ինքնին շա՛տ որոշ բան մըն է մեր փորձառութեան մօտ: Ասոր շուրջը կը դառնայ մեր կեանքի բոլոր գործունէութիւնը, և զոհացում տալ պէտքերուն՝ միակ ողջմտութիւնն է ապրելու սահմանուած ընկերութեան մը համար:

Պէտքերը կը դանազանուին սակայն՝ կը նուագին կամ կ'աւելնան, երբեմն զիրար կը վանեն ժամանակի պահանջուններուն համեմատ. անոնց այդ յեղյեղուկ հանգամանքը կրնայ գմեղ շատ անգամներ խոտորեցնել, մանաւանդ եթէ բնական չըլլան անոնք, կամ չըղխին բուն իսկ մարդուն էութենէն:

Այս կեանքին մէջ սովորաբար պէտքերը այլանդակ երևոյթներ ալ կ'առնեն, այսինքն պէ՛տք նկատուած անոտիքներ՝ որոնց տրամադրութեան տակ կը դնենք երբեմն մեր բոլոր ուժերը՝ փոխանակ գմեղ տանելու լաւագոյն զարգացումի կամ կանոնաւոր աճումի՝ աւելի սպառում կը սպառնան մեր անձերուն՝ մեր կեանքին:

Շա՛տ անգամ ալ այնպիսի պէտքեր՝ որ մարդուն նախնական կեանքին հետ ծրարուած կուգան՝ կը ծայրատուին՝ կ'ընդոտնուին կիրքերու գոհացումով և անձնահաճ մտածութիւններով, և չզգար մարդ թէ ի՛նչ սպաննութիւն մը կը գործէ իր անձին վրայ:

Հարկ է ուրեմն ճանչցնել ժողովուրդին իր էական պէտքերը՝ թէ՛ բարոյական ըլլան և թէ՛ բնախօսական. հա՛րկ է զգացնել իրեն թէ՛ առողջ ընտրութեան մը շնորհիւ կրնայ ինքը հետեական մնալ իր վիճակին ու ճակատագրին հանդէպ. հա՛րկ է սեւեռել տալ իր ուշն իր ամէն մէկ կարողութեանց և գոյութեան ամէն մէկ պայմաններուն վրայ. մէկ խօսքով՝ ցուցնել իրեն թէ «Ի՛նչպէս հացով չէ որ կ'ապրի մարդը». վասնզի անասնական այդ պէտքը կրնայ

իրեն նիւթական կեանքը ապահովել, բայց չի կրնար հանել զինքը բարձրագոյն նկատողութիւններու :

Հա՛րկ է զգացնել մա՛նաւանդ բարի ժողովուրդին թէ՛ իր մշակած արտը աղբի պարարտութեամբ չէ՛ որ կը սնանի միայն, այլ ինչ որ վերէն կուգայ՝ Ժրե ու անձրե՛ մէկուն ճաճանչները և միւսին կաթիլները կը փխրեն իր ակօս. ները, կը լեցնեն իր շտեմարանները :

Հագարու մէկ պէտքեր կան, որոնց ամէնքը կենսական չեն կրնար հա. մարուիլ, արդար բաշխումի օրէնքն ալ չունենալով իրենց հետ. զի ինչ որ հա. րուստը իբրեւ պէտք կը ստեղծէ իրեն՝ աղքատին տառապանքն է այն. բայց՝ առանց վարանելու՝ կրնանք ըսել թէ կրօնական պէտքը՝ որ հասարակ է ամե. նուն՝ շատ դիւրագոյն եղանակաւ կը գտնէ իր զոհացումը. օգին ու լոյսին նման տիեզերական բարիք մըն է ան :

Հա՛րկ է զգացնել ժողովուրդին թէ կրօնը ձրի պարզ և մըն է իրեն տրուած, թէ՛ այդ միջոցառումն մէջ ուղածին պէս կրնայ շնչել ինքը, առանց ընդունելու կարծրացած կեղեկանքներ՝ նախապաշարութեան՝ որոնք բուն լոյսին աղղեցութեամբ պէտք է թօթափին, աւելի յստակ և աւելի պայծառ տեսու. թիւններ պարզելու համար հոգեկան նայուածքի առկա :

Պէտքերու կեղծիքներ ստեղծել և սաստկապէս լլկել ընկերական կեանքը՝ սխալ իմացուած քաղաքակրթութեան մը գործն է. կարկամ սեղմումներ տալ սրտին ու անոր զգացումներուն՝ սխալ իմացուած բարոյականի խտրութիւնն է. հպարտութիւն ներշնչել մտքին ու անոր անկարգ շարժումներուն՝ սխալ ի. մացուած իմաստասիրութեան ոգին է այն. կապանքներ չինել հոգիին ու անոր ըզճանքներուն՝ սխալ իմացուած Աւետարանի մը կրօնքն է այն :

Թո՛ղով միւսները մենք ուժգնակի կ'ուզենք շեշտել կրօնական պէտքը, ա՛յն որ իր ուղիղ իմացումովը արդէն բուն բարոյականի շաւիղն ալ կը բանայ մեր առջև լուսաւոր դիժերով :

Ո՛վ չէ համոզուած թէ այդ պէտքը կեղծիք մը չէ բնաւ, ո՛րչափ ալ անոր սնունդ մատակարարող նիւթերը ամէն ատեն չունենան նուրբ և կենդանի տարր մը իրենց մէջ. թէ հոգիին այդ ներքին ազդակը ախտաւոր գործարա. նաւորութեան մը վայնասունը չէ՛, և թէ՛ ընդհակառակը՝ մարդ անո՛վ մանա. ւանդ իր էութեան հետ կրնայ հաշտուիլ, անո՛վ միայն ինքզինքը բարձր կը գտնէ, վե՛ր՝ անցաւորէն ու անասնականէն վե՛ր, ու անով կը ներդաշնակա. ւորէ իր ամէն մէկ քայլը զարգացման ճամբուն վրայ :

Ըսինք թէ շատ դիւրին պայմաններով կը զոհանայ մեր կրօնական պէտքը. պարզ հաւատքին ու աղօթքին մէջն է այն : Ոչ հեթանոսութեան հարկերգնեան զոհի ձոխ հանդերձանքները և ո՛չ հրէական պաշտամունքի անհատում պատ. ուէրները քրիստոնէին խիղճը չեն կրնար բռնաբարել իր փրկութեանը համար : Մեր հաւատքն է անշուշտ Աւետարանինը. Անո՛րն որ մեզի հետ հաճեցաւ խօ. սիլ ու միշտ պիտի խօսի. Անո՛ր՝ որ իր գիտակցութեան յստակ շեշտերով «գերկնաւորս» պատմեց մեզի. Աստուածորդիին հաւա՛տքն է այն : Նա ինքը մեր աղօթքն ալ ամփոփեց քանի մը հրաշալի տողերու պարզութեան մէջ, կրօ. նական պէտքին ամենէն սուր հնչիւնը դնելով մեր կուրծքին տակ, «Հայր մեր որ յերկինս ես» :

Տէրունական այդ աղօթքի ամէն մէկ մրմունջ մեր կրօնական կեանքի թելերը կ'ոլորակեն. այդ խնդրուածները օրօրօցէն մինչև դերեզման ու անկէ ալ անդին մեր անսահման իզձերը կը հրահրեն:

Եւ ստուգի՛ւ, ամէն հասակի կրօնքն է դաւանիլ «Հայր մեր որ յերկինս ես». բայց ամենէն աւելի մանուկին կրօնքն է այն, անուշակ բուրուհներու մէջ ծածանող էակին. այո՛, և ամենէն աւելի կարծես ան ունի իրաւունք ըսելու Աստուծոյ. «Սուրբ եղիցի անուն քո», կեանքի աղտեղութիւններուն հետ դեռ չշփուած, դեռ երկնքին սուրբ կապոյտին սիրահար. բայց բուն այդ ներշնչումն է որ վառ պիտի պահէ անոր սրտին խորը երկրի ամէն սուտ փառքերէն ու խաբկանքներէն անլատ բարոյական տեսնչ մը, և իր պատանութեանը մէջ պիտի տայ զգալ իրեն՝ երկնքի թագաւորութեան հրապոյրը. «Եկեսցէ արքայութիւն քո»:

Ահ, եթէ մանուկին շուրջ ապրող անտարբերներ՝ սկեպտականներ զանան անկէ իր ոսկի ժամերուն երկնային այդ վայրկեանը՝ իր հոգեկան ցնծումներովն այդ լուրջ ժպիտը, ա՛յլ դժուար է որ կեանքի պատահարներուն հանդէպ՝ ուր յուսահատ հոգին կը մաքառի՝ կամ շիրմի մը վրայ հեծկտալու ատեն՝ կամ մահիճի մը տառապանքներուն մէջ արիանայ այդ տղան՝ որ հիմա երիտասարդ մըն է միմեջելու, «Եղիցին կամք քո որպէս յերկինս և յերկրի»: Թողէ որ ձյա զգացումներով աճի, մի խաբանէք իր մէջէն կրօնքին պէտքը, հաճոյքներուն ամենէն փրկարարը: Քիչ մը վերջը ընտանիքի մը հայրն է ան, նոր յարկի մը տակ կ'ապրի, պզտիկներ ունի անուցանելու համար, մեծ ճիգերով պիտի պատրաստէ անոնց ապագան, բայց պիտի չդադրի իր քրտինքները իրենց արժէքին վերածելէ. «Զիցայ մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր»:

Գուցէ ակամայ անկուսներ օր մը պիտի գլորեն զինքը, բայց անկա փոխանակ մեղկանալու՝ փոխանակ հեշտ գտնելու այդ տղմուտ գայուսները՝ պիտի թօթուէ ինքզինքն ու պիտի գոչէ. «Թող մեզ զպարտիս մեր»:

Զրկանքներ պիտի կրէ շատերէն, դաւ, սպառնալիք, կորուստ, բայց պիտի չմոռնայ իր ըսելիքը. «Որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց»: Կեանքի կոխներէն յոգնած պահուն ալ՝ նոր ոյժ մը պիտի ոգևորէ զինքը երբ երկնքէն խնդրէ. «Մի՛ տանիլ զմեզ ի փորձութիւն՝ այլ փրկեա ի չարէն»: Եւ եթէ երկրի վրայ բախտ չունենայ տեսնելու իր երազած «Աստուծոյ արքայութիւնը» որ հոգիներու անթարգմանելի խաղաղութիւնն է, ուրիշ կեանքի մը մէջ պիտի ցանկայ անոր. «Զի քո է արքայութիւն՝ զօրութիւն և փառք յաւիտեանս»:

Դժուարին չէ հաստատել թէ այս տրամադրութիւններով օժտուած քրիստոնեան անհունապէս կը լեցնէ իր կրօնական պէտքը, այդ կեանքով սկսած մանուկներն են Աւետարանին կանչած հոգիները, անոնք են Եկեղեցիին սիրած նուիրական անդամները, անոնք են ապականած ընկերութեան աղը, մթազնած մտքերու մէջ նշուլող ճրագը. — Ո՛վ պիտի պատրաստէ այդպիսիները:

Ե. Ե. Դ.

ԿՐՕՆԱԿԱՆ**ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ ՔԱՐՈՁԻՉ ՄԸ**

«Քանզի Հեռավոյէ կալա զՅովհաննէս,
կապեաց զնա եւ եղ ի բանօք վասն
Հեռավոյիս կնոջ Փիլիպպոսի եղբօր նորա:
Ձի ասէր ցնա Յովհաննէս. չէ արժան
եմք ունել զդա: ՄԱՍՔ. ԺԴ 3-4

Աւետարանի քարոզութեան շեմէն, իր-
րեւ կարապետ մեր Տիրոջ գալստեան, կ'ե-
րեւի Յովհաննէս Մկրտչի խոստադատ եւ դա-
ժան ստուերը: Անապատէն կուգար անիկա/
հեռու ապրած մարդկային ընկերութենէ,
անոր խարդախուած ու սուտակասպաս
զգացումներէն, անոր ձեւապաշտ եւ ունալ-
նամիտ կրօնական հաւատալիքներէն: Իր
հոգին սնած ու ամրացած էր մենութեան
եւ անհունութեան ծոցին մէջ. Եհովայի ներ-
կայութեան եւ կը բերէր իր խարազանող
պատգամը մարդկութեան, Յիսուոսի հա-
րային կեանքի նախօրեակին:

Չոր ու արեւէն խանձած դէմքով, կի-
սամբիկ, պղինձէ արձանի մը նման, անիկա
չլմեցուցիչ անկեղծութեամբ մը մարդոց
հոգիին մէջ կը խրէր իր խօսքին օւլաքնե-
րը: Անդրդուելիօրէն կը խօսէր ճշմարտու-
թիւնը աշխարհին ու հարուստին համահա-
ւասար, թուելով անոնց մեղքերն ու անօ-
րէնութիւնները, յիշեցնելով անոնց Աս-
տուծոյ ահիւ դատաստանը եւ դժոխքին
կրակը, հրաւիրելով ամէնքը ապաշխարան-
քի եւ մկրտութեան կարենալ սրբուելու հա-
մար իրենց մեղքերէն:

Կարճ շրջանի մը մէջ իր համբաւը
տարածուեցաւ Հրէաստանի բոլոր կեդրոն-
ներուն վրայ, բաղմութիւններ ամէն դա-
սակարգէ իրեն կուգային լսելու իր ա-
պաշխարութեան քարոզը եւ շատերը կը
մկրտուէին Յորդանանի ջուրներուն մէջ:
Հակառակ Փարիսեցիներու եւ Սադուկեցի-
ներու եւ իշխանաւորներու արտուշիւն եւ
անհանգուրժողութեան, բաղմութիւնները
Գալիլիայէն, Նրուսաղէմէն եւ Յուզայի լեռ-
նամասերէն, իր շուրջը կը հաւաքուէին
լսելու այս արտակարգ քարոզիչը: Նոյն
խոհ Հերովդէս ուղեց տեսնել ու լսել զին-

քը, ըստ վկայութեան Յովսէփոս պատմի-
չին, հրաւիրելով զայն իր մօտ, Մաքեոնի
պալատը:

Հոն, արքայական այդ պալատին մէջ
էր որ այս կատաղի մարդը եւ նախան-
ձախնգիր մարգարէն վկայ կը հանդիսանար
ամօթալի արարքի մը: Թագաւորը առանց
ծածկելու, ապօրինի կերպով կ'ապրէր իր
եղբօր Փիլիպպոսի կնոջ Հերովդիսայի
հետ, որ փառասիրական նկատումներով
լքած էր իր շնորհազրկուած ամուսինը
առանց բաժնել ուղեւորու անոր աքսորը
Հռովմի մէջ:

Հերովդէս անտարակոյս հրէշ մը էր,
ինչպէս ճերկայացնել էր սրբին կարգ մը
պատմագիրները եւ իր ժամանակակիցներու
դառնացած երեւակայութիւնը, սակայն
հեշտամոլ եւ կամազուրկ, լսելով Յովհան-
նէս Մկրտչի խօսքերը իր ապօրինի կենակ-
ցութեան մօտին թէեւ վրդովեցաւ, սակայն
չուզեց փնասել իրեն, ըստ Մարկոս աւետա-
րանիչին յարգանք ունէր եւ կ'ի պիտեար
այս նոր մարգարէէն:

Այս է եղած պարագան բոլոր իշխա-
նաւորներուն, լսել ճշմարտութիւնը, յա-
ճախ ընդունիլ զայն, սակայն չարունակել
իրենց կեանքը առանց կարենալ վերջնա-
կանօրէն զայն սրբագրելու: Նախնի եւ
Դաւիթի հանդիպումը Շղիայի եւ Աքաապի
վէճը, եւ մեր օրերուն քաջակորով աւետա-
րանի քարոզիչներուն պահանջը աշխարհի
հզօրներէն, այս իրողութիւնն է որ կը
փաստեն, անոնք կը լսեն ճշմարտութիւնը,
յաճախ կ'արժեւորեն զայն բայց չեն կրնար
անոր համաձայն շարժիլ: Կեանքի պայմա-
նադրականութիւնները եւ իրենց հոգեկան
տկարութիւնները թոյլ չեն տար որ անոնք
կարենան զերծանիլ իրենց թերութիւննե-
րէն: Ահա թէ ինչու ձայն բարեառոյ անա-
պատի կը մնան շատ յաճախ աւետարանա-
կան բարձրագոյն եւ փրկարար ճշմարտու-
թիւնները:

Տակաւին կան ուրիշներ որոնք ոչ
միայն չեն հանդուրժիր իրենց նկատմամբ
արտայայտուած ճշմարտութեան, այլ կը
շնորհն գնել այդպիսիներուն լուսութիւնը
ոսկիով, բռնութեամբ եւ կամ նման միջոց-
ներով: Սակայն Յովհաննէս Մկրտիչը չէր
անոնցմէ՝ որոնք օհեւէ կերպով կրնային
կաշառուիլ, նոյնիսկ բարեկամութեամբ:

Անոր անխաղաղ և հոգին մէկ բան միայն կը տեսնէր, թագաւորին անօրէնութիւնը, ու քաջութիւն ունէր անոր երեսին ըսելու, չէ՛ք արժանի զեզ ունել զկին եղբոր քո ։ Ճշմարտութեան ախոյեանին համար միջին կէտ չկայ, կարելի չէ իրաւականութեան նստիլ մէջ սխալին և ժէ՛ ալ մեղքին հետ : Ախտը բուժելու համար անհրաժեշտ է ջնջել անոր պատճառը, առանց վարանելու ի հարկին անդամահատելու անհրաժեշտը : Երբ խնդիրը ճշմարտութեան դատին կը վերաբերի, այլեւս իրաւախոհութիւնը բաժին չունի հոն :

Յովհաննէս Մկրտիչը ըսած էր ճշմարտութիւնը Հերովդէսի երեսին և կը շտրու նակէր կրկնել զայն : Խնչ փոյթ որ թագաւորութիւնն դէմ թշնամացած զինք բանտ պիտի դնէր և Հերովդէս ծաղաւի էր իր արեան ու առիթի կ'սպասէր վերջ տալու մարգարէի կեանքին : Ճշմարտութիւն ըսելը, վտանգաւոր խաղաղութեան մը մէջ դնել է ինքզինքը, և ասիկա գործն է ճշմարտտ հերոսներու, հզօր հոգիներ որոնք հաշտուած իրենց իրենց հետ, չեն սարսիր արտաքին արգելքներէ : Մարգարէական ոգին է ան որ կուգայ վկան ըլլալու Գերագոյն Ճշմարտութեան, իր հոգիին մէջ ինչ մը կայ աններող ու վճռական, նման հարուածելու համար քաշուած սուրին :

Բաւական չէ համոզուած ըլլալ ճշմարտութեան, այլ պէտք է տիրապետուի ճշմարտութենէն, անոր պատկանիլ մարմնով ու հոգիով և ի հարկին զոհուիլ անոր յաղթանակին համար :

Անկեղծութիւնը մեծագոյն առաքինութիւնն է : Ո՛չ մէկ բան ճիշդ կը հնչէ մարդու մը կեանքին մէջ որ ի բնէ անկեղծ է : Յովհաննէս Մկրտիչ՝ որ նախակարապետը պիտի ըլլար ճշմարտութեան, առանց հոգ ընելու թէ ովքեր կը թշնամանուին, կ'ընէ ճշմարտութիւնը : Սուտ խոստիլը անշուշտ բան մըն է, բայց առաքինութիւն է ճշմարտութիւնը յայտարարելու : Ս. Գրոց գեղեցիկ բացատրութեան համեմատ, այդպիսիները Աստուծոյ նայուածքին տակ կ'ապրին : Արդ՝ ով որ իր սրտին ու մտքին բոլոր արտայայտութիւնները՝ կը յանձնէ իր ճիշդ գաղափարներին, չի կրնար բացարձակապէս անկեղծ չըլլալ :

Մեզմէ շատեր կը նմանին անտառներ,

բու մէջ գտնուած ժայռերուն, որոնք ծածկւած են հաճոյատեսիլ բոյսերով, բայց դարձուցէք այդ քարերը անոնց ներքեւը պիտի գտնէք զաղբելի գեղուներն :

Մեզմէ քանիներ քաջութիւն ունին անկեղծօրէն նախ տեսնելու իրենց մեղքերն ու անօրէնութիւնները, յետոյ մասնանշելու իրենց բոլոր յանձանքը : Այսօր աշխարհը դիմակաւորուած՝ կարծեցեալ առաքինութիւններով ինքզինքը և ուրիշները կը խաբէ : Կեղծիքն ու խաբէութիւնը մեր օրերու ընկերութեան անսպառ գրաւազրուիկ կը կազմեն, և ան որ յաղթական կը հանադիսանայ այդ մրցումին մէջ՝ կը նկատուի է՛ն նրա միտն ու իմաստունը :

Կեղծիքի քօղով ծածկուած է մեր կրօնական զգացումը, մեր ընկերային յարաբերութիւնները, մեր ընտանեկան կենցաղը, իսկ մեզմէ իւրաքանչիւրը՝ մէյ մէկ դիմակաւորուած հերոս : Ահա թէ ինչու տակաւ կը թառամին բոլոր առաքինութիւնները և ստույթեան ու կեղծիքի ժանգը կը կրծէ մեր հոգին : Զկայ անկեղծ հոգի մը, մեր այսօրուան ընկերութեան մէջ, որ կարինայ ձայն բարձրացնել, նման Յովհաննէս Մկրտիչին, ըսելու համար ճշմարտութիւնը : Մի կարծէք թէ մեր դարը կը խորշի ճշմարտութենէն, կը բաւէ որ մարդիկ վստահին բարձրացող ձայնին անկեղծութեանը :

Խմբքներ կը ներկայացնէ հերոսը իրրեւ մէկը, որ իր ձեռքին մէջ ունի իր համբաւն ու կեանքը և անալալ զիտէ դիմակաւել մահը, իր գաղափարի յաղթանակին համար : Անոնք որ անվերապահ կերպով գիտեն նուիրուիլ իրենց դատին, անոնք վեք կը մեան մարդկային նկատմաներէ և վախէ : Յովհաննէս Մկրտիչը մարգարով լեցուն այս աշխարհի անապատին մէջ բարձրացող ձայն էր, կարապետ Միսիային և գալիք թագաւորութեան, և աշխարհի մէջ ոչինչ կրնայ զինքը ետ կեցնել իր այս մտածումէն : Սակայն որպէսզի այդ թագաւորութիւնը կարենայ տեղ ունենալ մարդոց սիրտերուն մէջ, անոնք պէտք է մաքրուին ու սրբուին իրենց մեղքերէն : Ահա թէ ինչու այս հրեղէն մարգարէն Հրեաները ապաշխարութեան կը կանչէր, քարոզելով երկնքի թագաւորութեան մերձակորութիւնը և Մեսիային գալուստը :

ԿՐԹՆԱ-ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՆԱԽԱԽԱՄՈՒԹԻՒՆ

Աստուծոյ մշտնջենական գործունէութիւնը կը կոչենք Նախախնամութիւն, որով կը պահպանէ Ան և իր զերագոյն վախճանին կ'ուզէ աշխարհ ու մարդկութիւնը այն օրէնքներուն համաձայն, զորս հաստատած է արարչագործած պահուն՝ իր բարձր իմացականութիւնովն ու ազատ կամեցողութեամբը:

Անսահման բարութեան գործ մըն է տիեզերքն ու անոր մեքենականութիւնը՝ որ Աստուծոյ էութեան վրայ եթէ բան մը չ'աւելցնէր, բայց շօշափելի եղանակաւ ի հանդէս կը դնէ ամենակալ գորութեան մը զերագոյն իմաստութիւնը, տիեզերքը իր եղանակաւորումներու մէջ հետապնդող գիտակցութեան սէրը:

Տիեզերքի գոյութեան վախճանական պատճառն է բարին ու կատարելութիւնը: Նախախնամութեան հաստատուն օրէնքներուն համաձայն գործարանաւոր էակներ կ'ապրին զիրենք պահպանելու, սերնդագործելու, պաշտօն մը կատարելու և անհետանալու աշխարհի թատերաբեմին վրայէն:

Անգործարանաւոր գոյակներ, իրենց յաւիտենական անշարժութեան և լռութեան մէջ, կարծես կենդանի վիճակներ են աշխարհի անցքերուն, կեանքի փուլզուճներուն, Աստուծոյ ալ իրենց դարաւոր գոյութենէն վերջ դատապարտուած են հետզհետէ անհետանալու երկրագունդին երեսէն:

Ինչ փոյթ թէ անիկա պիտի բաժնէ ճակատագիրը իր նմաններուն, թէ Հերովդէս յազթական պիտի հանդիսանայ, եւ բանտի լռութեան մէջ դահիճին սուրբ պիտի բաժնէ մարգարէին գլուխը իր մարմնէն, տխուր բախտ կարապետներու, ինքը պատգամաւոր մըն է զոր պէտք է մոռնայ ինքզինքը իր պատգամին մէջ:

Ե.

Նախախնամութիւնը ուրեմն, տարբեր բան չէ, բայց միայն աստուածային այն օրէնքները՝ ըստ որում աշխարհը գոյ է և կը կառավարուի:

Ի յետագունէ այնքան դժուար չէ ապացուցանել նախախնամական օրէնքի մը գոյութիւնը քննութեան և պատկերման մէջ կատարուած յառաջդիմութիւններով:

Բնութեան մէջ կատարուած յառաջդիմութիւնը, գիտնականներու հաւատածին համեմատ, ակնյայտ իրողութիւն մըն է: Երկրագունդին վրայ գոյութիւն առին նախ՝ հանքային, ետք բուսային, ամենէն վերջ կենդանային աշխարհները: Ստեղծագործութեան շղթային վերջին օղակը կը կազմէ մարդը, որ պսակն է արարչագործութեան:

Էակի մը արժէքը ա'յնքան բարձր է և ա'յնքան ընդունակ կատարելագործելու, որքան պէսպիսութիւններ գտնուին անոր գործարանաւորութեան մէջ, և այդ զանազանութեանց մէջ տիրէ ներդաշնակութիւնն ու միութիւնը: Այս տեսակետով մարդը կատարեալ է, երբ անգամ մը իր վրայ կ'ըլ ան և գիտակցութեամբ յաջող զինքը վերլուծելու, այդ անդունդին մէջ հանդիսատես պիտի ըլլայ աստուածային մեծութեան և սքանչելիքներուն:

Բնագէտներու կողմէ հաստատուած այս յառաջդիմութիւնը՝ էականորէն գէպի կատարելութեան ամբարձումն է ուրեմն: Բարեշրջութեան վարդապետութիւնն ալ պարտաւորեալ է ընդունելու այդ յառաջացումը իրր նախախնամական գործ, վասն զի ընտրութեամբ և ժառանգականութեամբ կատարուած ամենուն ծնունդը, ամենուն եղանակաւորումը հաստատուն օրէնքներու կը հպատակին և մ'չ թէ գիպուածի: Այս օրէնքները արժանի են կոչուելու նախախնամական:

Մարդկային պատմութեան մէջ ալ կը տեսնենք կատարուած ակներեւ յառաջդիմութիւններ: Այսօր հսկայ քայլեր առած է գիտութիւնը, և որուն նպատակը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ մեղմացնել մարդոց ժամանակաւոր գոյութեան ընկերացող ցուելը՝ Ելեկտրականութեան, արժմիւն և բնութեան ուրիշ գորութիւններուն ճարտարարուեստի մէջ ենթարկումը այս իրողութիւնը կը նշեն: Ժարտարարութեամբ, որ հում նիւթը

ըստ հաճոյս կը կերտէ, հայթաթած է մեզ գեղեցկութեան ու պերճանքի աշխարհ մը, ճոխ կեանքի վայելքները, ձարտարարուեստը մարդուն հետ էր՝ երբ սկսած էր ան առաջին գործիքը դարձնել, առաջին հասցուտը հաստատել իր մարմինը ցուրտէն ու շողէն պահպանելու համար։ Այնուհետեւ դերձ հնութեան մէջ ճարտարարուեստի զարգացումը շատ քանդաղ տեղի ունեցաւ, յախտաւորներու զբաղումն էր ան մեծ մասով, մինչդեռ հիմա՝ ընկերութեան ամէն դասակարգի մարդոց գործը։ Վիրաբուժութիւնը, բժշկութիւնը այսօր հրաշալիքներ կը գործեն։ Գիտութեանց զանազան ճիւղերու մշակումը փրկած է ընկերութեան կարեւոր մէկ մասը սոզէն, համաճարակներէն և ուրիշ աղէտներէ։

Ստոյգ է թէ մեքենական գիւտերու առաջին տարիներուն մէջ մարդիկ անգործութեան ճգնաժամ մը անցուցած են, բայց այդ մտահոգութիւնը քիչ ժամանակին փարատած է։ Մեքենական աշխատութեամբ նոխացած գործարանական քաղաքներու մէջ, այսօր մարդիկ աւելի քաղաքակրթիչ զբաղումներ ունին քան այն համր ուժերու պարգեւէն զրկուած քաղաքներ։

Գիտութեան միւս նպատակն է մաքսաւի առութեան և բարոյական չարիքին դէմ, մտքերու վրայ ծանրացող նախապշարունակներն ու աւելորդապաշտութիւնները ջնջելով կեանքը, տիեզերքը իր մերկութեամբ ներկայացնել մեզի, որ հազար անգամ աւելի գեղեցիկ ու հիմաւիլ է քան հիներու մոլացածին տիեզերքը։

Միւս կողմէ պէտք է մոռնալ՝ թէ ընդհանուր ըմբռնումով, մարդկային ըզրգացումները կը սրբանան ու կ'աշխուանան, մարդկութիւնը աւելի մարդասէր կը դառնայ։ Օր. գթութեան յարկերը, արդարութեան օրէնքներու խտտութիւնները՝ սիրոյ զգացումովը լրդեղումով՝ կ'ամօքեն, վայրենիները կը քաղաքակրթութեան, մարդկային ընկերութեան համերաշխութեան ոգին կը զօրանայ, մէկ խօսքով Աստուծոյ թափաւորութիւնը կը ծաւալի երկրի վրայ։

Սակայն տիեզերական բարեշնչումը ուղիղ գծով չի յառաջանար. անոր շրջափոխ զիկզակ է. երբեմն մասնակի յոռեւ շրջումներ ալ տեղի կ'ունենան, երբեմն յառաջգիտութեան ընթացքը կարծես կը

կասի. բայց ամէն պարագայի տակ, մարդկութիւնը կաղաւով կը գիտէ դէպի բարին, ճշմարիտը, կատարեալը։

Այս ամէն առաւելութիւններով հանդերձ կարեւոր է գիտնալը՝ թէ մարդկութիւնը անհասպակ յառաջացած է երջանկութեան, բարոյականութեան, առաքինութեան շաւղին մէջ։ Գիտութիւնը, քաղաքակրթութիւնը կարողացած են անհատը երջանկացնել, և զայն չքաւորութեան ճիւղաններէն փրկել. այժմու քաղաքակրթութիւնով անհատը աւելի առաքինացած է։

Երջանկութեան զաղտնիքը փափաքներու չափաւորութեան մէջ կը կայանայ որ առաքինութիւն մը, բարոյականութիւն մըն է. նիւթական նոխ կեանքը երջանկութեան կենսական պայմանը չէ երբեք։ Մարդը, սրտի աշխատութեամբ, նիւթապէս աւելի երջանիկ պիտի ըլլար, եթէ յղփացած կեանքի մը խօլ պահանջումները չուներ։

Բարոյականութեան և առաքինութեան մէջ ալ այնքան չէ զարգացած անհատը. քաղաքակրթութեան նուիրական անուներն տակ յաճախ անպարկեշտ մը, ամբարիշտ մը, աւազակ մըն է ան։

Հանձնարով ալ գուցէ այնքան զարգացած ըլլայ անհատը։ Իրերը իրենց ժամանակին և իրենց շրջանակին մէջ դատելով, Հիւկօ մը աւելի չարժէք քան Հոմերը, Քանդել մեծ չէ քան Արիստոտէլը։ Միայն հիտութեան տեսակէտով մեր այսօրուան դպրոցականը՝ ժառանգորդը դարեւու ամբարուած ճշմարտութեանց՝ աւելի կ'արժէքան Արիստոտէլն ու Պլատոնը։

Ամէն պարագայի տակ սակայն, մասնաւորը անտեսելով հանրականէն բարձրանանք. իրերը իրենց ընդհանուր երանգներուն մէջ ուսումնասիրենք, պիտի համոզուինք թէ մարդկութիւնը այս կարեւորներէն մէկ եւս՝ բարոյականութեան, առաքինութեան, մտքի մշակման, երջանկութեան մէջ յառաջացած է զգալի կերպով, որով կեանքին, մարդկութեան արժէքը աւելի կը բարձրանան։

Ուսանք նախախնամութեան դէմ տըրտընջաւուն իրաւունք ունենալ կը կարծեն երկրի վրայ տիրող բնազանցական, բարոյական և ֆիզիքական չարիքներու գոյութիւնը չշտեղծել։

Մարդը, կ'ըսեն, իր լանջքին տակ, լոյսի, ճշմարտութեան, անհունին ըզձանքովը սողորումած սիրտ մը կը կրէ, բարիին, գեղեցիկին սիրահար հոգի մը կը սնուցանէ իր մէջը. բարոյական բարձր տենչանքներու, անշահախնդիր ճիգերու, գեղեցիկ ըզացուսներու ընդունարանն է անոր էութիւնը. բայց ի՞նչ օգուտ, թեւաբեկ թուչունի մը պէս վար կ'իյնայ ան զէպի անհունութեան անմատչելի կատարները ճախրելու պահուն:

Ստոյգ է թէ մարդը մինչեւ վերջ, արցունքի շիթերով պիտի դեգերի անհունութեան շուրջը. արարչական ու վախճանական պատճառներու՝ իրաց ծագումին ու վախճանին վերահան ըլլալու պիտի աքնոր, երբեմն ի գին իր կեանքին իսկ պիտի աշխատի անտեսանելի տեսանելի ընծայել, անհունութիւնը՝ մատչելի, գաղափարական՝ իրական, աստուածայինը՝ մարդկային: Այս մասին տիեզերքի հարցումներ պիտի ուղղէ, պիտի վերլուծէ իր հոգեկան կարողութիւնները, պիտի ինչէ երկրի ընդերքը, պիտի մխրճի երկնքի կապոյտին մէջ, բայց բնութիւնը իր անտարբերութեան ու արտում լուծեանը մէջ յստակ պատասխան մը պիտի չտայ:

Եթէ աստուածային Նախախնամութեանը գոյութիւն ունէր, կը հարցնեն, ի՞նչ պիտի նշանակէր մարդուն հոգեկան այն խնդրանքները:

— Բնազանցական չարիքը արդիւնք է մեր բնական անկատարելութեանց, մեր իմացական ու բարոյական կարողութիւններու անբաւականութեանը: Պէտք է մոռնալ թէ ստեղծուած արարածներ ենք, և Ստեղծող գորութիւնը իր կատարելութիւնովը պէտք է գերիվերոյ ըլլայ քան արարածը. պատճառը գերազանց է իր արդիւնքէն: Մեր անկարողութիւնները, մեր հուռնաւոր վիճակը կախումի խորունկ զգացում մը կ'արթնցնեն մեր մէջ, որոնք ամէն կրօնքի կորիզը կը կազմեն և միեւնոյն ժամանակ ճշմարիտ խթան մը կ'ըլլան՝ մեր ինքնաճանաչութեան եւ հանապազօրեայ բարձրացումին: Միւս կողմէ անկատար սակայն անձնիշխան գոյութիւնը նախամեծար է քան չգոյութիւնը: Այս պարագան աստուածային Նախախնամութեան ու փառքին արատ մը է բնաւ:

Բարոյական չարիքը բարոյական օրէնքի դէմ մեղանչում մըն է, և ծնունդը առաքինութեան ու երջանկութեան միջև գտնուած աններգաշնակութեան եւ մեր կամքի ազատութեան: Մարդուն ազատ կամեցողութիւնը երաշխաւորեց յանցանքին, մեղքին կարելիութիւնը, և յանցանքին կարելիութիւնը պատրաստեց բարոյական տառապանքը իր ուղղութիւնէն չակննելու:

Ի՞նչ է արդեօք մարդու բարոյական ճակատագիրը: Թիսուս, Գրիստոս զծած է անոր սահմանը. «Նդերուք կատարեալ որ. պէս Հայրն ձեր երկնաւոր կատարեալ է»: Վսեմ և միանգամայն տաժանելի գործ: Այս պատուէրը կ'առաջնորդէ մարդը ճշմարտութեան, սրբութեան, արգարութեան, մարդասիրութեան, երջանկութեան ու փառքի: Սակայն պէտք է խոստովանիլ՝ թէ այս կալուածին մէջ ալ մարդը կը հանդիպի հակօրինութեան (antinomie):

Ո՞վ քայլ մը չէ առած, կ'առարկեն յոռետեսները, զէպի ճշմարտութեան խուզարկումը և չէ ջըջապատուած խաւարի, նախապաշարումի, կասկածի թանձր վարդադրովը, Ո՞վ ճիշդ է չէ ըրած իր բնութիւնը աշխուհեցնելու՝ սրբութեան մէջ զինքը կրթելով և չէ հանդիպած ներքին ընդդիմութեան. կը սիրենք սրբութիւնը, բայց մեր գործնական կեանքին մէջ ի՞նչպիսի պատրանքներ կը կրենք. ունինք այս մասին բարի յօժարութիւններ, բայց ի՞նչ ոգալի արդիւնքներ ձեռք կը բերենք:

Մարդիկ ամէն օր ճշմարտութիւն, արգարութիւն, մարդասիրութիւն կը քարոզեն, սակայն երբ անոնց սրտի յատակը նայինք, հոն ինչե՛ր էնք տեսներ. ստուրթիւնը, անիրաւութիւնը, կեղծիքը, անձնասիրութիւնը բոյն զրած են: Վերջապէս անկատար էակը պիտի կրնար ունենալ մի միայն ծայրագուծ ու մեղանչական անձնիշխան կամք մը. այսուհանդերձ անձնիշխանութիւնը եթէ չարերուն ամբարշտութիւնը և անարժանութիւնը կ'ապացուցանէ, միւս կողմէ ալ բարիներուն արժանիքն ու սրբութիւնը վեր կը հանէ:

Գալով ֆիզիքական չարիքին, որքան ալ բնութեան օրէնքներու դէմ մեղանչուի հետեւանք նկատենք մեծ մասով, այսուհանդերձ կեանքի էական տարրը կազմող — բնազանցական ու բարոյական վիշտե-

բուհեր — ցաւն է. տառաջանքը մարդու կեանքի անբաժան ընկերն է, — զժողովրդէր աշխատանքը, չքաւորութիւնը, մահը, բնութեան տհաճ լի պատահարները, — երկրաշարժ, փոթորիկ, մրրիկ, համաճարակ, եւլին այս իրողութիւնը պիտի չհշտէին: Այս մասին պէտք չկայ յուզիչ պատկերներով զբոսել երեւակայութիւնը, կը պնդեն Նախախմբութեան վարդապետութեան հաւաքականորդները, կամ մերկ ցուցադրել երջանկութեան երեւոյթին տակ ծածկուած տխրութիւններն ու արցունքները՝ որոնք կրնան կարճել մարդկային կեանքի տեւողութիւնն անգամ, խամրեցնել ժպիտը՝ իր առաջին փթթումներուն՝ մեր շուրթերուն վրայ: Յաւը բռնած է մարդկային էութեան խորքը, սոսկ տրտմութիւն մը կրնայ դառնացնել մարդկային բովանդակ կեանքը, մինչդեռ մեծագոյն ուրախութիւն մը չի կրնար ջնջել անոր սրտին մէջ բոյն գրած կոկիծը:

Ստոյգ է թէ ֆիզիքական ցաւերը գոյութիւն ունին, և մարդոց կոկիծներու արցունքներու որակը միայն աւելի կը կշռէ քան անոնց մտքով ուրախութեանց ժպիտներու քանակը: Միեւնոյն ատեն սակայն, արդար ըլլալու համար պէտք է ըսել՝ թէ մարդուն ֆիզիքական ցաւերը կուգան մեծ մասով բնութեան օրէնքներուն դէմ մեղանշումէ, բնութեան մէջ ներմուծուած անկարգութենէ: Աստուածային այդ օրէնքներուն դէմ մաքառող ամենէն մեծ թշնամին մեր անձնիշխան ու տկար կամքն է,

հիւանդութիւններու և տառապանքներու մեծ մասին շարժառիթը՝ մեր հաճոյասիրութիւնները: Երբ պտիկներն իսկ տառապին իրենց անմեղութեանը մէջ, պատասխանատուն չառ անգամ իրենց ծնողներն են՝ որոնք խանգարեցին աստուածային օրէնքները:

Մերութիւնը, մահը՝ տիեզերական օրէնք մըն է. օրէնքները միշտ բարիք են. ասոնց դէմ տրանջալ յիմարութիւն է:

Միեւնոյն ատեն ֆիզիքական այդ ցաւերը օգտակար եղած են ու են մարդը բարոյապէս բարձրացնելու համար: Յաւով հեռացած է մարդը ծուլութենէ, ծայրայեղ հաճոյասիրութենէ, մոլութիւններէ: Յաւով դարձած է ձեռներէց, հնարամաց, Գիտութեանց, գեղարուեստի այսքան զարգացումը լոկ մարդկային հետաքրքրութեան պէտք չէ վերագրել՝ այլ նաեւ իր ցաւերը ամօքելու և դարմանելու յարատեւ ջանքին ու գործունէութեան:

Վիշտն ու ցաւն ալ արժանի են կոչուելու Նախախմբական՝ իրենց մարդկութեան ընձեռած բարիքներովը:

Բաց աստի, այս կեանքը ժամանակաւոր է. կատարելալ երջանկութեան պիտի կրնայ մարդ տիրանալ յաւիտեանականութեան մէջ, ո՛ր չարիքը յաղթահարուած է, և ո՛ւր մարդուն սիրտը կը բացուի առանց խոցուածքի:

Աստուածները այնքան շատ չստգտան ենք, կ'ըսէր Պլատոն, մեր անմահութիւնը զանոնք կը չքմեղէ:

ԵՐՈՒԱՆԴ. Վ.

«Լոյս»

ՀԱՒԱՏՔԻ ՑՈՒՔԵՐ

«Ո՛ր է գեղեցիկ գովուրիւն ի բերան մեղաւորի»:

Ծաղկեպսակ շինելու համար ո՛չ միայն պէտք է որ ծաղիկները մաքուր ըլլան, այլ նաեւ պսակը շինող ձեռները:

Նոյնպէս Աստուածային օրհնութիւններու մեջ միայն երկիւղած խօսքերու մասնակցիլ չկայելը, այլ պէտք է որ այդ խօսքերը պատշաճեցնող ոգին երկիւղած ըլլալ:

ՈՍԿԵՔԵՐԱՆ

(Պատմ. արդարապէս Աղօթքիւյն չարիւն)

ԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՌԱՄԱՆԹԻԶՄ

Դ) — Մեր Ռոմանթիզմը գրական տար-
ժուում մը չէ. ամբապէս կազմակերպուած,
պայքարի իր միջոցներով, իր առաջադրու-
թիւնները դրօշներու վրայ փառաւորելով,
ու օժտուած՝ թեկուզ նախնական չափով
մը գրական դպրոց մը արգարացնող մեքե-
նականութեամբ մը (իրմէ վերջ այս գլխա-
ւոր միջոցները կը գտնենք քով քովի, ի-
րապաշտներուն մօտ, ասոնց ստեղծած
շարժումը միատարր յաջողուածքի վերա-
ծող)։ Անիկա գրական պայքարի հանդէս
մըն ալ չեղաւ։ Քանի որ սկիզբ մըն էր և
ոչ թէ գարգացում։ Երբ աչքէ անցնենք,
օտարներու մէջ, գրական շրջափոխութեան
մայր դարձուածքները, կը գտնենք ճիւղի
դէմ հզօր հակադէպութիւն։ Մենք լեզ-
ուական մեր պայքարը շփոթեցինք գրական
պայքարին հետ, ինչպէս շփոթեր էինք ըն-
կերային-բարենորոգչական մեր գործօնու-
թիւնը գրական գարթօնքին հետ։ 1850ին
Յուլիան Լախարիաբարը բաղդատեցէք
1880ին Եղիշէ վրդ. Դուրեանի, Մատաթեան
Փարագաշի, Ռ. Պերպէրեանի աշխարհաբա-
րին հետ, ու պիտի համոզուիք որ լեզուա-
կան մեր պայքարն ալ դուրս է գրականին
յղացէն։ Դարձեալ հետազօտեցէք մեր ու-
սանաւորին շրջափոխութիւնը ու պիտի
գտնէք որ անիկա ուղին է Ընդգրկումը։
Մեր ռոմանթիզմը կ'անգլխտանայ անշուշտ
գրական քննադատութիւն որակուած սնո-
տիքը, բայց կ'իյնայ հոնորարական ձեռնարկ-
ներու (traité de la rhétorique) տպուէ ապ-
րեցութեան։ Վենետիկի տաղաշափութիւ-
նը։ Ու երբ կը խորհնք որ գրականութեան
մը հիմնական երեք սեռերը (վէպ, թատ-
րոն, բանաստեղծութիւն) փորձուած են ա-
րեւմտահայ ճիգին սկզբնական իսկ շրջա-
նէջ, բայց քերթուածէն դուրս միւսներուն
մէջ վրիպած, պարտաւոր կ'ըլլանք լրջա-
նալու։ Մի առարկէք թէ սխալ է գրական
շարժումները վերածել իրենց ծաղրանկար-
ներուն (ու գրական դաւանանք փնտռել

հոն ուր ասոր յագացն իսկ չէ մարմին ա-
ռած), կը նշանակէ անգոյնի վրայ աշխա-
տիլ։ Քանի կը հեռանանք ժթ. դարէն,
այնքան մեր ներսը կը գունաւորուի տրա-
մագրութիւնը հոն իրագործուած արդիւնք-
ները (գրական) աւելի միատարր տարազ-
ներով պիտակեղու։ Իմ նպատակն է իրո-
ղութիւններ առանձնացնել ու արձանագրել
քան թէ վէճ արծարծել։ Տղայամտութիւն է
զուգակշռել Շէլլին ու Դուրեանը, ռոման-
թիզմին գաւթիլին մէջ։ Տաղանդէն զատ
այս տղաքը ամէն բան ունին զիրար հա-
կադրող։ Անոնք իրարու գլխովին հակառ-
նեայ կիսանքեր ապրեցան, ու անոնց ստեղ-
ծագործութիւնը կը լուսաւորուի այդ կեան-
քին շառայելով ոչ թէ անգլխական կամ հայ-
կական ռոմանթիզմներուն մասնայատուկ
նկարագիրներով։ Դարձեալ տղայամտու-
թիւն՝ Միւսան և Պէշիկթաշլեանը համեմա-
տել իրարու, միշտ ռոմանթիզմին ամպ-
հովածիլին տակ, մեկնելով հանդիտութիւն-
ներէն որոնք կան երկու քերթողներուն
մէկէ աւելի քերթուածներու խորը, ներ-
շնչման ու բարեխառնութեան տեսակէ-
տէն։ Դրապէտի մը տաղանդը շատ բան է
անշուշտ, բայց մի մոռնա՛ք՝ գլխովին են-
թական միայն կեանքին որ այս անգամ հա-
րիւր հեղ աւելի ընդարձակ իմաստ մըն է։
Առանց առաջիկային դիրքեր չպակեցնան,
որոշ ալ կշիռով, կեանքէն առատագրեալ
ոգիւղ մը, մտքով մը գրուած գիրքեր, օր-
քան ալ մեծ տաղանդով ըլլան պաշտպա-
նուած (Կէօթէի Ֆառսթը օրինակի համար) կը
մեռնին շատ արագ։ Այս նկատողութիւն-
ները կը միջնորդեն իմ դատաստանին երբ
կը փորձուիմ վեճարդել մեր ռոմանթիզմը
իր սահմանափակ ճակատագրին, պարագա-
յական փաստին համար։ Դուրեանը, միայն
մեր ըլլալու փառքին սիրոյն բարձրացնել
միջազգային քնարական հանճարներու լու-
սապօսկին, հաւատարմ պիտի գար շրջուած
ռոմանթիզմի մը, եթէ երբեք չըլլայի պաշտ-
պանուած, այդ արարքը ընելու աստին, այդ
տղուն քերթուածներուն մէջ պոցայն խոռ-
քէն, յոյզէն, սարսուռէն ու հեշտանքէն
որքան կ'առնեմ այդ ամէնը միջազգային
մեծ ռոմանթիզմներու քերթուածներէն։
Զեւի, խորքի, կշռութի, գոյնի և ոգիի
հանգիստութիւնները չեն բաւական, որպէսզի
մեր ռոմանթիզմը բաղդատուի Եւրոպական

մեծատարած, նոյնանուն շարժումին, դատուի այն չափերով զոր քսաներորդ դարու մտածողությունը գործադրեց անոր վրայ, գլխավորաբար գերման գաղտնի մեթոդով, Համբատ։ Միշտ համեմատ։ Կոն եմ երբ մեր ռոմանթիկներին քանի մը իրաւ քերթուած իմ մէջ կը բանան հեռու, տարտամ անուշ ապրումներ, ինչպէս կուգան ինծի ստոնք, օտարներէն։ Ուրեմն կը զգուշանամ մեր արդիւնքները թափելու եւրոպական կազապրներու մէջ։

Ե) — Մեր ռոմանթիկները իրական ապրումի, բարեխառնութիւն հասկայն, առանց գրական ծանրակառոյց վարդապետութիւն մը, շարժում մը ըլլալու։ Միւս կողմէն, աւելի քան սպոյգ է որ անոր գործաւորները չեն հասած անոր լրիւ նուաճութիւն։ Բայց, պակասաւոր այդ ձևերուն ալ տակը, անիկա յաջողութեամբ մըն է, գրեթէ գեղեցկութիւն՝ մէկէ աւելի էջերու վրայ, արձակ թէ ոտանաւոր։ Ասոնց պակասը պիտի նշանակէր պակաս մը Հայ հոգիէն։ Դուրեանէն, Օտեանէն, Մ. Պէշկիպաշևներէն, Ալիշանէն մինք ժառանգած ենք չհինցող էջեր, այսօր ալ մեզ յուզող, որոնք իրենց արժէքը պարտաւոր են ձեռնէն աւելի իրենց ծածկած խորքին։ Այսօր դժուար է մեզի Առ Ջեֆֆֆֆֆ Ալթֆալէ քերթուածը վերապրիլ, ոչ որովհետեւ այդ տէգուը, այլ հոգեխառնութիւնը չունին գոյութիւն, այլ այդ քերթուածին յատակը յօրինող գլգացական շերտութիւնը, խտութիւնը անհետացած են մեզմէ։ Դար մը վերջը։ Մարգարէ մը չեմ։ 1750ին Սայաթ — Նովա կը գրէ

Թեզուզ հազար դարդ ունենամ, ես սրտումըս ահի չիմ ասի.
Իմ հուճիկ հեկիմըն դուն իս, ես էլ ուրիշ չեմ չիմ ասի.
Սայաթ — Նովին ասաց. գալում, ես եմ մահին մահ չիմ ասի՝
Հենչափ քի՛ դուն վրէս լսա մազդ օաղ
սալով աչկիլում։

արտայայտելու համար մերձաւոր հոգեխառնութիւն մը վարի տողերով արտայայտուած վիճակին

«Ըսմանքի եր, մայր, կոյսն այն քան զամենայն ըսմանքիս».

Ձոր ինչ երկիմ եւ բրնձիւն ունին գարդեր եւ գեղ եւ լոյս,

Յիւր դեմս 'լ ի բիբսն էին ամփոփ, յիս ի նոցունց ցոլանային.

Շրթունքն եւ վարս մեղր ունէին վասըն բոլոր սրբիս վիտաց։

Թըւէր ինձ, մայր, յանդարձական յինէն ի բուս հրաժեշտին,

Դու բարեգո՛ւք, մաղթեցեր գերկինս յղել յիւր զրարքնոց

Գան վամենայն ցարփիկն եւ զգոցելին եւ մանկագոյնն,

Ինձ մօր եւ եեռ լինել փոխան, փոխան ամեն ըսփոփանաց

Սիրոյ հրեցակ եւ կարճեցի, մահուան հրեցակ եր նա, մայր իմ»։

(Յեօն Հառաչ)

Մ. ՊԵՇԿԻՊԱՇԵՆ

որ իր կարգին գրեթէ կը կրկնուի սա տողերով

Ի զո՛ւր զրեցին ասզերն ինծի «սէր»,
Եւ ի զո՛ւր ուսոյց բուլբուլն ինձ «սիրել»,
Ի զո՛ւր սրկեց «սէր» ինձ ներշնչեցին,
Եւ զիս նորաթի ցուցուց ջինջ ալին,
Ի զո՛ւր թաւուսներ լրեցին իմ օւրջ,
Գաղտնապան ցերեւ շառիկ երբեք օւնչ,
Որ չը խըղովին երազըս վսեմ,
Թոյլ քրկին որ միտ ըզնի երազեմ.
Եւ ի զո՛ւր ծաղկուեց փրփրներ գարեան՝
Միտ խնկարկեցին խոկմանցըս խորան...
Ո՛հ, նոքա ամենք զիս ծաղեր եմ...
Առտուոյ ծաղրն հ օտարսն ալ արդէն...։

(Յրտուեց)

Պ. ԳՈՐԵԱՆ

կարդացէք ուշադիր։ Պիտի գտնէք որ ժամանակը, պայմանները թեթեւ են կնքաւորելու սա խորքերուն հարազատութիւնը, իրենք իրենց հաշույն։ Այդ խորքը ահա զգացական ռոմանթիկ միւս վկայութիւնն է այս ժողովուրդին շատ մը դարերուն։ Այդ ռոմանթիկ մը, իրենց մարդչութեանցը մէջ չպարզելով հանգրձն ցեղային մեծ, տիրական յատկանիւններ որոնց վրայով ներքի ըլլար ցեղային նկարագիրներու հանգէս մը տեսարանել, վկայութիւն մըն է միշտ, մեղադատուի հոգեղէն բարեխառնութեանց։ Զառածիլ, արդեօք, հաստատ, ուղիղ դիտողութեան պարտքէն որուն Համադարձը ուզեց միայն հաւատարիմ, երբ այս ամենէն՝ փորձ մը ներուի հոս՝ բարձրանալու ցեղային քանի մը իրաւ, միայն ապրումներու միջին կեդրին, անոնց որոնք ամէն դարու մէջ

իրենց կրկնումներով, մերձաւոր նոյնութեամբ մը իրենք զիրենք կը պարտադրեն մեր մտքին: Ի վերջոյ չկա՞ն ան նկարագիրները որոնց գումարը կը լեցնէ ժողովուրդի մը ոչ միայն ներկան ալլէ կը բացատրէ անոր անցեալը, այսինքն հողովոյթը, երբ, պատմութեան բնմը ձեր ըմբռնողութեան մէջ կը վերածէք ազատ արձակարանի մը ուր մարդերը — ցեղերը ասոնց մասնաւորումները ըլլալով հանդերձ, հոն պարզուող արարքներուն մէջմէկ ըզգեստներ են — երեւոյթ, գործէին, անցնէին ոչ անշուշտ անողոք օրէնքներու սլաքներուն ներքէ (պատմական մաքսիւրիզմ) ալ կեանքին ընդհանուր տեսլովը զոր կը հաստատենք մարդերէն դուրս ուրիշ բնական արքայութեանց ալ վրայ, ձեր պատմութիւնը, ձեր ժողովուրդը պիտի չօրէրէ՞ք տեսնել քանի մը տիրական յատկանիչներու ներքէ: Ասիկա անշուշտ մօտիկն է զառաժուումին, բայց չէ վա՛ն: Ռոմանք՝ մեր համադրական կերպարանքներէն, վերլուծուելով, մեզի պիտի բերէին քիչ շատ գրական կտորներ, նայ հոգիին իրաւ գիծերէն: Ունինք մեր լեզուն, արուեստները, մարմնեղէն կերպարանքը, հոգեկան արժէքներն ու նուազումները: Արեւմտահայ գրականութիւնը կուտա՞յ պատեհութիւն մեր ժողովուրդը քիչ մը աւելի հանգամանաւոր երեսներու տակ տալու, որքան ասիկա չէ՞ք արտօնուած գտնելու, մեր իմացական ուրիշ արտայայտութեանց ներսը: Մեր պատմութիւնը մեր ժողովուրդն է անշուշտ: Բայց մեր ո՞ր յատկանիչները կը բացատրուին անով: Արեւելահայ գրականութիւնը հայ ժողովուրդն է անշուշտ: Բայց հայ հոգիին ո՞ր մասնակի երեսները հոն ինկած են սեւեռումի: Անա հարցեր, յանդուգն, խնդրական, մշտնջենի նոյնիսկ: Կ'ընդունիմ: Բայց աւելի քան իրաւ է որ բացի խմբակէ մը մեր գրողները — միշտ իրաւները, մեծերը — մեր հոգիին վրայ պայծառ պատուհաններ են: Զօհրապ մը, իր ֆրանսայի վիպողի արտաքին յարգարանքին տակ, հայ է իր ջերմութեամբը, կրքոտ երեակայութեամբը, ձեւի հանգիւղիսկ իր փոքրովը, թախծոտ ու պարզ մտայնացումը, կեանքին դէմ կենտրոն պապեանկան իր իմաստութեամբը, մաշը ընդունելու իր գարծնաւ առնաւակն խաղա-

ղութեամբը: Բացէք մէկիկ մէկիկ այս խտութիւնները: Դուք ունի՞ք ձեր ժողովուրդէն իրաւ վերացումներ (abstraction): Ու ասիկա այսպէս տարօրէն իրաւ՝ Հրանդին, Թելաւտինցիին, Զապէլ Եսայանին, Մեծարեցին, Վարուժանին, Սիւսանթոյին, Արփիարեանին ու իրապաշտ ու արուեստագէտ հանգամանաւոր գրողներուն մեծ մասին համար: Աւագ Թոմասթիքները մեր ժողովուրդին ո՞ր կողմերուն վրայ կ'ընեն պայծառ թելադրանքներ: Այս հարցումներուն պատասխանները վերլուծման ճամբով, զիս պիտի տանէին շատ հեռուները: Անոնք, այդ պատասխանները որպէսզի չըլլային պատահական, պարտաւոր էին պաշտպանուիլ մեր մշակոյթին բոլոր թելադրանքներէն, զիս մղելով այդ մշակոյթին վրայ թերեւ մեկէ աւելի հատորներու: Ոչ ժամաւնակ ոչ ձեռնահասութիւն: Անա թէ ինչու կը սեղմմա՞ պարունակը իմ նկատողութեանցս, մնալու համար Աւագ Թոմասթիքներու կողմէ իմ ներսը ինկող այն թելադրանքներու շուրջը որոնք արեւմտահայ գրականութեան այդ շրջանը կ'մտաւորելով հանդերձ, առանց գառաժումի կը տարածուին նաև զէպի մեր հոգիին ընդհանուր յատկութեանց դաշտերը:

Այսպէս, պատահականութեան արդիւնքներ չեն մեր ռոմանթիքներուն

Ա) — ՏԵՏՄԸՍԻՒՆԸ զոր լաւ կ'ընէք չարժեւորելով իրեն անմիջական հետեւեալ այդ քերթողներուն խառնուածքին, անոնց կեանքին մասնակի հանգամանքներուն: Հիւանդութիւն մը թերեւ ազդակ է որպէս զի ըլլան բացատրելի Պէշկիթաշլեանին ու Դուրեանին մեմօրալոգիան, սրտառուցաւ շատ յստակ հոսանքներ, անոնց տաղարանէն մեզի ծաւալող: Բայց նոյն տրտմութիւնը, նոյն փաղաղիչ կրակը Թալիներուն ալ շուշն է կարծես: Հիւսնախալի մանրէն կամ վանքի մը ներքին ոլորտին վրտոտ զգայութիւնները. իրենց անտես սղոցներովը, սլաքումովը միայն չեն յօրինած այդ քերթողներուն անսփոփ բայց դառնահամ, վառող ըլլալու անկարող մեւամաղձութիւնը, ինչպէս՝ դարաւոր հաւածանքը, անհուն զրկանքը, ու աշխարհին բարիքներէն անդադար վտարուած ժողովուրդի մը ճակատագիրը, կարճ բառով մը մեր այլեւ անդարձ կերպով պատմական

ծաղ կը պահանջեն, մոռնալով կեանքը զոր շինեն Է մեզի մեր պատմութիւնը: Գաղա-
քական կեղծիք է միւս կողմէն, այդ գրու-
թիւնը բարեխառնելու խաչակրութեան մը: Կրականութիւնը ոչ քաղաքականութիւն է
ոչ ալ մանկավարժութիւն: Անկախ բխում
մըն է մեր ամենէն իրաւ լինելութիւննե-
րէն: Ու իբր այդ կ'արտայայտէ մեր ներ-
քին յօրինուածքը: Այս ժողովուրդը խնե-
զա՞ց, — երբեմն, Լացա՞ւ, Դուք գտէ՞ք պա-
պատասխանը: Ու մեր գրողները — իրաւ-
ները — ուրիշ մարդկային կոյրերու հոգե-
ղէն անդրադարձը պիտի չըլլային: Ո՞վ ա-
ւելի առատ, պարզ, սիրտաց խնդաց քան
Պարոնեանը որուն սերունդին յաճախ ցա-
մաք հացին իսկ պակսեցաւ: \

Բ) — Քալցրոնքիւնը որ Համապոփէրի
ընթացքին, զանազան առիթներով, ինկած
է վերլուծման: Յեղային մեծ նկարագիր
մըն է անկախ, որուն ոճին մէջ կը հաշտուն
իրարու մոյնքէ, կիրքէ, հոգեղէն յօրին-
ուածքէ ինչպէս Փիլիք ալ աշխարհէն յըս-
տակ ցուցմունքներ: Այդ բառին իրեն հոս
թիւղարեւ ուզածս՝ բարի, պարզ այն օրուն
է որ շօշափելի հողին իսկ է ոչ միայն մեր
արուեստին կտաններուն (հոս քուղքն ալ,
ձայնին ռալաւն ալ, մարմարին երեսն ալ
մուտք ունին), այլև մարդկեղէն կտաւին,
մորթին ու աչքին, մարդկեղէն դաշնակու-
թեան՝ շարժումներու գումարէն, մարդկե-
ղէն համագրեալ ճարտարապետութեան մը՝
ձայնին, քարին, հողին միգամածային ան-
դունդներէն ինքզինքը՝ պուտ պուտ հաւա-
քող, ըլլալու համար շէշտը, հողին մեր
ներքին իրականութեան: Ան՝ որ մեր ժա-
մերը ըրած է այնքան անուշ, զարդէն,
ներկէն, փառքէն, ուժէն, զանգուածէն
այնքան անկախ, մատուռի մը մէջ ինք-
զինքը կաթիլ մը սիրտ, կաթողկէի մը
մէջ ինքզինքը սրտագին հրաւէր ու մայր-
եկեղեցիի մը գողար բխումին զարկը իբրեւ
սխրանք ինքզինքը վառման հանած: Որ
քաղցրացուցած է դարձեալ մեր լեռները,
անոնց ոտքերուն շարեւղով պարոյնները մեր
գեղերուն, անոնց զաղաթներու գիծերը
ամուքած, նոյնիսկ հոն ուր ապառաժին
սղոյնածն առամունքը դարերուն կայ-
ծակներովը սրուած կը ջանան հնձել մեր
ձեռքերուն յանդուգն սրբագրութիւնները,
ի խնդիր ցեղային ոճին որով երկիր մը

ժողովուրդ մը կ'ըլլայ: Կը գրիմ այսպէս,
տպաւորութեանը տակ նկարներուն որոնք
գերազանցապէս հայրենի լեռնէն (Արարատ)
ինկեր են իմ անգլիտակցութեան ու հոն
չաղախուեր՝ դարաւոր միւս ապրումներուն,
կտակուած ինծի իմ պապերուն արեան
ճամբովը: Աստուածային ճարտարապետ մը,
երկինքին խորքերէն, մեր հաշտին պէտք
է քաղցրացուցած ըլլայ սրութիւնը մար-
ցցունքներուն, ինչպէս մարդկային ճաւ-
տարապետութիւն մը կատարած է այդ աշ-
խատանքը աւելի խոնարհ բարձունքներու
վրայ, ապառաժին փշրելով ժանիքները,
ու անոր վստահելով գողար գմբէթ մա-
տուռի մը: Ուզենք չուզենք մեր գրակա-
նութեան տիրական յատկանիշներու շար-
քին արժեւորել այդ քաղցրութիւնը, ան-
շուշտ աւելի համապարփակ տարազ՝ տա-
րածուող դէպի ցեղային նկարագիրներու
համահանգէսը: Մեր իրապաշտութիւնը մի-
այն այդ շնորհը չարժեւորեց վայել լրջու-
թեամբ: Բայց մեր ուսմանթիվը իր վրի-
պանքներուն գէղին դիմաց, կրնա մեղի
կտակել քաղցրագոյն տաղերը մեր բանաս-
տեղծութեան: Կ'առնեմ նմոյշ մը, որ թէն
հնոտի, նոյնիսկ մանկուսեակ՝ այդ քաղց-
րութեան շնորհիւ կը պահէ որոշ հրապոյր

Լ'ո'ւսին, դու աստ խորհրդալոյս,
նիւմիայդ երկնից ամօքեւած,
Մեղամաղծիկ ճակասքդ կոյս,
Ամպեայ շաւառիւ ըստգած,

Սիրող բսուեց' ծամուց լըռիկ,
Ոսկի մագեղդ ցիւր ու ցան,
Երկնից դառաց մեզ երբ մենիկ
Մոլորաբալ կուգար...

այս անգամ հեղինակէն իսկ անկախ, որ
քսանամենի, հիւծախառուոր կամ վանա-
խոյս մէկը չէր: Դիտեցէ՛ք խորքին դժգո-
հութիւնը բայց սիրեցէ՛ք այդ օրուն որք
խօսեցայ վիրը:

Գ) — Ջերմութիւնը, թերեւ արեան ար-
ձագանգ, թերեւ դարերու ծորում, թերեւ
սկզբնածագ թրթռում, մեղի չպակսեցաւ
մեր գրականութեան, ասոր գործիքին, մեր
պատմութեան ու իր տաճարներուն բոլոր
նուստուսներուն ալ հետ, երբ գիտենք
այդ սրբազան ոստայնէն զուրկ, հիմադին
անմասն այնքան քաղաքակրթութիւններ:

ժողովուրդներ: Արկածախնդրութիւնն չեմ ընդհանրապէս կրնալ հարկել, քիչ մը աւելի ուշադիր ոգիով, ձեր տպաւորութիւններուն: Սփիւռքը ձեր ներսը գործադրած է և անշուշտ զգացական հաւաքումներ, կերպարանքներ, բիւրեղացուցած՝ խորհուրդներ, դատումի տախտակներ, ձեզ չըլլապատու մարդոց զանգուածներէն ձեզ ընդունող հողերէն ծնած: Նոյնիսկ ամենէն նպատուաւոր պայմաններու մէջ, այդ բիւրեղացումը կը մնայ անբաւական հերքելու ձեր սկզբնական գրութիւնը, հոգեղէն ձեր ընկալչութիւնը: Հապարհներու մէջէն իմ արիւնը կը ճանչնայ ինքզինքը, իր դրուքները, սերիշին մէջ կամ գէմ: Գիծերը հանգիստ շերմութիւններ են մեր երեսին: Հոգին, մտածումը, կիրքը՝ կրակ մեր աչքերուն կապուտիկ ջուրին կամ սեռուկ ամանին խորը: Մեր երաժշտութիւնը շատ մը բաներ ըլլալէ առաջ տաքուկ հոսանք մըն է, տեսակ մը ոսկիջուր որ մեր զգայնութիւնը և գունաւորէ, արեան՝ համ մը, գոլ մը ինչպէս: Մեր ճարտարապետութիւնը քարին վրայ զգեստաւորուած նոյն տաքուկ հոգին է, որ ըլլաւ մարմին առած ցեղին միշտ սրտառուչ, սիրալիք շնորհին, վայելչութեան, և որ մտքիդ խօսքնու տեղ, կը զարնէ դէմքիդ: Կան տաճարներ որոնք վախ կ'ազգեն: Ուրիշներ՝ որոնցմէ եկածը ծփանուտ վստահութիւն մըն է: Մեծութիւն, բարձրութիւն, թոխիք խոշոր բաւեր են անշուշտ, բայց քարեղէն քերթուածի մը մէջէն կը գտնեն ձեր դատողութեան և զգայնութեան պարունակները: Մեր ժամերը դուրսէն պարզ, մարդասօտ, անուշիկ: Ներսէն՝ լուրջ, տրտում, ցաւ: Մտէք զանազան մշակոյթներու սրբավայրերը, պարզ ու անյաւանկոտ հոգիով: Ասանց ոչ մէկէն դուք պիտի առնէք մարմարի ծնունդ սա գոլը, հոգեկան մարմնը, որ, հնօրեայ մատուռն իսկ գտողիկ վառարանի մը նման կը մատուցանեն ձեր ամենէն նուրբ զգայարաններուն ընկալչութեան: Մի բանէ թէ գրական տպաւորապաշտութիւն է ըրածս: Թէ առնուազն վարկածային անվստահութեան կը դիմենք երբ անձնական, մասնակի, բացառիկ մեր ապրումները ցեղային ծորումներու իւր իւր յայտարար կ'առաջարկենք: Բայց այդ վերապահութիւնը բանաձեւել տաւ,

պարզութեամբ, առանց յետին միտքի բարի եղէք այցելութիւններ տալ ուրիշ հոգեղէն գրութեանց պատկանող նմանօրինակ կառույցներու: Եզրագծուի մէջ զպտի վանք մը, իր տաճարային մասերովը, պարզապէս անհասկնալի մտածողն սրբավայր մը, Բարիք՝ չքեղ քաթիտալ մը, Սիւնհաց չախարհին մէջ՝ վիճաբար տաճար մը, Թանուխալը՝ հեռու Հնդկաստան միայն ոճի տարբերացումներ պիտի չթելագրեն ձեր մտքին, այլ ապրումներու ինքնաստարապարտութիւններ: Ու այն ատեն միայն պիտի գնադանէք թէ ո՛ւր է վառարանը ձեր հոգեղէն գրութեան: Անշուշտ, այս ներքին, խուսափուկ, զգայնութիւններուն երանգները, ծիրը, տեսակարար իսկութիւնը առանձնաճաշի ծորումներ չեն, ու կրնան ծնունդ տալ եղջերուաքաղալին տեսութեանց թնճուկին, իմաստասիրական ինչպէս զեղագիտական: Զկայ անշուշտ քուրբ քուրբ մը. բայց կայ քուրբ մեղակոյր որ այդ քարերուն վրայ թուրք հոգիի հեղումներովն է գոյացած: Ո՛ւր կը գտտուին իրարմէ երկու տարբեր գրութեան պատկանող կառույցներէ ձեր զգայնութիւնները . . . Այս վերլուծումը կը բանայ հաւանական զեղումներուն ինչպէս շեղումներուն ճամբան: Ջերմութիւնը այսպէսով մեր ռոմանթիզմին մէկ կողմնակի յատկանիշը չի կազմեր. այլ կը բարձրանայ ցեղային թաքուն ծորումներու թէ և խնդրական բայց անմերժիւի տեսարին:

(Գ) — Խանգը որ մեր ասպիւզ ուսման թիքներուն գործը լեցնող ու անվրէպ տպաւորող ներքին ծորում մըն է դարձնալ, մօտիկը՝ ցեղային շերմութեան բայց առաւելապէս զգացական գրութիւնը զսպանակող: Մի շփոթէք զայն հետքերութեան հետ: Կը զգուշանամ խոշոր վարկածներուն փառքէն ու փաստէն: Նոյն քերթուածը գաղիացիին մը ու անգլիացիին մը բերնէն մեզի կը բերեն գրեթէ հակադիր զգայնութիւններ: Տաքութիւնը հոգին ծոցը չի սուզուիր, ինչպէս ցուրտը հոգին երեսը չի քալեր: Անոնք կ'անցնին մեր բառերուն, ու անոնցմէ առաջ մեր հոգիներուն: Մեր գրականութեան մէջ կարգի, խելքի, ճաշակի հարցերուն տարաւարտութիւնը հակապատկեր մը կը կազմէ յորդութեան, զեղման, կիրքի, գրոհի զգայնութեան շատ յստակ թելագրանքներուն: Մեր հին գրա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՄՈՒՐԱՊԻՒ ՕՐԻՆԱԳԻՐՔԸ

Ապագային, ցմրեալ, թագաւորը որ պիտի երևան գայ երկրին մէջ, արդարութեան խօսքերը զորս արձանագրեցի քարկոթողի վրայ, թող պահէ. երկրին օրէնքը զոր հաստատեցի, երկրին վճիռները զորս որոշեցի, թող չալալէ ան. իմ կանոնագրերը թող չեղծանէ. եթէ այդ անձը խելք ունի, և կարող է իր երկիրը արդարութեամբ առաջնորդել, թող զննէ խօսքերը զորս արձանագրեցի քարկոթողի վրայ, և ճամբան (և) ուղին, երկրին օրէնքը զոր հաստատեցի, երկրին վճիռները զորս որոշեցի, այս քարկոթողը թող լուսաբանէ իրեն՝ և թող արդարութեամբ առաջնորդէ իր սեւագլուխները՝ (իր ժողովուրդը), թող դատէ անոնց դատերը, թող որոշէ անոնց վճիռները. թող արմատախիլ ընէ ապիրատը և չարը իր երկրէն, և թեւարկէ իր ժողովուրդին բարօրութիւնը:

Համաբարապի՝ Արդարութեան Թագաւորն (եմ) ես, որուն Շամաշ Օրէնքը նշուրից, ընտիր են իմ խօսքերը, անհաւասար են իմ արարքները, միայն յիմարին գատարկ են անոնք, իմաստունին

ՔԱՒԱՍՈՒՆԵՐԿՐՈՐԴ ՍՒՆԱԿ (Խակակող 28)

Կը ներկայանան անոնք՝ իրրեւ հիացումի առարկայ:

Եթէ այդ անձը՝ զննած է իմ խօսքերը

կանոթիւնը զրէք այս գիտողութեանց ծիրին: Մեր ռոմանթիկմը չըջան մէն է ստեղծումի ուր խանգը տիրական է միւս բոլոր ծորուաններէն: Մեր իրապաշտները հակադեցութեան զգացում մը չեն արժեւորեր երբ կ'ուրանան մեր բանաստեղծութեան շնորհները: Անոնք կը հպատակին, թերեւս առանց ալ գիտնալու, միւս պէտքին ոգւորութեամբ կը յարաբէրէ գահաւորակ իմացականութեան:

Ք. ՕՇԱԿԱՆ

(Շարունակի)

զորս քարկոթողի վրայ արձանագրեցի, և չէ եղծանած իմ օրէնքը, չէ խեղաթւրած իմ խօսքերը, չէ փոխած իմ կանոնագրերը, թող Շամաշ՝ այդ անձին, ինչպէս ինծի՝ Արդարութեան Թագաւորին, անոր մականը՝ (Իշխանութիւնը) երկարէ, թող հովուէ իր ժողովուրդը արդարութեամբ:

Եթէ այդ անձը՝ չէ զննած իմ խօսքերը զորս արձանագրեցի քարկոթողի վրայ, և անգոհնած է իմ անէծքները, և չէ սարսփած աստուածներու անէծքէն, ջնջած է օրէնքը զոր հաստատեցի, խեղաթւրած է իմ խօսքերը, ալալալած է իմ կանոնագրերը, եղծանած է իմ (հոն) արձանագրուած անունը և (անոր փոխան) արձանագրած՝ իր անունը, (կամ) ուրիշ մը գրգռած (այս արարքին համար) այս անէծքներու պատճառաւ՝ (սարսափէն), այդ անձը՝ ըլլայ թագաւոր, ըլլայ իշխան, ըլլայ կառավարիչ, կամ որ և է աստիճանի անձ, մեծն Անումը՝ հալլը աստուածներու, որ հուկեց իմ Թագաւորութիւնը; թող վերցնէ անոր (իր) Թագաւորութեան փայլը, փչրէ անոր մականը, անոր ճակատագիրն անիծէ:

Թող էնիլի⁽⁷³⁾ տէրը, սահմանիւր ճակատագրերու, որուն հրամանը չի փոխուիր, իմ Թագաւորութիւնը բարձրացնողը, գրգռէ անոր դէմ ախիափան ըմբոստութիւններ, անոր կործանումի արշտը իր (խիւ) բնականութեան մէջ. թող սահմանէ անոր իրրեւ ճակատագիր՝ տառապանքի իշխանութիւն մը, չքաւորութեան օրեր, սովի տարիներ, խաւար առանց լոյսի, յանկարծական մահ. թող հրամայէ ան իր ծանրակշիռ բերնով՝ (խօքով) քանդուրը անոր քաղաքին, ցրուումը անոր ժողովուրդին, անոր Թագաւորութեան իսպառնումը, երկրին մէջ աւոր անուան և յիշատակին անհետացումը:

Թող Նինիլի⁽⁷⁴⁾ մեծ մայրը, որուն հրամանը կշիռ ունի Էքուրի մէջ, բարձրը որ կը յաւըզցնէ իմ փափաքները, գատաստանի և վճուր վայրը՝ էնիլի ներկայութեան, ձախողեցնէ անոր խնդիրը. թող ան, էնիլի Թագաւորի բերնին մէջ գետեղէ քանդումը անոր երկրին, կործանումը անոր

(73) Փոթորիկի աստուածն էր. տես Սիմ ամադիր, 1952 Ապրիլ, Թիւ 4, էջ 97, առաջին սիւնակ:

(74) էնիլի աստուծայ ամուսինն էր:

ժողովուրդին, անոր կհանքին հեղումը ջու-
րերու⁽⁷⁵⁾ նման:

Թող էան՝ մեծ իշխանը, որուն վճիռ-
ները նախագուռութիւն ունին, դաստիա-
րակը աստուածներու, որ գիտէ ամէն տե-
ռակ բան, երկարաձողղը

ՔԱՆԱՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԻ ՍԻՆԱԿ (հակակողմ 27)

օրերը կեանքիս, թող զրկէ զայն իմացո-
ղութենէ⁽⁷⁶⁾ և իմաստութենէ, և զայն (այդ
ձեւով) մոռացութեան⁽⁷⁷⁾ առաջնորդէ. թող

(75) Կենսական սկզբունքին կորուստը կրնայ
բաղդատուիլ ջուրերու հեղումին, երբայցինե-
րու մօտ ընթացիկ ըմբռնումի մը համաձայն,
Երբայցեմէն շնեֆէշ՝ բառը կը համապատասխանէ
աքթատերէն շնափշթումին և անոր նման կը
մատնանէ՝ հոգին մանաւանդ իբրև զկենսական
սկզբունքը. արդ, հոգին իբր կենսական շունչ
արիւնին մէջ կը ընակէր. այդ է անասուններու
արիւնէն սնանելու արցիւքին շարժառիթը. ան
պէտք էր մատուցուէր Աստուծայ, Ղև., փ. 10-
14, շեւ մարդ ոք մարդ յորդուցող Խորայնի՛կ կամ
յիկաց յեցելոց 'ի ձեզ, որ ուտիցէ զամենայն
արիւն, հաստատուցից զերեսս իմ 'ի վերայ ան-
ձինն որ ուտիցէ՜ զարիւնն, և կորուսից զնա 'ի
ժողովուրդեմէ իւրմէ: Զի շունչ ամենայն մարմնոյ
արիւն իւր է. և եւ ետու զայն ձեզ 'ի սեղանն՝
քաւել վրան անձանց ձերոց. զի արիւն նորա
փոխանակ անձինն որոա քաւելոցի, վրան այնորիկ
ասացի ցորդոնն Խորայնի՛կ. ամենայն անձն 'ի
ձեմէ՛ արիւն մի՛ կերիցէ. և եկն որ յեցեալ իցէ
'ի ձեզ՝ արիւն մի՛ կերիցէ. և մարդ ոք մարդ՝
յորդուցն Խորայնի՛կ կամ յիկաց յեցելոց 'ի ձեզ,
որ բերայցէ որս երէ ինչ կամ թալուն որ ուտի-
ցի, և եղցէ զարիւն նորա և ծածկեացէ հողով-
զի շունչ ամենայն մարմնոյ արիւն իւր է. նւ
ասացի ցորդոնն Խորայնի՛կ. Զարիւն ամենայն
մարմնոյ մի՛ ուտիցէ. զի շունչ ամենայն մար-
մնոյ արիւն իւր է. ամենայն որ ուտիցէ զայն
սնանուցցի: Զայն է որ շնորհուած արիւնին,
Եսեմ. Դ. 10, շեւ ասէ Աստուծոյ: Զի՛նչ գործեցեր
զայդ. զոչումն արեան եղբոր քո բողբոքէ առ իս
յերկէն: Սաղմաներգութիւն հիւանդը կը մտածէ իր
արեան շուրջ որ կը հոտի, Սաղ. ԻԱ. 15, շեւ ար-
պէս զշուր հեղայն. P. Cruevillier, Commentaire
... էջ 276:

(76) Բառ առ բառ՝ ակախէ, որովհետեւ աք-
թատերը նոյնացուցած էին ակախն և իմացա-
կանութիւնը, ուրիմն ան որ լայն ակախներ ու-
նէր, մեծ ուշիմութեան մը համբաւին էր տիրա-
ցած:

(77) Քնափական յետ-մահու կեանքի մը կը
հաւատալին աքթատերերը. անձի մը յիշատակին
կատարեալ մթաղանմով այս աշխարհի մէջ, անոր
մարդը յիկան փնայցումով կը զայն իմաստաբուէր-
այնքան խօս արմատներ էր արձակած այս հա-

թմրէ անոր գետերը աղբւրէն⁽⁷⁸⁾, Թող
չանցնէ անոր երկրին մէջ գարի⁽⁷⁹⁾ (ցորեն)
կեանքը ժողովուրդին:

Թող Շամաշ՝ մեծ դատաւորը երկնքի
և երկրի, որ ուղղութեամբ կ'առաջնորդէ
պարող էակները, տէրը, իմ օգնականը,
տապալէ անոր թագաւորութիւնը, թող
չգտած անոր դատը՝ (իբրևունքը), Թող
չփոթէ անոր ուղին, թող սասանէ անոր
գունդերուն հիմը. իր բանդագուռանքնե-
րուն մէջ թող պատրաստէ անոր գէշ գու-
շակութիւն մը՝ անոր թագաւորութեան
հիմերուն արմատախմբման և անոր երկրին
կործանման շուրջ. թող Շամաշի չարա-
ղէտ խօսքը հասնի անոր վրայ անմիջա-
պէս. վերը⁽⁸⁰⁾ թող անջատէ զայն կենդա-

մաղումը Համուրապիի հոգիին մէջ, որ ան իր
յայտաբարէ քաւելութիւն վրայ քանդակել աք-
ուա իր պատկերը, արձանագրել իր երկարաշունչ
ներբողները, զորմէլ ամենասոսկալի սպառնա-
լիքները անոնց դէմ, որոնք պիտի փորձէին իր
պատկերը եղծանել, Ղնի՛ք մի քանին իր Թան-
կադին խօսքերէն. P. Cruevillier, Commentaire...
էջ 274-275:

(78) Որպէսզի ըբանքնեցուն չի հասնին ջու-
րերը:

(79) Միջպահաքի զիկաւոր սնունդի աղբւրն
էր ցորենը:

(80) Այսինքն երկրի վրայ. վարը՝ դժոխքը կը
մատնանէր, երկրորդ՝ ապրողներու վայրն էր
էվարաի՝ ընկալութեան ընդդէմ, ուր դոյրութիւն
ունէին լոյ՛ զէթիմուսները՝ հոգիները մեռալ-
ներու: Որոնց կեանքն էր չափազանց նաւագած:
Յանախակի կը խօսուէ լին կտակարանի մէջ էն-
րեց խայրմանի՝ ապրողներու երկրին շուրջ, որ
ներկայ կեանքն էր թմրադէր, ընդդէմ շեղուի
հոն ուր կեանքն էր թմրած և քնափ. Եսեմ.
ԼԲ. 10-11, շեւ ասացի 'ի վերանալ աւուրց իմաց
գնացից 'ի գրուա զոխոց, Թողջ զմիացորդ
միաց իմաց: Երեք մասերէ կը բաղկանաւ եր-
կիրը, Բաղբուրցիներու աշխարհայեացքով, վե-
րին մասը կամ երկրին մակերեսը ուր ապրող
էակները կը ընակէին, էնլիխ՝ (Պէն) Թագաւո-
րութիւնը կը գտնուէր, ուղիւնաւոր ուր էնդի-
(էա) թագաւորութիւնն էր, և ջուրերու ներքե
գետեղուած երկիր մը, ուր կը գտնուէին մեռ-
եալները կամ էթիթիմուսները և որ ներկալ առ-
տուած ի պաշտանն էր: Համուրապի կը մտառե-
նէէ այս վարը էվարը, ասորեկերեայ աշխարհը
արտայայտութիւններով. արգարև երկրի մակե-
րեսին բաղդատմամբ, վարը կը գտնուէր մեռ-
եալներու ընկալութիւնը. այս ըմբռնումը կը վե-
րապտուի Թովրի գրքին մէջ. ԼԲ. 16-18, շեւա-
եալ իցիս յակն ծովու, և ընդ նետո աննորոց
ընէցար. Բանայցնէ քեզ ակն զորունք մահու,

կուռի վայրին վրայ, թող խառնակութիւն (և) ըմբոստութիւն ստեղծէ անոր համար. թող տապալէ անոր մարտիկները, (և) ոռոգէ հողն անոնց արկւնով. թող նետէ անոր պատերազմիկներուն դիակներուն⁽⁸⁷⁾ դէզը դաշտին վրայ. թող ոչ մէկ կարեկցութիւն ցուցնէ անոր մարտիկներուն, թող յանձնէ զայն անոր ռոտներուն ձեռքը, և թող զայն շղթայուած առաջնորդին իր ռոտի երկիրը:

Թող ներկայ⁽⁸⁸⁾ հզօրը աստուածներու միջև, անարցակից պատերազմիկ ուժը (մարտիկը) որ ապահովէ կուտայ (ինձ) իմ յաղթանակը, իր մեծ զօրութեամբ, թող այրէ անոր ժողովուրդը եղէգնետի կատաղի կրակին պէս, թող փռեկէ զայն իր զօրաւոր դժբերով, և թող փշլէ անոր անդամները՝ կուէ արծանի մը նման:

Թող Նինիթուն⁽⁸⁹⁾՝ վսեմաշուք տիրուհին երկիրներու, զիս ծնանող մայրը⁽⁹⁰⁾, վերցնէ իրմէ ժառանգորդ որդին, և ոչ կայթայթէ⁽⁹¹⁾ անոր անունը (կրող) մը, ոչ ալ ստեղծէ մարդկութեան (մարդկային) սերմը իր ժողովուրդին միջև:

Թող Նինգաուզը⁽⁹²⁾՝ դուստրը Անու-մի, իմ բարեխօսը էջօւրի մէջ, գոյացնէ իր անոր՝ իր անդամներուն մէջ ծանր հիւսանգութիւն մը, աստիկ ցաւ մը, գէշ օր-

կանական խաթար մը՝ որ չի բուժուիր, ուրուն բնոյթը ոչ մէկ բժշկի գիտէ, որ չի կրնար մեղմուիլ վիրակապերով, որ մահուայ (մահացու) խածուածքի մը պէս՝ չի կրնար արմատաքի խուլիլ. թող ողբայ (կուրուստը) իր առնական կորովին, մինչև որ իր կեանքը չիլի:

Թող մեծ աստուածները⁽⁹³⁾՝ երկնքի և երկրի, Անուհազինները⁽⁹⁴⁾ իրենց ամբողջութեամբ, պահապան-ոգին⁽⁹⁵⁾ տաճարին, (և) աշխուս (աստուածը) էպպպարի⁽⁹⁶⁾, անիծեն զայն, անոր սերմը, անոր երկիրը, անոր ռամիկ դասակարգը, անոր ժողովուրդը և անոր բանակը, չարագուշակ անէծքով մը:

Թող էնիլի, իր որոշումով՝ օր անդառնալի է, անիծէ զայն այս անէծքներով, և թող շուտով հասնին անոնք իր վրայ:

ԱՆՈՒՇԱԻՍԱ ԱՐՂ. ԶՂՋՍԱՆԱՆ (Վերջ՝ 8)

(88) Նախորդող տառերկու աստուածներուն կ'ակնարկուի. — Աքքատներու կողմէ սեփականացնելու փոխ առնուած վաթսնայային *séxagésimal* թուարկութեան մէկ տարրը կը կազմէր տասներկու թիւը, ու այս հիմամբ հաւանաբար, աքքատական պանդոնդին⁽⁸⁸⁾ միայն տասներկու աստուածութիւններու՝ Անուի, Էնիլի, Նինիլի, Էայի, Եամաշ, Սինի, Աստուի, Զապպա-պայի, Իշթարի, Ներկալի, Նինգուի, Նինգաուզի հրաւերով կը գտնայալ Համմուրապի, իր արձանադրեալ քարեթղթը անիծել տալու համար Միջագետքէն չափադատութեան արշալոյսէն իսկ, վեց թուին և իր բազմապատկերներուն յաշիգողութիւնը, կը բացատրուի իրենց բաժանուկանութեամբը, միայն ամբողջական թիւերն են ասոնք թէ երկուքով և թէ երեքով բաժանելի միանգամայն. արդ այս թիւերու վրայ հիմնուած դրութիւնները, շուտ և կը յարմարէ չափաբաժանութեան հետ. կը բաւէ յիշատակել վեցեակի և երկուսանակի դրժածութիւնը վաճառականական յարաբերութիւններու մէջ. Thureau-Dangin, L'Origine du système séxagésimal, Revue D'Assyriologie, 1928, պրիւ 25րդ, էջ 115-118. P. Cruevilhier, Commentaire . . . էջ 272:

(89) Մեր այս արձանագրութեան մէջ, Անու աստուծոյ հետեւորդ ստորին աստուածներուն խմբակը կը ներկայացնեն Անուհազինները:

(90) Այս պահապան ոգին՝ *ezé* տառն, չարագուշակ յարաբերութիւններէ չէր խուսափեր եքսբանի, մէկի օր այս բնագրին մէջ անիծողներու զատուէ մէջ կը յիշատակուի:

(91) Եմագղ արեւի տաճար՝ որբորանն էր Արդարութիւնը և իրաւունքը խորհրդանշող, Եամաշ արեւ-աստուծոյ, Սիփար քաղաքի մէջ, հիւսիսային Քաբուլն, այժմու Ապու-Խապպան:

(87) Որովհետև կը տառապէին մեռելներու հողերը չիթողուելով պարագային:

(88) Դժոխքի, քանդակի, մահ սերմանող՝ աստուածն էր, տես Սին ամապիր, 1952 Մայիս, թիւ 5, էջ 131, սիւնակ առաջին:

(89) Ենեղարբութեան զիցուհին էր, պաշտուած Գէշ քաղաքի մէջ. զայն կը ներկայացնէին յանախ՝ մայրական դուրգուրանքի զգաբերութեամբ, պղտիկ մը իր ձախ ձեռքին, ուրուն իր օտինքները երկրածած ու ալ ձեռքը ազօրդի դիրքով:

(90) Աստուածային բնութեան շառաւիղն ըլլալու իր փառասիրութիւնը, կ'արդարացուի քայտուռն արժանիքներուն իրագործումով, իր իշխանութեան քառասուն երկու տարիներու երկայնքին:

(91) Ապպայց մը թէ Նինգուսն օչ միայն ծննդաբերութեան զիցուհին էր, այլ նաև անոր ներգործութիւնը կը զգացուէր մահուան վրայ:

(92) Առողջութեան զիցուհին էր, իսկ քաղաքի ստամոքիէն զէնկալ-մախ՝ զվէն սրբաբանն աստուծուն մէջ պաշտուած. կը նշոյնացուէր ան կուլայի զիցուհուց հետ, իր կարգին այս վերլիւնը, Պատու զիցուհուց հետ նշոյնացուած. Իսիկ բնակիչներուն կողմէ կուլային՝ արուած անունն էր Նինգաուզը:

ԳԻՐԸ ՀԱԿՏԻՆ ՄԱՐԴԵՐՈՒ

Այսպէս գիրն է բարեկամ, գրուած հակօն վրայ մարդուն,
Գալ յանդիման իրարու՝ կեանքի համբուն վրայ անծայր,
Յետոյ հանչնալ, եւ գուցէ սիրել, սիրել ալ զիրար,
Ու մնալ պահ մը գոնէ՝ հոն երջանիկ, փոքի փոք:

Այսպէս գիրն է բարեկամ, գիրը դժբախտ սա մարդուն,
Տրուեցաւ օր մը որուն՝ բացառիկ շնորհն արեւին,
Անոր լոյսին, ջերմութեան, որուն ամէն առաւօս՝
Ան սպասեց անձկութեամբ, սրտին՝ երկինք մը կառօս:

Ու գրեց ձեռքն այդ սակայն, բարի նոյն ձեռքն անծանօթ,
Թէ հանգէին օրերն այդ պիտի ամէն երեկոյ,
Թէ պիտի զար մութն իջնել՝ միշտ լոյսէն փչ մը յետոյ:

Այսպէս գիրն է բարեկամ, հակօն նոյն գիրը մարդուն,
Որ կը ճանի մէկն այսպէս միւսէն հեռու՝ ճաճ հեռու,
Եւ կ'ընէ օրն իրիկուն՝ երբ էր հազիւ դեռ առօր:

Երաւադէմ

ՎԱՀՐԱՄ ՄԱՎԵՍՆ

Ե Ր Զ Ա Ն Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ա.

Երջանկութիւն, քեզ ի՞նչպէս բաշխել առաս բոլորին
 Եւ ի՞նչպէս քեզ ըմբռնել խոստումիդ մէջ իրական,
 Սպասումին մէջ սրտին, որոնումին մէջ մտքին
 Ըլլալ քեզ հետ առ յաւիտէս բարեկամներ անբաժան:

Կուգաս կարծես եւ յանկարծ կը հեռանաս գաղտնաբար,
 Վիճը անուշ եղանակիդ կը խորանայ ետեւէդ,
 Կը փնտռենք քեզ ուժաբափ տենջանքին մէջ մշտապէս,
 Ու կը սպասենք զա՛ն կրկին համբաններէն ծաղկաւիտէս...

Երջանկութիւն, կա՞յ գաղտնի կապ մը քու եւ մարդուն մէջ,
 Որ կը տանի կեանքը այս դարերն ի վեր քեզ համար,
 Խաւերուն մէջ զանազան եւ իր հուրովը անեղջ...

Ու եթէ գաս օր մը դուն, դառնաս արեւ մը պայծառ,
 Ու սրտին մէջ բոլորին ըլլաս աղբիւր մը լոյսի,
 Մարդիկ դարձեալ քեզ պիտի ալ չի փնտռեն տենդաւառ...

Բ.

Երջանկութիւն կեանքին հետ Դուն կը հիւստիս հետեագին,
 Ու կը կապուինք մենք քեզի հանգոյցներով նորանոր,
 Բայց դուն չունիս բոլորին երանգը նոյն հրճութանին,
 Այլ հանգոյցներ ունիս նոր ամէն մարդու ամէն օր:

Երջանկութիւն բայց չըլլայ որ վերածուիս դուն վիշտի,
 Եւ շունչիդ մէջ անփոփոխ կեանքը դառնայ անիմաստ,
 Մարդը երբոր փերուդ նոր եռանդով մը հասնի,
 Եւ անսահման ջուրերուդ վըրայ բանայ առագաստ:

Երջանկութիւն, չե՞ս կրնար, հոգիին մէջ ու մտքին
 Գաղտնի բանալ անբաժանց վարագոյրները ամէն,
 Ու ժպիտով միեւնոյն դիմաւորել բոլորին...

Դիմաւորել բոլորին նոյն ժպիտով մայրական,
 Որ թող մարդիկ ալ մոռնան իրենց ցաւերը բոլոր,
 Յաւին մէջ իսկ եթէ քեզ օր մը յաւիտէս միանան...

ԶԱՒԷՆ ԵԿԷՆԵԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ**ԱՂԵԲՍԱՆԴՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԿԱՖԱՆԵՐ**

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԿԹՂ. ԱՂԹԱՄԱՐՑԻ

ԻԸ. — Դեսպանդ որ երեկ դա քեզ Աղեքանդոր ի Մակեդոնե, քե միտ ու բասար ունիս, /դարայ անն ըզքեզ կու հալէ. դա պատգամաբեր եղեալ նրնարիւք ըզքեզ առաւկե, ոչ Անտիգոնոս է դա, ւոչ իւրեան զոր միտ քո կարծե:

ԻԹ. — Աղեքանդոր յուսովն եկել, յիմաց զայն խորհուրդն ի մթին, ըզդարասանկայ խաւսիլն, ի յականջ պարսից արհային. զըմբանակն ի յափն եղեալ, դուռն ելաւ ի յասպարիսին, ու խողխողեց զայն ծառայն, որ ունէր զլոյս մոմեղիքին:

Լ. — Պահակըն ֆրիաք կանչեց, ազդ արար զընդիցն ամենին, զօրականն ի ձի հեծան, ըռազով ի հեռ գընացին, նա զպեւեկն առ ինն ձուներ, անցանէր ի մէջ հանդիսին, ու անապարէր առ ձին, որ կապած կայր յարմաւենիքն:

ԼԱ. — Խիստ սոսմոսեցաւ Դարեհ, ընդ փախուսն Անտոգամիսին, յօլով նախասեց զամեն, զնախարարն ի բազմականին. ասաց կու կամիք ինձ մահ, որ փրէ Մակեդոնացին, քե չէ մին մարդն ե՛րբ կարէր զերծանիլ յանց մեծ հանդիսին:

ԼԲ. — Զանայ շուտով ձի հեծիր, յօլով դասք ելան ի հետիդ, ու կամին ի մէջ անել ու զօրօք հանել զքո հոգիդ. ասաց քե ես յոյս ունիմ, որ չվախեմ ի յայդ պատենիդ, քաւել քե արգել ընգնի, Սըրնգայ ալիք մեծ գետիդ:

ԼԳ. — Այ ձի, ք'ինձ աղէկ առնես, զիս ի յայս երկրես խալըսես, առնուս յիմ հեծելն երթաս, ի յանհուռ գետէն զիս հանես,

ԻԸ. — 1, որ եկ, Գ.

2, պատար, Գ:

Լուսանցքին Գր. Ա Գ:

ԻԹ. — 1, Աղեքանդորն յուշովեալ և իմացել զխորհուրդն ի մարտին, ԲԵ: ի յուշն, Գ:

2, ըզդարասանկայ, Գ:

3, զըմբանակն = կթղայ, Ա. Լ.:

3, զըմբանակն ի յանդն եղեալ, դուռն ելեալ ի յասպարիսին, ԲԵ: Ըզկթղայն . . . յասպարիսին, Գ:

Գ. էջ 347 ամբողջովին զրաւուած է կաֆա-
ներով, որոնց վերեւ կայ երաժշտա-
կան աւ հրանդը. զայս ներքինքս
ամէն Պղիք քոյն ասայ:

Լ. — 1, Փրիւստ, ԲԵ:

2, եւ քամկաւքն ի հետ, ԲԵ:

4, էր յարմաւենին, ԲԵ: յարմաւենին,
Գ.:

ԼԱ. — 1, Բայց խիստ տըրամեցաւ Դարեհ, . . .
Անտիգոնոսին, ԲԵ:

4, մի, . . . ի յայս հանդիսին, ԲԵ:

Գ = Ա:

ԼԲ. — 1, շուտ ի ձի, ելան, եկին, ԲԵ:

2, կու կամին ի մէջ անել, ու զօր-
եաւք, ԲԵ: հանել ետքէն աւել-
ցուած, Գ:

3, ասէ . . . որ չվախեմ, ոչ վախեմ, ԲԵ:

4, արգելդ . . . Ստորանկայ, ԲԵ: ալիք
Բ: քօն թէ արգելք, Գ:

ԼԳ. — 1, արեւս, Բ: թէ ինձ, Գ: քէ չուէի, Կ:
խալիսես, Կ:

2, առնես իմ, . . . Դարեհի զաւրացն
ազատես, ԲԵ: յիմ, և իմ, Կ: Դարեհն
ի զօրաց ազատես, Կ:

զամեն մամիեակ սամ քեզ, հազրեվարդ ինչ որ դու ուես, ու փառք արարչին սամ քո, որ յաշարհս ընտիր լուծով ես:

ԼԳ. — Վայ Աղեքանդր ասեմ, թե գիտաց պարսից մեծքն զիս, ոտաւս ի բալակ անկայ, ու դիպայ մեծ փոսորակիս. երենէլ սամ թե զերծանիմ, ելանմ ի դուռն դարգանիս, ես փառք Աստուծոյ ասեմ, որ յերկիրն իմ այլ ճանի զիս:

ԼԾ. — Այ իմ ամենման սուլսան, երանի քո բախտիս ես սամ, եւ զիմաստութիւնըդ քո զհաջութիւն սրբօղ զարմանամ. թե ոնց իօխեցիր զընալ առ Դարեհ ես ի վայր մընամ, աւրհնեալ Աստուծոյ ամունն, որ ճարաւ լեբեր ողջանդամ:

Ձեռ. քղ. 16ա.

ԼԶ. — Դարեհս յիմ յարունս ընգաւ, ինձ կրակ անեց վառեցի, անցած ու զնացած բաներ հին ու նոր հեծել զուգեցի. զեմ խաւսքն ք մաքալ բերած, որ ասցած ք խիս խելօքի, թ'իւր ձեռաց ածած մոխիրն ի զըլխոյն իսկի չի բափի:

3, հազրեվարդ ինչ որ դու ու, չունի, Բ: Դու, ետքէն աւելցուած, Գ: զինչ, Ե Գ: զամենայն օր մանուշակ, Կ: Դուն, Յ:

4, ուժեղ, Բ Ե:

Լուսանցքին Գ. Աղ. Կ (էջ 115): Գրիգորիս 8 (էջ 135):

ԼԴ. — 1, Աղէքսանդրի, . . . տէրն զիս, Բ: Աղէքսանդրոս, Գ:

2, բալակ, յակնատն, . . . փաթերակիս, Բ: փոթերակիս, Գ:

3, երենէլ թե ինձ զերծ լինէր, ելնէ ի դուն ի Դարեհիս, Բ: . . . Դարեհիս, Գ:

ԼԵ. — Գ = Ա:

Կաֆայիս վերեւ կը կարդացուի «ի Գրիգորիս Կթղէնէ» (Գ. էջ 351):

ԼԶ. — 1, իմ արես անկաւ, Բ Ե: արիւն ընկայ, Կ Թ:

3, ի մաթալ բերած, . . . ասացած է խիս խելաւքին, Բ Ե: ասացած, Գ: ասած, Կ Թ:

4, թեր ձեռաւքն . . . ի Գրիգորիս, Բ Ե: ձեռաւք, Կ: թե իւր, Թ:

Լուսանցքին Գ. Աղ. Կ (էջ 116): Գրիգորիս 8 (էջ 135):

ԼԷ. — Դու զենք մեծ կարծեիր, հաւասար աստուածոց նման, այսաւ եւ դու յոյժ սքսմել ու հասել ի դուռն ի մահուան, Աղեքանդոյ յերկիրդ եկել ու նստել գեմ քեզ յանդիման, քո զօրն եմ յերկայս դարձել, կու կազմեն քեզ դարան մահուան:

ԼԳ. — Աղեքանդոյ դիւրաւ տրեաց աշխարհին Պարսից եւ Մարաց, զբազն ու զգաւազանն առեալ ի յերկրի նոխարար փայլեաց. գեղեցիկ յաւրինուածովք զքազաւորութիւնն իւր ուղեկաց. իօխանութիւնն ոչ ուսեմ, յԱստուծոյ, Պաւղոս վրկայեաց:

ԼԹ. — Անունդ յիւաւի ե քո խեցգետին ու դառնասեւիլ, յայն աշխարհն որ դու լինիս, անհեղեղ ու զագրասեւիլ. կամ ում տանուսէր լինիս, վայ զսարին ցարմնասեւիլ, ով որ ծնանի ի քեզ, թուռուռ, բասբախտ, սախարդիլ:

Խ. — Վայ այս Պարսիս ասեմ, որ զՀրեղիկս ունէր սա բոլոր, հանց ոսկի արծու ունէր, որ չուներ ոչ ոք թագաւոր, տաս մի պարոնայք լիօխանք յափն ունէր զինչ հաս մի խրնձոր, Ֆալանք իւրն ի սիրտ ելաւ եւ արար զինքն երկու կրօն:

ԽԱ. — Մեծ մերկ ի մօրե ծընամ, ու մերկիկ կանք յասըւորիս, մերկանդամ ի հող մրսնունք, յաշխարհիս չունիմք տաս կարիս. ողորմ ու լալի թագաւոր, դու հանց ե՞ր նեղեալ ցընորիս, յորժամ որ քեզ մահ սիրեմ, նա ի մեզ հողըս հաւաիրիս:

ԽԲ. — Արեւայն բնդ նստաւ ասաց, խրեղրեցեմ զոր ինչ եւ կամիք, ձեզ տուր եւ պարզեմ օճորհեմ, հանց որ դուք տրուք հաւանիք. անդէմ միաբան գոչեմ. թե առնես դու մեզ երախիք, տուր մեզ դու անմահութիւն, որ բընաւ այլ ոչ մեռանիմք:

ԽԳ. — Աղեքանդոյ յայցնի տապ, քե եւ մարդ եմ մահկանացու, զայդ իօխանութիւնդ չունիմք, այդ ե գործ մեծին Աստուծոյ: Իմաստունքն յարեայն ասեն, երբ դու մարդ եւ մահկանացու, այդչափ տառնիս բնդե՞ր, եւ հեղես զարիւնս անհուն:

ԽԴ. — Այս Սեպտեմբրիս ար[ի]ւայ, որ եւ սա մեծ աշխարհակալ, արձան եւ կանգնեալ սրմա, հաստատուն եւ անտարժ մընալ. բնբերեցաւ Աղեքանդոյի, զսմանչելի գործն հիացեալ. անդէմ ասաց նաե կազմել, արեային ի յաղօթարն կալ:

ԼԷ. — Գ = Ա:

Լուսանցքի վրայ Գր. (Ա. Թղ. 88բ):

ԼԸ. — 3, յաստուածովք: Գ:

Լուսանցքին Գր. (Ա. Թղ. 94ա):

ԼԹ. — Գ = Ա:

3, կամ ում, երբ որ, Ե:

4, ... Թշուառաբախտ ու ուխտադիլ, Ե:

Վերջին տողի երկրորդ մասին, պարսկերէն բառերը զը թարգմանուին, ձառագէմ, վատաբախտ, կարծրասիրտ:

Խ. — 1, Գոլթոսիս ... որ ունէր զՀրեղիկըս բաւոր, Ե: զՀրեղեւտան, Կ:

2, ոչ որ, Գ:

3, խրնձոր, Ե: յափս, Կ:

4, ֆէլէքն ի յիւր սիրտն ելաւ, լուք

արաւ ... Ե: իւրն, երբ, Կ: Ե, լուկ, Կ:

Հմմտ. 3, էջ 219 տող 50-57:

ԽԱ. — 1, ու մերկ եկաք աստընվորիս, Բ:

2, մընեմք, ... տաս, մեք, Բ:

3, այ ողորմելի թագվոր, ... ցընորիս,

վարանիս, Բ:

4, զու վայն անաղան մեռնիս, և ի մեր կողմն ... Բ:

Գ = Ա:

ԽԲ. — Գ = Ա:

Լուսանցքի վրայ Գր. (Ա. Թղ. 115ա):

ԽԳ. — Գ = Ա:

Լուսանցքին Գր. (Ա. Թղ. 115բ):

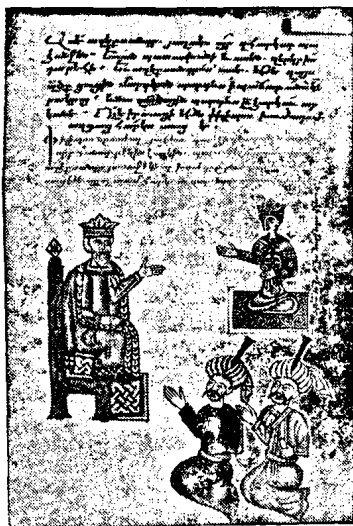
ԽԴ. — Գ = Ա:

Լուսանցքին Գր. (Ա. Թղ. 118բ):

ԽԵ. — Գազանքն յանձառեն ելին, ինձք, առեւծք լըրընկեղներին,
վարազք չափ զուարակին, կարճաղիք ուսմամբ վագերին.
եզնախոյք եւ փիղք եկին, կերպարանք շքնակաւուն,
վեցոսնեաք եւ փոկոսնեաք լիկնեալ զի ջուր բմպէին:

ԽԶ. — Դեմքն էր ալլադեմքն ցոցին, ընդ զաւրացրն մարտնչէին,
լինէր անդ կաք եւ կըռիւ, եւ բընդուն ի մէջ բանակին.
ցասուցեալ Աղեխանգրի, եւ յանձառն հուր վառեցին,
ոմանք հըրակեզ եղեն եւ զոմանս սըրով ջարդէին:

ԽԷ. — Այս բըռնածանի գազանս աւրինակ էր սասանայի,
որ յանկարծակի հասեալ շատ արար արեան ճապաղի.
ամբոխըն դրլուրդ առեալ միջեցին բոլոր բանակի,
ու նեխիւ հարեալ եւ սրով խողխողեալ արկին ի գեանք:

Ձեռ. քղ. 22 ա.

ԽԸ. — Կենդանի ալլ չենք լըսել, որ անունն է բըռնածանի,
հանց շար լաննեղեղ դիմօք եւ անձամբըն յոյժ աննոռնի,
մարտնչող եւ պասառող, աւրինակ էր սասանայի,
յուրով վիրաւոր արար, իզ. անձինք մեռանք:

ԽԹ. — 2, ուսումք, Գ:

4, փոկոսանեալք, Գ:

Լուսանցքին Գր. (Ա. Թղ. 119 ա):

ԽԺ. — 2, Թընդիւն, Գ:

Լուսանցքի վրայ Գր. (Ա. Թղ. 119 բ):

ԽԻ. — 1, է, Բ Ե: յօբինակ է, Գ:

2, շատք, Բ Ե:

3, ամբոխըն գեղալ գեղեալ, . . . Բ Ե:

զըղըրդ, Գ:

4, և հարեալ նեախ, Բ Ե: բարձին ի
միջի, Բ Ե Գ: և, չունի, Գ:

Գ = Ա:

ԽԸ. — Գ = Ա:

1, լըսեք, Տ (էջ 762):

Լուսանցքին Գր. (Ա. Թղ. 119 բ): Գառնակին
նեքքեք զը կարդացուի. «միջեցին հան ծա-
ղիկս: Տ ևս ունի անունը Գրիգոր:

ԽԹ. — Ուր կանգնեա հրեզից չափով, աղւեսուցն ի վեր վազելով, ի յաւազկուսին կացեալ, դէմ գօրացըն հեթեթալով, երիս ճիւղ լեզու գոլով, ճեմաբար ագաւ քրճնելով, ժանօքն պատահին, աներկիւղ ի գօրքն գալով:

Խ. — Նախախնամութիւն վերին, դու տարժող երկնից կամարին, մի եւ անկարօտ, անմահ, անորակ, անձեւ, անմարմին. եւ եո հրամանացդ անեղ, ամենայն եղեայք հնազանդին, անցունչ, աննոգի ծառերս բանական ձայնիւ կու խաւսին:

ԽԱ. — Արի եւ քաջանց հրգաւր, որ չըկայ յաշխարհս քեզ նման, փառք այն արարչին ասեմ. որ երես քեզ միտ գանազան. քեպէս փոխեցիր զանունդ եւ առիր ձեւ ծառայական, Կանգուղեա կտրծիս առել, ծունը ամէ քեզ արքայական:

ԽԲ. — Դու ազատեցիր ըզկինդ, Լարարեք թուրս երախտական դա առ քեզ ծառայ զըրւի, զքեզ տանի մօրն իւր յանդիման. հանց թուրս ու խըլլաք առնուս, որ անձինք քո լիցի արժան, ես յլսուած ումէկ ունիմ, և յիւր անունն անեղ վերնական:

ԽԳ. — Իմաստ ու խրատ տայ ինձ, որ չգառնամ յետոյ փոշիման. շպնամ քե կարեմ իսկի ազատել զհարսըն սիրական, ուրախ առնեմ զմայրքն քո, զԿանգակէ սիկինն աննրման, յորժամ տեսանէ զհարսն իւր, նա խընդայ սքսիւ իրական:

ԽԴ. — Այ իմ աննըման սուլտան, քո աւուրիդ ու կենեղ յերկարի, ու հանց գօրաւոր լինիս, որ ամէն աշխարհ հաւանի. քե ազատեցիր ըզկինդ, անցուցեր ըզնուրս ի սքսի, նա զինչ յլսուած յոյս ունիս, քոզ ամէն բարով կատարի:

ԽԵ. — Ասաց մասքուակ զինոյս, որ զկըթխայս ի ձեռն է առել, առեմք ըմպեցեմք զզինիս, ու հերիք երեք զըրուցել. յերկար հանապարհ ունիս զընալու Լեա անհոգացել. զայս սիկնոջ մըսօքն ասեք, որ վախեք ըզմա սպանանել:

ԽԹ. — Լուսանցքի վրայ Գր. (ԹՂ. 121 ա):

Ե. — Գ = Ա:

2, անձեւ, անձեւ, Կ:

3, և հրամանաց քոց . . . Կ:

Լուսանցքի Գ. Աղ. Կ (էջ 126): Տ ևս ունի Գրիգոր Այսք. (էջ 762):

ԵԱ. — 1, հրգաւր, նըման, Բ Ե Կ: Ի քեզ, Կ:

2, . . . քեզ խելք աննըման, Բ Ե Կ:

4, Կանաւուլէ: . . . առեալ, Բ Ե Կ: Ժուներ, Կ:

Գ = Ա:

ԵԲ. — 1, Թէ . . . ըզկինն, անցուցեր զսէրն . . . Բ Ե Կ: ըզկինդ, զհինն, Կ:

2, զքեզ, ու, Բ Ե Կ:

3, խիւյս առնէ, ուց քո քեզ վայլէ տիւրական, Բ Ե Կ: խալաթ, Գ:

4, առ ԱՅ ումէս . . . Բ Ե Կ:

ԵԳ. — 1, յետոյ, ի յետ, Բ Ե Կ: իմաստիւ, Ե Կ:

2, ազատեմ, Բ Ե Կ: տիւրական, Կ:

3, զմայրքն քո ուրախ առնեմ, Բ Ե Կ:

4, Առնէք. Բ. օրինակէն, որուն համա:

ձայն եւ Ե Կ: Ա. ք լուսի այս առող: Գ ևս չունի:

ԵԴ. — 1, կեանքդ, Բ Գ Ե Կ: աննըման, զարաւոր, Գ:

2, գօրաւոր, Թաղաւոր, Բ Ե Կ:

3, ըզկինն, . . . ըզհուրքն սքսի, Բ Ե Կ:

4, նա, չունի, Բ Ե Կ:

Լուսանցքի Գ. Աղ. (Կ էջ 117):

ԵԵ. — 1, զինուս, որ զկըթխան . . . էր առեալ, Բ Ե:

2, գինի, . . . ասէ զըրուցեց, Բ Ե: արէք, Ե:

3, յերկար և բազում հանգիստ զընալու էք անհոգացել, Բ Ե:

4, զայս ասէր տիկնուջն յակէն, կու վախէր Թէ զնա սպանանել, Բ Ե:

Գ = Ա:

Լուսանցքի վրայ Պղկիս, (Գ. էջ 410):

- ԾԶ.** — Գիտես յերազին Տեսայ, որ կարկուտ երեկ յիմ վերայ, իմ քաղն ի գլխոյս անկաւ, ես անիւ յոյժ զարհուրեցայ, եւ պիտս ե զբռնում դարձել, զի մահու մըտան կ'երեւայ, Նախախնամութիւն վերին, քան ըզկեզ ինձ ճարակ չըկայ:
- ԾԷ.** — Այլ ուրախ կաց եւ խրնդայ, զի դրժարնդ դիւրին դռնայ, համգիր յամենայն հոգսէ, խրնդալով կեանդ յերկարանայ. անցաւ անցրնոր կենաս, քան զբոլոր լուսին մըտակայ, մեր շունչ ու հոգի ես դու, Աղիքսանդր արքայից արքայ:
- ԾԸ.** — Անբախտ կարի խիտ լըբիս, միթէ ծնունդ ես սասանայի, զայդ աշխարհակալ պարոնդ կու դեղես ողորմ ու լալի. Ուղղոս չես գործեր բարի, դու կըցորդ ես սասանայի, յաշխարհս երեսուն կենաս, անիծեալ զաւակ գեհեմի:
- ԾԹ.** — Ինձ անց ուժ ու քեւ պիտէր, ու թըռչի զինչ հաւ քեւաւոր, ի յիմ քաղանք երթայի, Տեսանի գմայրն իմ փառաւոր. միթէ շիջանք այս հուրս ի սրտս իմ կըսկըծաւոր, որ զիս ի դաժնագ ածեր՝ կու խոցէ զինչ օձ բունաւոր:
- Ծ.** — Ազդեցեմք ի տուն Պարսից եւ ասեմ հաւրն իմ Դարեհի, դուստրն քո եղունկ դարձաւ եւ լալու եղել արժանի. երող զիս անցէր այսաւր Աղիքսանդր արքայն հրաշայի, ի հող էի սապան իցնու, որ ազանցն է սարսափելի:
- ԿԱ.** — Ի գնալդ քո յերկիր հեռի, գալլստեանդ ես ակն ունեի, այդ քո սոսկալի սիրոյդ տառապեալս չեղի արժանի. պատեն ու պատեան չի իսկի քե կայսեր կին այլում լինի, ես այլ մեռանիմ հետ քեզ իմ փառաց պըսակ պանծալի:
- ԿԲ.** — Արքայս ի ս.ս.պան եկեալ, որ ունեւ շատ մի հայրենիք, այն մարդն որ զաշխարհս ունեւ, նա պառկեր ի թիզ մի տեղիք,

ԾԶ. — 1, յերազիս, Գ. Թ. Եկեր, 8:

2, ես անիւ, Է. Զ. Ե. 8 Ն:

4, ... քան զքեզ ա՛յլ ինձ ճար չկայ, Գ:

ԾԷ. — 1, Ուրախ կաց եւ դու խնդա, զի դժարն ... Ն 8:

3, Է. անցրնոր, Գ. Ն:

Լուսանցքի վրայ Գ. (Ա. Թ. 147 Բ. Գ. էջ 61):

Գրիգորիս է (Յ. էջ 122): Ուղղել է Ն (էջ 67-8):

ԾԸ. — 1, անբախտ ու խիտ լըբիս եւ զաւ, միթէ ... Բ Ե:

2, կու դեղես, յէր խոցես, Բ Ե:

3, ... Լըբոնցիք ուղիղ չար Է. անակ

ամէն ծառայի, Բ Ե: Գործել, Գ:

4, Թող զիպիս անդերծ ցաւի, որ դեւ, զին ճարն հառախի, Բ Ե: Երեսուն, Գ:

ԾԹ. — 1, Հանց, Բ Գ Ե Կ Ն: Թըռչի, Բ Ե Կ Ն: ինձ անձն ուժաւթեան պիտէր որ Թըռչի ... Տ:

2, ես ի յիմ ... Երթի, Բ Ե: տեսնէի ... Բ Գ Ե Կ: Կեղծի ի յիմ քաղաքս երթի, Կ: Տեսանէի, Ն:

3, Կուրս, որ իմ սիրտս է կոսկածաւոր, Բ Ե: որ ի յիմ սիրտս է կոսկածաւոր, Կ:

4, Խափա, ... Թիւնաւոր, Բ Ե: Դա-
փա, Գ Կ: Կու խայթէ, Կ: զինչ օձ,
քան զաւ, Ն:

Գնաւակիս վերեւ, զի Գրիգորիս Կաթողիկոսէ
տառցեալ ի յարցիքի բերնէն (Ա. Թ. 156 Բ.
Տ. էջ 762. Ն. էջ 68):

Կ. — Գ = Ա:

1, տունն, ... տառցէք հորն իմայ, Կ:

2, լալայ, Կ:

3, իսկէնտէր, Կ:

4, այսոր, որ, Կ:

Լուսանցքի վրայ Գ. (Ա. Թ. 159 Բ. Գ. էջ
398, Կ. էջ 122):

ԿԱ. — 1, ունեի, յետոյ անցրեալ է, Գ:

3, պատեն ու, մահու, Կ:

4, ... հետ քեզ մեռանիմ, իմ փառք
ու պառկ, ... Կ:

Լուսանցքի վրայ Գ. (Ա. Թ. 159 Բ. Գ. էջ
398):

ԿԲ. — 1, Արքայիս տապանն եկի, ... Բ: ի
տապանի եկի, Կ:

2, այս մարդս ... տապանի ու փող
մի լունի, Բ: Ես պառկեմ էի Թիզ
մի տեղ, որ ունեք աշխարհս ի ձե-
ռին, Կ:

յիւրմէն եւ հարցուկս եղայ թէ այդ տեղը ո՞նց է եղ գերիքի.
դարձաւ ու ջուսպ ետուր. թէ հերիք ու շատ մ'աւելիք:

ԿԳ. — Այ իմ միամօր որդեակ, Աղեհանցը նըզաւ մեծ արքայ,
չեղիք արժանի տեսող, վայ քո մաւրս Ոլոմպիկական.
ոչ բան ի բերեցի լուս, բայց արտի մեջըս կայ ետարայ,
քո ցաւոցդ եւ դեկ առնի կամ հայքիմ բերի, բէշարայ:

ԿԴ. — Զայդ որ բըռնեցիր ձեռք, պիմս պահե որ զեղ չահոկի,
ուղորդ Աղեհանցը է դայ, հաւասայ Դարեհ ու լըսէ.
մըքանս վասն այնոր երեկ, որ ոչ ով զգա չի ճանաչէ,
շատ պատգամ վընա բերէ, գիւր բանն ինքն հասկըցընէ:

ԿԵ. — Է չարիս եւ եղ ոնց աւսամ, երբ չունիս զոք ոչ մասեւոր,
ոչ դավ ոչ երգում ունիս, գի քո սիրտն է խիստ նեղաւոր.
զով որ կաւենաս այսաւ կու դընես շատց քաւաւոր,
եւ վաղըն ձըպես յաչից, հաւասար մոխրոյ եւ մուր:

ԿԶ. — Մարդ որ այլում չար կազմէ, իւրում լեզուի իսկ կազմէ,
հոռն զոր փորէ այլոց, իւր անձամբն ըզնա լընէ.
գինչ Նիկոլոսն խորհեաց արքային մեծին Փիլիպպէ,
նոյնինք խալսառակ եղեւ, սպանաւ յԱղեհանցըրոսէ:

ԿԷ. — Ո՛վ խմեհիսս երգիչ, որ քնարաւ քաղիւք խոսեցար,
առասպելականս բանի զմեծ արքայն շարժեցիր ի չար.
զինչ տան կամ օգուտ եղեւ շատ խնդրոյ ոչ եղեւ ձեզ հար,
հազար եղուկ ձեք խեղացն, որ յառաջ գուր չեղիք խոնարհ:

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՒԱԿԱՆ

3, հարցունք եղայ, այդ տեղը ոնց է-
ղաւ . . . Բ, հարցունք եղայ, թէ այդ
տեղն ուրեք է քեզի, Կ:

4, դարձաւ պատասխան երես, . . . Բ,
չէապա տուեց թէ հերիք է և շատ
աւելի, Կ:

Գ = Ա:

Լուսանցքին Գր. (Ա. Թղ. 160 ա, Կ, էջ 123),

ԿԳ. — 1, որդի, ԿՄ:

2, մօրս քո Ոլոմպիկայ, ԿՄ:

3, թէ յիմ, Գ, ի, մի, ԿՄ: Թէ որտիս
մէջն, ԿՄ:

4, հաքիմ Գ, ցաւաւ . . . առնէի կամ
հէքիմ բերի բեշարայ, ԿՄ:

Լուսանցքի վրայ Գր. (Ա. Թղ. 160 բ), Համա-
ձայն չենք Մ. ի ենթադրութեան (էջ 237 ծ):

ԿԴ. — Առաջ ենք Բ. օրինակէն (էջ 492),

1, ձեռքդ, . . . չեղէ, Կ:

2, աւղղորդ . . . գու լեւ, Կ:

3, չի, չաւնի, Կ:

4, հասկցնէ, Կ:

ԿԵ. — Առաջ ենք Բ. օրինակէն (էջ 505),

1, է՛յ չարիս, ամ քեզ ոնց աւատամ,
. . . զոչ ով . . . Ծ:

2, զաւլ, ոչ երգումն . . . սիրտդ . . . Ծ:

3, կամենաւ, հու. սիրիս, Ծ: զընես ի
յոսկի աթոռ, Ծ:

4, յեղուց հու ձըգես յաչից, հաւասար-
բես հողոյն մոխրաւոր, Ծ:

Այս քառեակին աղբիւրը կը թուի ըլլալ
Ձրիկի ծանօթ քերթուածը (էջ 218),

ԿԶ. — Առնէք Գ. օրինակէն (էջ 275 լւ):

Լուսանցքի վերեւ կայ Գր.:

ԿԷ. — Առնէք Գ. օրինակէն (էջ 318 լւ):

Քառեակին վերեւ կը տեսնուի Գր.:

ԱՌԱՋԻՆ ԱԿՆԱՐԿ
ԵՐՈՒՍԱԼԷՄԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ ՎԱՆՔԻ
ԻՍԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Կարճատև այցելություն մը և թեթև ակնարկ մը Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց վանքի ձեռագիրներէն մի քանիին վրայ, յայտնեցին մեզի գոյութիւնը խումբ մը կարեւոր ձեռագիրներու, որոնք կը պարունակեն «արտաքին գրեանք», ինչպէս կը սէին հիները նշանակելու համար իմաստասիրական պարունակութեամբ գրութիւնները: Այս ձեռագիրները կը պարունակեն Արիստոտէլի գործերէն «Ստորոգութեանց», «Յաղագս Մեկնութեան», «Վասն առաքինութեանց», «Յաղագս աշխարհի գործերուն թարգմանութիւնները և անոնց մեկնութիւնները» Պորփյուրի, Դաւիթ Անյաղթի, Առաքել Միւնեցիի և Գրիգոր Տաթևացիի ձեռքով, ինչպէս նաև «Ասահմանք Իմաստասիրութեան» և «Գիրք Էպիպոս կոչուած և Դաւիթ Անյաղթի վերագրուած գիրքերը»:

Պարզ «ակնարկի» մը սահմանները անցնել պիտի ըլլար նոյնիոյ ամփոփ տեղեկութիւն մը տալ այս գրութիւններու մասին: Մեր նպատակն է յայտնել յայտնող, մեր հին մատենագրութեան ծանօթ անձերուն գոյութիւնը Ս. Երուսաղէմի մէջ, մի քանի կարեւոր ձեռագիրներու, իմաստասիրական վերոյիշեալ և այլ գրութիւններ պարունակող:

Մեզի յայտնի իմաստասիրական ձեռագիրները կարելի է երեք խումբերու բաժնել, ըստ կարեւորութեան.

ա) Հնագոյն ձեռագիրները, որոնք մինչև ԺԵ. դար կը հասնին, ամէնքն ալ ԺԳ. դարէն աւելի հին չեն: Ամենէն հին ձեռագիրը, զոր Մանանդեան կը յիշատակէ իր «Յունաբան Դպրոցը և նորա Զարգացման Հիմնարկը» գրքին Յաւելուածին մէջ (էջ 260), էջմիածնի մատենադարանի թիւ 1890 ձեռագիրն է, որ կը կրէ 1243 թուականը: Ասոր կը յաջորդէ նոյն մատենադարանի թիւ 1943 ձեռագիրը, որ կը կրէ 1255 թուականը: Երրորդ ձեռագիրը, ըստ հեղինակի, էջմիածնի մատենադարանի թիւ 1889 ձեռագիրն է, որ կը կրէ 1276 թուա-

կանը: Էջմիածնի միւս ձեռագիրները ԺԸ. դարէն են:

Վենետիկի ամենէն հին ձեռագիրը, որուն հետեւած են առաւելաբար Դաւիթ Անյաղթի գործը հրատարակած ատենին, 1410 թուականը կը կրէ (*):

բ) Անթուական ձեռագիրներ, որոնցմէ ամենէն ուշագրաւն է, ըստ խնամուածութեան, կանոնաւորութեան և մաքրութեան, Փաւիայի համալսարանի երկհատոր և թիւ 130 D 42, 43 ձեռագիրը: Կոնիքի կը կարծէ թէ ԺԳ. դարու գրութիւն մըն է (**):

գ) Նորադոյն ձեռագիրներ ԺԷ. և ԺԸ. դարերէն մնացած, որոնց մէջ կան սակայն շատ աւելի խնամքով և ուշադրութեամբ ընդօրինակուած ձեռագիրներ:

Էջմիածնի ձեռագրատան մէջ գտնուող ձեռագիրները թուով վեց են, ըստ Յ. Մանանդեանի ցուցակին (***):

Վենետիկի ձեռագրատունը ունի չորս կամ հինգ ձեռագիրներ, Դաւիթ Անյաղթի գործերը պարունակող:

Վիեննայի ունի չորս ձեռագիրներ, ըստ Տաշեան ցուցակին: Ասոնցմէ երեքը հին են և կ'ենթադրուին գրուած ըլլալ ԺԴ. դարուն:

Իսկ Ս. Երուսաղէմի ձեռագրատան մէջ գտնուող տասնեկուքէն աւելի ձեռագիրներ, ունի պարունակութեամբ, որոնք կը բաժնուին վերև յիշուած երեք խումբերուն:

Կան անթուակիր և հին ձեռագիրներ, որոնք ուշագիր և մանրամասն ընկալութեան կը կարօտին: Կան ԺԴ. դարու սկիզբէն մնացած ձեռագիրներ և կան, վերջապէս, նորադոյն ձեռագիրներ:

Յարմար առիթի մը ձգելով մաքրողական քննութիւնը այս ձեռագիրներուն,

(*) Տե՛ս Փ. Կոմբիթ. «Գննութիւն Գրաց Դարի Անյաղթի», Վիեննա, 1883, էջ 45:

(**) Նոյն, էջ 47-9:

(***) Յ. Մանանդեան, «Յունաբան Դպրոցը եւ նրա զարգացման եղանակներ», Յաւելուած, էջ 269-94:

սոյն յօդուածով, կու գանք բանասէրներու ուշադրութեան յանձնել երկու ձեռագիրներ և մի քանի գիտողութիւններ արձանագրել մնացեալներու մասին: Այս երկու ձեռագիրներու թիւերն են 1291 և 791:

Ա. — Թիւ 1291 ձեռագիրը հաւաքածոյ մըն է, անխնամ կերպով կատարուած և անուշադրութեամբ կազմուած: Կը պարունակէ զանազան թուականներու գրուած իմաստասիրական գրութիւններ և քաղաքային յիշատակարաններ: Գրիւրը, թրւականներուն և յիշատակարաններուն հետ, յաճախ կը փոխուի:

Ձեռագիրը կը բացուի գեղեցիկ նկարի մը վրայ որ կը ներկայացնէ Առաքել Վրդ. Սիւնեցիին կամ Գրիգոր Տաթեացիին, որքի կեցած և իր շուրջ՝ ծուկկի եկած աշակերտներու հոյ մը:

Առաջին գրութիւնը Առաքել Սիւնեցիի Վանահայր Իմաստասիրութեան վրէժ մասին գրած լուծումն է: Վերնագիրն է:

«Տէր Առաքելի եռամեծի և քաջ հետորի: Եւ անյաղթ փրկիսօփայի, Աշկրտի, երիցս երանելոյն: Գրիգորի, Տիրապետոյցս վրդ. տի արարեալ բանս խրտիկս, Ոգեշահա: Եւ հանձարս իմաստայեղս: Ի մեկնի. Սահմանաց գրոց: յիղձ մաղթնց. ոմանց բանասիրաց: Նղբարց հարազատաց նորին աշակերտաց»:

Միևնութենէն ետք կը գտնուի հետեւեալ յիշատակարանը.

«Զստացող և զծող իմաստասիրական սփեխտիս՝ մերոյ հայկազնի փրկիսօփային Դաւիթի, և մեկնողի սրյ. Առաքելի սիւնեց. վր. գիտողի, զներսէս արեղայն յիշեալ ի Քս. ող սր. բարունի և դու յիշեալ լիցին: ամէն»:

Սահմանաց գիրքի այս լուծումին կը յաջորդէ երկրորդ լուծում մը, որ աւելի ներածական մըն է բուն իսկ Սահմանաց գիրքին: Տասնընգուէն բաղկացած գրութիւն մըն է, վերջաւորութենէն պակասաւոր, ըստ երևոյթին, քանի որ գրութիւնը կէս ձգուած է և մի քանի պարագ էջեր կան: Անձանօթ է այս գրութիւնը այլ աղբիւրներէ: Առաջին տողը հեղինակի անունան տողը բաց ձգած է. «Սահմանց ասացեալ փրկիսօփային»: Ամէն էջի ստորոտը գրուած է ճշ. Սահմանաց, Հետաքրքրական է առաջին էջը ուր

կը բացատրուի Դաւիթ Անյաղթի Սահմանաց գիրքի գրութեան զրգապատճառը.

«Միծն Դաւիթ և Եզնակ Կողբացին, չոգան յոթնին. և լուան և տեսին բիծ յալարս վարդապետացն. և զայրացեալ մեղադրեցին. և նոքա զայրացեալ ասին զհայս կարճողի և չարածնիկ. և հակառակողս. և փորձողս. զոր յիշէ աստուածաբանն: և խորհեալ չիղողել զոր անդ ի հայոց ուսանիլ. և ոչ գոյր այլ պատճառ. բայց աւելին իմանալն քան զայլ աղբիս: Եւ էր ի նոսա շատ ինչ հակառակութիւն պիտանացիք. և աքստացիք. որք հակադիմանք կոչին. այսինքն հակառակողք. որք սովորեցան բազում բանս ի սր. գրոց հեղին. . . . Նոյնպէս և զիմաստասիրութիւնն. անգոյ ասացին և անէ՛. և պատասխանէ և անսպան: Առնէ զայս գիրք և ուսուցանէ թէ այսպէս կարողութիւն ունին հայք. և դուք ընդէր անտես արարէք. և զհայս ամբաստանէք: Ոմանք ասին. թէ ի տե՛ղն գրեաց և զաւրինակն ի հետ երբ: Եւ կէսք՝ թէ ի հայոց երկիրս գրեաց. և առաքեաց. որպէս ստեփաննոս զիւր թուխտն. զտոնականն. կամ այլ ինչ Բայց յո՛նք ասին. է՛ գիրք ունիլ Դաւթի. և յիւրոց աղգէն զնա: այլ աշակերտ էր Մովսիսի քերթողի. և աղգական և առ մեզ են սորա. Ե՛ գիրք: մին բարձրացուցէքն. բ. սահմանքն. գ. արիստոտէլ. գ. պետքն. գ. մեկնութիւնքերականի. ե. մեկնիլ Արիստոտէլի: Եւ բազում ճառք սա արարեալ է»:

Այսոյով Դաւիթ Անյաղթի խնդիրն է որ դարձեալ կ'արժարժուի, հաւանաբար Տաթեացիի դպրոցէն աշակերտի մը կողմէ: Նոյն հայագիր և Մովսէս Գերթողի աղգական ու աշակերտ Դաւիթին կը վերադարձնէ Արիստոտէլի Մտորողութեանց, Յաղագր. Մեկնութեան և Վերլուծականք գիրքերուն թարգմանութիւնն ու մեկնութիւնը, Դիոնիսիոս Թրակացիի Քերականութեան մեկնութիւնը, Սահմանքը, Պիտոյից գիրքը և Բարձրացուցէքը:

Յ. Մանանդեանի փաստերէն յետոյ, հիմնուած յունաբան լեզուի մանրադնին քննութեանց վրայ, գծուար է ընդունիլ որ Սահմանաց գիրքը մնացեալ գիրքերուն հետ միասին գրուած ըլլայ, սակայն, վերեւ մէջբերուած հատուածը մտածել կուտայ վայրկեան մը թէ արդեօք նոյն հեղինակին գործը

էմբերնար ըլլալ այս բոլոր գործերը, գրուած սակայն իրարմէ հետեւ ժամանակներու մէջ, առաջինները՝ ուսանողութեան լրջանին, Աղեքսանդրիոյ մէջ, կամ Աղեքսանդրիայէն վերադառնալէն անմիջապէս յետոյ, իսկ Սահմանաց գիրքը՝ աւելի ուշ, Աթէնք տրուած այցելութեան մը առիթով:

Անշուշտ գտուար է Դաւիթի ժամանակաշրջանին 7-8 դարեր ետք գրուած այս յիշատակարանին վրայ հիմնուելով վերջնական եզրակացութիւններ հետեւել, սակայն ուշագրաւ է որ Սիւնեաց դպրոցը գիտէ՝ թէ Դաւիթի անունին շուրջ տարակարծութիւններ կան յոյներուն և հայերուն միջև: Յոյները կ'ուզեն իւրացնել զայն և կը գաւառեն մէկ Դաւիթ իմաստաստէրի մը գոյութիւնը, ֆոր-պրատոնական դպրոցէն, Ջ. գորու սկիզբը Աղեքսանդրիոյ մէջ ապրած: Հայերը կը գաւառեն զայն հայ, Աղեքսանդրիոյ մէջ ուսած և Մովսէս Քերթազի աշակերտ ու ազգական, Հայաստան վերադարձած, հեղինակ՝ Արիստոտէլի արամաբանական գործերու մեկնութեանց և նաև յունարէն գրուած և հայերէնի թարգմանուած գիրքի մը որ յիշեալ Սահմանաց գիրքն է:

Այս մասին վերջին խօսքը կարելի պիտի ըլլայ ըսել, ուսումնասիրելէ ետք Աղեքսանդրիոյ նոր-պրատոնական դպրոցի վերջին շրջանը, տեսնելու համար թէ կարելի է նոր-պրատոնական Դաւիթը նոյնացնել մեր մատենագրութեան մէջ յիշուած Դաւիթ Անյաղթին հետ, թէ երկու տարբեր անձեր են, մին հայ և միւսը յոյն, մին՝ թարգմանիչ միայն և միւսը՝ Սահմանաց գիրքին հեղինակ: Հակառակ Մանանդեանի ուսումնասիրութեան, դեռ վերջնականապէս լուսաբանուած չէ այս խնդիրը և կըրնանք դեռ շարունակել Սիւնեաց դպրոցի տարած վէճը յոյներու հետ:

Վերագտնանք այժմ մեր թիւ 1291 ձեռագրին:

Սահմանաց գիրքի այս ներածութիւնէն ետք, շատ բնական պիտի ըլլար գտնել Սահմանաց գիրքը, մինչդեռ կարգը խառնաբառու կը թուի ըլլալ և, մի քանի ճիշտ մակ էջերէ ետք, կը գտնենք Քրակացիի Քերականութեան թարգմանութիւնը, համառոտագրութեամբ մը: Այս համառոտագրութեան առաջին տողերը ջնջուած են և

կը կարդացուի միայն առաջին բառը, կարմիր մեղանով. «Սահակ»: Երեք էջ կը գրուէ այս համառոտագրութիւնը որ Քերականութեան ներթերու ցանկ մըն է:

Դիոնիսիոս Քրակացիի Քերականութեանէն առաջ կայ ճերմակ թերթ մը որուն երկորդ էջին վրայ, նոյն գիրով արձանագրուած կան երկու յիշատակարաններ:

Այս երկու յիշատակարաններուն գիրը և մանաւանդ կէտագրութիւնը տարբեր է նախորդ էջերու գիրէն և կէտագրութիւնէն: Վերեւ մէջքերուած հատուածին մէջ կը տեսնուի միջակէտերու առատ գործածութիւն մը գրուած քին մէջ, ամէն մէկ երկու բառէ ետք, հոն ուր կարելի է ձայնը հիշել: Մեղանն ալ աւելի թանձր է և սև: Յաջորդող գրուած քններուն կէտագրութիւնը աւելի զուսպ է և կանոնաւոր:

Ահաւասիկ յիշատակարանները.

գիրք գրեցաւ սա՝ ձեռամբ անարժան Յակոբ կրօնաւոր յերկիր Մոկաց ի թվականս զա յիշատակ ինձա:

Նոյն գիրով կը շարունակուի.

«Զ[վ]երջին ստացող որ. գրոցս զկարագիտ Մոկացին յիշեցէք ի Քո. և Աճ ողորմի ասացէք նա՛մ. զի Աճ ձեզ ողորմի ամէն: Աճ ողորմի լաւ խնամ տարողինս:

Վերեւ, առաջին մասին մէջ յիշուած զա թուականը (1452) ուշագրաւ է, որովհետեւ այս երկու յիշատակարանները գրող և «վերջին ստացող կարագիտ վրդ. Մոկացին» ժի. գորու անձ մըն է և յիշուած է Միաբանի և Այցելուի մէջ (էջ 194-5), իրել նուիրատու հինգ կարեւոր և գեղեցիկ ձեռագիրներու և աշակերտ Սիմէոն վրդ. Մոկացիի: Խնդիր է այժմ գիտնալ թէ ո՞ր գրուածքին կը պատկանին այս երկու կարճ յիշատակարանները, որոնք գրուած կ'երևին երկուսէն ալ կարագիտ Մոկացիի ձեռքով: Գիր. Տ. Նորայր Նպս. Պողարեան, որ տեսաւ ձեռագիրը, հաւանական կը կարծէ որ կարագիտ Մոկացիի այս գրութիւնը կը պատկանի յաջորդ գրքին, որ իր առաջին էջին վրայ կը կրէ Սիմէոն վարդապետին կնիքը: Շատ հաւանական է որ այս հաւաքածոն կազմած ատեն, կարագիտ Մոկացին առաջին յիշատակարանը ընդօրինակած է Քերականութեան վերջին էջերէն միոյն վրայէն զոր զուրկ է կաղմի ժամանակ: Այս թուականին համաձայն, Քրա-

կացիի Գերականութեան Թարգմանութիւնը և յաջորդ գիրքերը մինչև Ն. Շնորհալիի «Ամենայն չար տանջիւի» մեկնութիւնը, որ, ինչպէս պիտի տեսնենք, հաւաքածոյին ամենէն հին մասը կը կազմէ, գրուած են նոյն գիրով և նոյն ձեռով. հետեւաբար՝ 1452 թուին, Յակոբ կրօնաւորին ձեռքով, սյրիկիրս Մոկացոյ:

Այս գիրքերն են.

1. — Դիտնիսիոս Թրակացիի Գերականութեան Թարգմանութիւնը.

2. — Նոյն Գերականութեան վերլուծութիւնը «քան առ բան», ձեռամբ Եսայեայ հաւաքեալը:

3. — «Սահմանք Իմաստասիրութեան Դաւիթ Անյաղթ Փիլ.»:

4. — Դաւթի Անյաղթ փիլիսոփայի, ներբողեան ի սբ. խաչն ԱՃընկալ:

5. — Ներածութիւն Պորփւրի:

6. — Դաւթի Փիլիսոփայի Ներգինացւոյ Վերլուծութիւն Ներածութեան Պորփւրի:

7. — Արիստոտէլի Ստորոգութեանց գիրքն Թարգմանութիւնը և մեկնութիւնը, որուն վերջաւորութեան կը գտնենք հետեւեալը.

«Կատարեցաւ տասն ստորոգութիւնքն ասացեալ յեռամեծէն յԱրիստոտէլէ որ ասի յունարէն ձայնիւ՝ Կատիղաւրիաս: Թարգմանեալ և մեկնեալ ի Դաւթէ Ներգինացւոյ»:

8. — Արիստոտէլի «Պերիարմէնիաս» գիրքը «Թարգմանեալ և մեկնեալ ի Դաւթէ Ներգինացւոյ»: Դիւրքին վերջաւորութեան կը գտնենք հետեւեալը.

«Ո՛հ ոհ, զեղկելիս աղաչեմ յիշեալ և թողութիւն խնդրեալ յաստուծոյ ամենայն յանցանաց իմաց: և զյովաննէս մականունն սամաղար որ զօրինակս ետ: Եւ յըրդեն օգնեաց»:

9. — Արիստոտէլի «Յաղաքս շախարհի»:

10. — Նոյնին՝ «Յաղաքս Առաքինութեանց»:

11. — Դաւթի Փիլիսոփայի Գիրք Էականց:

12. — Նկատումն Արիստոտէլի:

Անցնելէ առաջ յաջորդ գրուածքին, գիտել տանք որ զանազանութիւն մը կայ Դաւիթ Անյաղթի և Դաւիթ Ներգինացիին միջև. առաջինին կը վերագրուին միայն Սահմանաց գիրքը և Խաչի ներբողեանը,

մինչդեռ Ներգինացիին կը վերագրուին Պորփւրի և Արիստոտէլի գործերուն Թարգմանութիւններն ու մեկնութիւնները: Արդեօք ուզուած է երկու Դաւիթնե՞ր զանազանել իրարմէ, թէ, ինչպէս վերև տեսնենք, նոյնացուած են Անյաղթն ու Ներգինացին և անտարբեր կերպով կը յիշատակուին երկու ածականներն ալ: Այս երկորդ վարկածը աւելի հաւանական է, քանի որ Խաչի ներբողը, գրուած Գիւտ կթղ.ի խնդրանքով, աւելի հաւանականութիւն պիտի վերագրուէ Ներգինացիին, որովհետեւ նորապաշտօնական Դաւիթ իմաստասէրը 2. դարուն ապրած է և չէր կրնար թղթակցութիւն ունեցած ըլլալ Գիւտ կթղ.ի հետ: Տաթեացիներու մօտ գրուած այս ձեռագիրը միայն մէկ Դաւիթ կը ձանչնայ և անխտրաբար «Անյաղթ» կամ «Ներգինացի» կ'անուանէ զայն:

ԺԵ. դարու կիսուն գրուած այս իմաստասիրական գրութիւններուն կը յաջորդէ շատ աւելի հին գրուածք մը, հին բոլոր գիրով և մանր գրուած: Հաւաքածոյին ամենէն հին մասն է այս և կը պարունակէ Ներսէս Շնորհալիի «Ամենայն չար տանջիւի»-ին մեկնութիւնը: Վերջաւորութեան կը գտնենք ընդարձակ յիշատակարան մը, որմէ կը յայտնուի թէ ընդօրինակուած է արք. կրօնաւոր Խաչատուր» որ կ'ըսէ թէ «... ի թուին չձգ (1267) ի յաւգոստոսի լա գրեցաւ վերջին մանրագիրս»: Որքան գիտենք, յիշեալ գրութեան ամենէն հին ձեռագիրն է:

1267ին ընդօրինակուած յիշեալ գրութեան կը յաջորդէ մանր և անխնամ բոլոր գիրով, 1612ին գրուած, ձեռագիր մը Պորփւրի և Առաքել Սիւնեցիի «Մեկնութիւն Գերականին»:

Կը յուսանք որ, աւելի խնամքով քննուած, թիւ 1291 ձեռագիրը կրնայ բաւական կարեւոր նորութիւններ յայտնել, նախ մտադրացնելով Վենետիկ տպագրուած Ստորոգութեանց Մեկնութեան պահպող մասը և ապա սրբագրելով և ուղղելով բազմաթիւ ընթերցուածներ:

Անթիքս

ՇԱՀԷ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

“ՀԱՅ ԲՈՒՍԱՇԽԱՐՀ”

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՍԸ

ԳՈՐԾԻՍ ՎՐԱՅ

Կլիման. — Իբրև լեռնադաշտային երկիր մեր Սվազի ձմեռը խիստ է, երկարատև ու սաստկատառոյց, որպէս Հայաստանի ձմեռը: Աշնան կէսէն կը սկսի. ձիւնի թանձրը խաւը 1էն մինչև 1.50 մ. կը ծածկէ ամէն կողմ. բուքն ու բորան կը տիրեն. յարաբերութիւնը կ'ընդհատին. ու ամենէն կանուխ՝ ձնհալը կը սկսի Փետրուարի վերջերը, երբ հարաւի հովերը — դապա — եկէ — կը սկսին շնչել, գաշտերը հազիւ Ապրիլին կը մերկանան, ու սարերը կը խառնատուին ձիւնի խոշոր շերտերով: Սվազի ձմեռուան սաստկութիւնը սա անէկզօտին մէջ խառնուցած է ժողովուրդը: Չորս եղանակները անգամ մը ժողով կ'ընեն. բաժնուելու առանձին կ'ըսեն իրարու. անգամ մըն ալ եթէ հարկ ըլլայ գումարուիլ, զիրար ո՛ւր պիտի գտնենք. ձմեռը կ'ըսէ, եթէ Սվազ չըլլամ, անպատճառ էր զբում նայեցէք զիս: Գինեւէտ ու պողաբեր Յւղդիկոյ, Դազ — օվայի ու Ամասիոյ գումարձաւի, գաղը ու ծաղկալից գարունը չէ որ կը տիրէ Սվազ. մինչ հոն ծաղկունք պտուղի փոխուած ու հասած ալ են, հազիւ հոս մի քանի տեսակ պողապտու ծառեր ծաղկիլ ու ընծիւղել սկսած կ'ըլլան: Միջերկրական ամբարն է Սվազի անձրևաբեր եզ — ամպեռուն, որոնք հարաւի գաղը հովերէն մղուած՝ կուգան բարձի բարդ կը դիզուին Սվազի դիմացը. Դաւը — Տեւեի վերև, ուր արդէն յառած են աչք ամենեցուն. հոն կը բարդուին, կը խոտանան, անգամ մ'ալ Ախսէն կ'ուժեղանան ու կը բաժնուին ամէն կողմ, Ապրիլէն մինչև Մայիս վերջ ու Արևադարձ ըլլելով ու ցողիլով — բիմիա տեղալով Սվազի ցորենառատ դաշտերուն վրայ: Երբեմն տարիներ սակայն հիւսիսի ընդդիմադիր չոր ձմեռը սաստկութեամբ կ'արշաւեն այս անձրևաբեր հովերուն ու բարիբար ամպերուն դէմ. կը ցրուեն զանոնք, երկինք կը ժան

գառանայ, գետինք քար — երկաթ կը կտրի, երաշտը կը տիրէ ու արևը կը խանձէ, կը խարկէ բոյս ու բուսականութիւն, ցանք ու մարգեր: Այլասեռ ու այլակիւն ազգաբնակչութիւնք, պահ մը մէկ կողմ դրած ցեղային ու կրօնական քրիստոնեայ տեղութիւն, չարանախանձ օդի, մէկ սիրտ մէկ հոգի եղած հրապարակային ճուլմաներ, ազօթքներ, անդաստան, հսկում ու պատտաբազ և մատաղներ կը մատուցանեն մեղմացնելու համար Ալլահին, Աստուածին — հոնձիկուլուլուից բարկութիւնն ու ցատումներէն իրօք ալ տանց կալուկութի տարի չէ եղած. ու Սվազը եթէ քանկութեան տարիներ կը տեսնէ հրեմն, սովի քաղիւններուն ինք եղած է ամբարը չըլլակայ սովալուկ գաւառներուն: Ամառը կարճատև է, թէև տաք: Մինչ Վարդիվարի ցերեկեայ շողերն ու մոլ օդը փուռի մը գոյին հաւասարող ջերմութեամբ կ'ոսկեղենեն անդ ու անդաստան արմատեց. գիշերուան՝ լեռնագաւառներու յատուկ ցուրտը կը զարնէ — կը ցրտահարէ ու խամրէ — բանջարանոցները: Սվազի ամառը երբ այսքան ժառանգ թանջարեղէններուն. հապա ո՛ւր կը մնային այգիք, որթատունկը ու մրգունք: Աշունը. բայց ալ թիչը կը մնայ, երբ Օգոստոսի կիսուն կ'արշաւեն հիւսիսի ցուրտ հովերը, և միգամած ու թփուտ երկինք մը կը սքօղէ համայն բնութիւնը. երկրագործին հազիւ ընծեղելով կարճ միջոց մը անցնանք մեծիւն: Այսպէս խոտաբեր կլիմայի մը տակ Սեբաստիան չէր կրնար ըլլալ բուսականութեամբ ճոխ ու հարուստ գաւառ մը. բայց միաբլթակ երկրի տակ բոյսերու ամէն տեսակներն ալ հոն ունին իրենց ներկայացուցիչները չափաւոր եղանակով մը: Մշակելի բոյսերէն արմաթ, ընդեղէնք ու բանջարեղէնք առատօրէն առաջ կուգան: Ագ — տաղ, Գարա — պէլ, Չամիւլ — պէլ, Տումանլը, Հապէշ, Կէմի — պէլի ու Դըզըլ — տաղ ծածկուած են մայր փայտի, շոնի, մարխի, կաղնի քանձրախիտ անտառներով: Թաղանթուի գաւառակը — Իրիսի վերին ընթացքի շուրջ — հարուստ է ընկուզի, և այլ վայրի պողապտու ծառերով — տանձ, խնձոր, սալոր, խոզկաղին: Կէմէրէկ, Կիւրին, Տարէնտէ թուլ, միշմիշով, սալորով, և չափաւոր աստիճանաւ մը որթատունկով:

Բուսաբան (Herbier, Herbarium). — Հայ բուսաբանությունը տակաւին իր միջամաժային վիճակին մէջ է. եթէ ան անկողս գետին մըն ալ չէ, գէթ շատ քիչ հետախուզուած է: Այսպիսի նախնական աշխատութիւններն մը մէջ որքան անհրաժեշտ են բուսոց մանրամասն ստորագրութիւնները, գիտական ճշգրտութիւնն ու անուանները, նոյնքան և կարեւոր էին անոնց բնատրիպ պատկերները: Գործոյս մէջ այս ամէնը՝ եթէ ոչ լիովին, գէթ ըստ մասին լրացնել ջանաքինք, որքան կը ներէին մեր փանաքի կարողութիւն և միջոցներ: Այս ամենուն կը կցենք չորացուած բոյսերու բուսաբան մըն ալ, որը մանտանդ գործոյս գիտական քննութեան համար այնքան կարևոր է: Պէտք է խոստովանիլ թէ առկեալ սոյն բուսաբան իրակատար բան մը չէ. սակմանափակ թուով բոյսեր միայն կը պարուանակէ, և գիտական կարգով ալ դասաւորուած չէ: Թէ և լրակատար ըսուելու չափ բուսաբան մը կազմած էի, բայց նոյնութեամբ առաքումի և փոխադրութեան անպատահելութիւններուն ու գոժաւորութիւններուն առջև, պէտք է ըսել, ընդհանուր հարկադրուեցայ: Հազիւ 150ի մօտ բոյսերու նմուշներ կը պարուանակէ ան լի. տախտակներու վրայ: Իւրաքանչիւր տախտակի բոյսը թուագրուած, և ըստ այնմ անոնց անունները նշանակուած են առկեալ ցանկին վրայ, և անտի պէտք է անցնել գործոյս մէջ բոյսին որպիսութիւնը և նկարագրութիւնը տեսնելու համար:

Յիշատակ մը լեռնագնացութիւններէս. — վերջացնելէ առաջ գործոյս վրայ սոյն ընդհանուր տեսութիւնն, պիտի ուզէի լեռնագնացութիւններու վրայ ալ պղտիկ յիշատակութիւն մը ընել: Որքան հաճոյքներով նոյնքան և յոգնութիւններով, տաժանքներով, ու սպառնացող և պատահած վտանգներով լի են եղեր անոնք: Յաճախ հետիոտն, առանց ընկերի կամ առաջնորդի, ամայի լեռներու վրայ, թանձրախտ անտառներու, մթին ծածկներու ու թառուտներու խորքեր եղբր են այս թափառումներս և բուսական աշխարհի խուզարկումներս, ամէն քայլափոխի մտքի առջև ունենալով վայրի գազաններու հանդիպելու երկիւղն ու սարսափը: Բայց վայրի գազանք — արջը, գայլը, աղուէսը — կարծես աւելի յար-

գողը եղբր են իրենց կալուածին մէջ բնութեան սիրահար թափառիկ հիւրի մը անբռնարարելիութեանը քան սա անընտել Մարգ — Գազանը. վասնզի ոչ այնքան առաջիններէն է որ վտանգի պահեր անցեր եմ որքան վերջիններէն: Գիւղական ճամբէն գնացող հասարակ ճամբորդի մը անցքը սովորական բան մըն է և կարծես աչքի չգարներ: Բայց քաղաքացիի տարազով, ակնոցը աչքիդ, բուսաբանը կանակին ու թարմ բոյսերու մախաղը մէկ ձեռքին, ու միւսին բռնած բահիկ մը՝ տոկիկ տարբերակ բան մը պիտի նկատուէր հարկու, և զուր կ'առկածանքներու եւ արտառոց մտածութիւններու տեղի տար, և որ պատճառուած է քանի քանի անգամներ վտանգաւոր յարձակումներու, հալածումի և նոյն խիկ մահուան վտանգներու, որոնցմէ պլրածած եմ սակայն ոչ այնքան հերոսական գիմադրութեամբ — որուն «մարդը» չեմ գծրախտաբար — որքան կանխազգուշութիւնով և կանխատեսութիւնով: Ինքզինքս շատ անգամ կը ներկայացնէի ժողովրդական բժիշկ և բժշկական բոյսերու հաւաքող կամ փիլիսոփայական — իմա առարկեական — «Քիմիա» խոտին փնտռող մը: Այս թափառումներուս մէջ զիս սարսափեցնող պարագաներէն մէկն ալ բուերու և կսկամներու (la chonette, chat-huant) հանդիպելու եղած է: Ինքն թուէի, ինք որ ի նուաճ Յուստատանի մէջ ի պատուի եր և Աթենասայ նուիրեալ, ինք որ իբրեւ թուէններու ամենէն ծանրագուշակ ու իմաստունը, թուէնց մէջ միակը եղած է Սողոմոն իմաստունի ճակտին զարնելու անոր աղաթախի (Գար — աղւլը) քնաւորութիւնն և քածութիւնը՝ թուէնց ուղիւններէն իր թագուհոյն պալատ մը կառուցանելու իմաբական գաղափարին համար. բուն վերջապէս երկրագործութեան այնքան օգտակար թուէնն մը, չգիտեմ ինչո՞ւ այնքան գէշ անուն հանած է, ու անոր հանդիպել, անոր մէկու մը բուխերիկին վրայ նստելը չարագուշակ ու մահազոյժ համարուած է: Ան նախապաշար ու անկաշկանդ մտքիւ հակառակ, կ'երեւայ տեսակ մը առհաւուրութեամբ, ժողովրդական այս նախապաշարումէն տարուած, սարսափով կը լեցնէի երբ անոր կը հանդիպէի թափառումներուս մէջ, մանաւանդ երբ ան գլխուս վերեւէն

անցնելու իր մահաբաթի կռիվն ընդ կամ ճամբան կտրելու: Որսասափի աղջնոց այսին մեջ կ'աշխատեի ես ալ անոր առաջքը (ուղղորդը) կտրել կամ վանել հակառակ ուղղութեանս, խորհելով թէ այսպէս անոր չարագուշակութիւնը չեղբացուցած կ'ըլլամ: Եւ ի՞նչ ըսել, ինչպէ՞ս միկնել որ երբ, ամէն անգամ, այս թռչունին հանդիպեի եմ անձնակոն ու ընտանեկան դժբախտութիւն մը, ցաւահին ու անդարմանելի կորուստ մը պատահելու ֆէ:

Լեռնապահապետթիւններէս իբրեւ նմուշ
մը հոս կը գնեմ Արմաշական երիտասարդ
ու գիտուն վարդապետ Տ. Շաւարշ Հօր-
հետ Աէֆէ լեռան վրայ շարաթացեալ Սոխ-
կերու վանքին մեր տունած այցելութեան
գլուխաւորը: Ես կանուխէն այս լեռը թէ
միշտ քը քանիցս այցելել էի. Սկսեալէ եր-
կու ժամ գէպ արեւելք 1880 մ. բարձրու-
թեամբ լեռնաշղթայ մըն է, ուրկէ կ'անցնի
Սկաղ - Կարնոյ խճուղին. Սոսկերու վան-
քը լեռան՝ Արիսի վրայ նայող տմենէն բար-
ձրը գագաթին կրաժայռին մէջ փորուած
մեծկապ այր մըն է, երեք խորաններով ու
քարէ սեղաններով, քովն ալ ուրիշ այր մը.
Եւանջարք բնակավայրի եղած է խառակ-
եաց Միաբնակութեանը: Շրջակայ թուրք
փեղացիներն այժմ արլըլ ըրած են. Արիսի
մուտքին ալ կողին վրայ կրաժայռին երեսը
Մեծարպեան խոշոր երկաթագլի տառերով
կարգք տող արձանագրութիւնը ամենէն թեւ-
կապին հետեւիինը պէտք է համարել Մեծ-
տոմարական իւէ (47 + 551 = 598) թուա-
կանը կը կրէ և կարծեմ սսկէ աւելի հին
արձանագրութիւն ցարդ Հայաստանի ոչ
մէկ կողմը գտնուած չէ. Դժբախտաբար
վանտալ ձեռքեր տեղ տեղ քլունկով տա-
ւելբն է ջնջել աշխատեք են: Վանքին անցե-
լոյն, ժողովրդային աւանդութիւններուն
մէջ այս արձանագրութեան մասին գրել մեր
մէջ վերապահուած ըլլալով հնախոյզ ու
հետաքննին Տ. Շաւարշ Հօր, հոս այս քա-
նով միայն կը բաւականանամ, և Ն. Գե-
րապատուութենէն կանխապէս առնուած
արձանութեամբ է որ գործոյս մէջ զրի-
կութիւնը ընդհանուր տեսարանի այս պատ-
կերը:

ԿԱՐԱՊԵՏ ԴԱԲԻԿԵԱՆ

(4672 6)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

ՄԱՇԿԵԻՈՐ

ՏԵՂԱԿՐԱԿԱՆ. — Կրիլիկոյ մէջ, Սեւ լիւրան վանքերէն մին էր Մաշկեւոր, երբեմն գրուած նաեւ Մաշկաւոր, Մաշկուոր, Մաշկու: Ըստ Արշիանի համաձայն թեմին կնիքոնին էր Մաշկեւոր, ուր կը նստէր իրանականոր եպիսկոպոսը (Սխո. 62, 408), վարդան Գրիշ լիշատակարանին համաձայն ա՛ն կը գտնուէր սի սահմանս Սիսոմլի քաղաքիս, ի քաւառիս Կիւղիկեցեաց, ի լիւրնիս կոչի Տարոս» (Սիւրմէեան, ծ. 26և. Եւրուսաղէմի, էջ 280): Եկեղեցին կառուցուած էր յանուն Ս. Կարապետի (Սխո. 408: Հանդ. Ամս. 1896, էջ 343): Ունէր ուրիշ եկեղեցի՝ մըն ալ յանուն Ս. Աստուածածնի (Հմմտ. Սիւրմէեան, ծ. 26և. Եւրուսաղէմի, էջ 280 և 337: Ուայիկեան, ծ. 2. Հիշատակարաններ, 1950, էջ 177):

ՊԱՏՄԱՆԱՆ. — Մաշկագործի վանքը շինել տուեալ է Թորոս Ա. (1099—1129), իր իշխանութեան սկիզբները, 1102 թուին (Մամ. 121):

Մաշկե որի վանահայր եպիսկոպոսներէն
կը յիշուին .

1. — Գրիգոր Վրզ. Մաեկուոր (※ 1114). — Գիլիկիոյ Վեծ Կրկրաւարտին կը զաւ-
ճանի ի Վարդկուն. — Ուռհ. էջ 417: Սիւս.
էջ 407:

2. — Դավիթ Վանանայր (1150?-1192).
— Ճառընտիր մը գրելի տուած է ԺԲ. դա-
րսւ կէտան (Սիւ. 407): Բսկ նոյն դարուն
վեջերը իւրն տաւջնորդ կը յիշուի, հանձն-
առնանալով իր Թորոս քանդակին. — Սիւր-
նեանն, Յ. Ձեւ. Երուսաղէմի, էջ 280:

1259 թուին, Կիրակոս Գրիշ Կը յիշա-
տակէ, ի Մաշկեօր, Թէպոս փառակալը,
Ստեփանոս Գահանան եւ Թորոս Գահանան,
որոնք օգնած են իրեն. — Սիրմէեան,
Յ. Զեռ. Հալէպի, Ա. Հատոր, էջ 55:

3. — Թորոս Եպիսկոպոս (1307). —
Կը ժամանակցի Միսի Ժողովին. — Սրս.
408, Աղգալ. էջ 1785:

4. — Հայրապետ Նպիսկոպոս (1325).

— Կոչուած է, Բարսեղ Վրդ. Մաշկեորցիէն, ալար հեղ և բարեբարոյն. — Մեկն. Մարկոսի, էջ 460:

5. — Գրիգոր Սպիսկոպոս (1342–44). — Մասնակցած է Սիւրի մէջ 1343ին գումարուած ժողովին, ուր ներկայ էր նաև Բարսեղ Վրդ. Մաշկեորցի (Ազգայ. էջ 1780): Յաջորդ տարին Կոստանդին Բ. (= Կի) Թաւազարին կողմէ, ուրիշներու հետ միասին, Գրիգոր Սպիսկոպոս պատգամաւոր գրկուած է Հռոմի քահանայապետին. — Սիւ. 408:

ՄԵԱԿՈՒԹԱՅԻՆ. — Հակառակ անոր որ Մաշկեորի վանքը երկու երեք դար չէն է եղած, քիչ են անկէ մեզի փոխանցուած գրչագրական արդիւնքները: Այսպէս,

Ա. — Վարդան Կրօնաւոր, Գրիչ, 1192ին օրինակած է Ճաւոց մը, երկաթադիր և ճոխ ծաղկումով, Ձեռ. Ս. Թ. Թ. 131. — Սիւրմ., Ծ. Զեռ. Եէմ.ի, էջ 263:

Բ. — Կիրակոս Քահանայ, Գրիչ, 1259ին օրինակած է Աւեստաւ մը, իր հոգեւոր եղբոր Յուսէփ Քահանայի խնդրանքով (Սիւրմէեան, Ծ. Զեռ. Հալէպի, Ա. Հատոր, թիւ 21, էջ 54): Որոշ չէ թէ նոյն անձն է սա, Հռոմկալի մէջ տասնեակ մը տարիներ առաջ աշխատող նշանաւոր Գրիչ և Ծաղկող Կիրակոսի հետ:

Գ. — Առաքել Հիւսէփանցի, Կազմարար, աշակերտ Սարգիս Քահանայի, 1260ին կազմած է Կիրակոս Քահանայի տարի մը առաջ օրինակած Աւետարանը (Սիւրմ. Ա. էջ 55): Այս անուանի կազմարարին գործունէութիւնը շարունակուած է Հռոմկալի Հայրապետանոցին մէջ 1262–1278. — Սիւն, 1948, էջ 318:

Դ. — Գրիգոր Կրօնաւոր, Գրիչ, ունի Աւեստաւ մը, զոր սկսած է օրինակել Մաշկեորի մէջ 1269ին, և աւարտած է Անդրէասանց վանքը, զի անտուն, անտեղ չըլլած, ոչ ունեւոր տեղի հանգստեանն, — Սարգ. Թ. 111:

Ե. — Կոստանդին Գրիչ, աշակերտ Յակոբ Կաթողիկոսի, որուն հրամանով Աւեստաւ մը սկսած է գրել Մաշկեորի վանքին մէջ, և աւարտած է ի Դրազարկ, 1274ին: Մաքաղաթեան սոյն Աւետարանը յաջորդ տարին կազմած է Առաքել Հնազանդեանց, Ձեռ. Ս. Թ. Թ. 1955. — Սիւրմէեան, Ծ. Զեռ. Երուսաղէմի, էջ 336:

Զ. — Յովհաննէս Գրիչ, 1322ին օրինակած է Շարակնոց մը, զի վայելում...

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ

ԵՐԱՆԻԿ ԸԼԼԱԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍԸ

Երջանկութիւնը վիճակ մըն է որուն մինչ ներս անփոփոխ տեսականացումը մեծագոյն ուրախութիւնն ու հաճոյքը կը պատճառէ: Եթէ կարող ըլլանք ձեռք բերել մտքի և հոգիի վիճակ մը որ մեզի ըսել տայ. — «Կ'ուզէի որ ամէն բան այսպէս ըլլար միշտ», ինչպէս որ Յաւուս ըսաւ Մեծիսոքեիին, — «Մ'հ, Կեցի՛ր, զեռ քիչ մըն ալ յամեցիր, ի՞նչ գեղեցիկ է», մենք իրապէս երջանիկ պիտի ըլլանք:

Բայց ի՞նչ ըսել է վիճակ:

Եթէ իբրեւ վիճակ կը հասկնանք երևոյթ մը որ գոյութիւն կ'առնէ որով ժամանակի մը մէջ, և այդ ժամանակի տեւողութեան մէջ մենք կը գործենք, կ'անք մեր ամբողջ էութեամբ իբրեւ երջանիկ անհատներ, այսպիսի տեւողութիւն մը անմիջական իրականութիւնը փոփոխութիւններու շարայարութիւն մըն է: Եւ ի՞նչպէս փոփոխութիւն տեղի պիտի չունենայ երբ երջանկութիւնը բաղկացնող տարրերը տարրերն անկալուն են: Եթէ եւրաստութիւն է, անկապ պիտի գաղբի, եթէ գիրք մըն է անոր վերջին էջը պիտի կարդացուի: Անուշտ պիտի ուզենք վիճակի մը անփոփոխ տեսականացումը, բայց զի-

նակած է Շարակնոց մը, զի վայելում... տէր Գաւդոսի Սպիսկոպոսի, սպասաւորի սուրբ Կարապետին. — Հանդ. Ամս. 1896, էջ 343: Խալիկեան, Հիշատակարաններ, էջ 177:

Է. — Բարսեղ Վրդ. Մաշկեորցի, Հեղինակ. — Այստեղ 1325ին գրած է իր ծանօթ երկը, Մեծիսոքեի Մարկոսի Աւետարանին, որուն սկզբնադրին Բ. մասը միայն, հեղինակին իսկ գրէին եւլած, հասած է մեզի, և այժմ կը գտնուի ի Ս. Էջմիածին (Շողակաթ էջ 211. Կար. Թ. 1292): Տպուած է ի Կ. Գոլիս 1826 թուին:

Ն. ԵՊՍ. ՄՈՎԱԿԱՆ

տենք որ այս կայունությունը անկարելի ու
թիւն մըն է: Եթէ յամառինք երջանիկ պահը
երկարաձգել, այդ պահով գալիք երջան-
կությունը տակաւ առ տակաւ պիտի չքա-
նայ, անոր համար որ այժմէն թիւնը պիտի
կորսնցնէ:

Ուստի, պէտք է զտտորոշում մը ընել
երջանկաբեր վիճակներուն մէջ, մասնաւոր
անոնք՝ որոնք անանց են: Թօլթոյի Աճա
Քարեմիւս վէպին մէջ Լեվին, գարնանային
առաւօտ մը ճամբէն կը քալէ սքանչանա-
լով բնութեան գեղեցկություններուն վրայ.
Իր սքանչացումը կը տարածէ այն ամէն
իրեքուն և առարկաներուն վրայ որոնց
կը հանդիպի: Լէվինի համար կարծես թէ
երկինքը աւելի կապոյտ է այդ օր. թըռ-
չունները աւելի անուշ և արորոժով կը
ճռուողեն. ծերունի զոնապանը սովորա-
կանէն քիչ մը տարբեր և սիրալիր կը բա-
րեւէ: Բայց Լէվին, նոյն օրը թերեւս նոյն-
քան երջանիկ պիտի ըլլար ուրիշ օր և է-
քաղաքի մէջ քանի որ, երկու օր առաջ
նշանուած էր: Լոյս մը կայ իր ներսիդին
որ կ'արտացոլայ ամէն բանի վրայ. այս
ներքին լուսաւորութիւնն է որ զինք կ'եր-
ջանկացնէ:

Դէպքերն ու առարկաները չեն որ կը
հանդիպեն և կ'երջանկացնեն մեզ. այլ
մտքի վիճակ մը որ կրնայ օժտել և գու-
նաւորել դէպքերն ու երեւոյթները մաս-
նաւոր երանգաւորումով մը. ուստի մենք
կը յուսանք այս վիճակին տեսականացման
քան թէ հանոյալի դէպքերու վերատին ի-
րականացման: Այս վիճակը իրարպէս ներ-
քին վիճակ մըն է թէ այլապէս ալ, ար-
տաքին իրերէն ևս կարելի է ունենալ զայն:
Եթէ արտաքինացնենք մենէ յիշողութիւնն
ու զգացողութիւնը, ուրիշ բան չմնար մեզի
եթէ ոչ լոկ անբարբառ պարագութիւն մը:
Ապա ուրեմն ո՛ր կարելի է գտնել զուտ
յափշտակութիւնն ու զուտ երջանկութիւնը:
Փոսփորափայլ կարգ մը ձուկեր կան որոնք
ծովուն մէջ երբ կը մօտենան բոյսերու և
ծովային ուրիշ կենդանիներու անոնց փալ
մը կուտան. ձուկերը երբեք չեն անգրա-
դառնար լոյսին աղբիւրին, անոր համար
որ լոյսը իրենց մէջ է. — այսպէս է նաև
մարդը:

Երջանկութեան խորհուրդը լաւագոյն

ըմբռնելու համար թերեւս լաւ կ'ըլլայ որ
յիշենք այն արգելքները որոնք այսպէս
կամ այնպէս խոչընդոտներ են երջանկու-
թեան ճամբուն վրայ:

Բացէք Բանտօրի(*) տուփը և երբ մար-
դոց դժբախտութիւնները մէկիկ մէկիկ դուրս
կը ցատկոտեն, ուշադրութեամբ քննեցէք
կարեւորները:

Առաջին անգամ տուփէն դուրս պիտի
թռչի աղքատութիւնն ու հիւանդութիւնը:
Բոլոր դժբախտութիւններէն աւելի սառնք
խորշելի են: Հիւանդութեանց պարագային՝
անիմաստ է անշուշտ Ստոյիկ փիլիսոփա-
ներուն առաջարկած դարձանները կիրառ-
կել, վասնզի ստառպանքը վեհացնելու
(Sublimé ընելու) կարողութիւնը կ'ամլանայ
և յաճախ ժխտական արգիւնքներ կուտայ:

Ստոյիկները կ'ըսէին թէ անցեալին մէջ
պատահած աղէտներն ու տառապանքները
այլևս անցեալին կը պատկանէին և այժմ
գոյութիւն չունին: Ներկայի ստառպանքը
աննշանակելի բան մըն է, իսկ ապագային
պատահելիքն ալ տակաւին հեռու է: Բայց
անցեալի ստառպանքներուն յիշատակը յա-
ճախ չզգեսան՞ր, չի՞ ջլատեր մեր կարո-
ղութիւնները: Օրինակ մը համար, երբ
կ'արտասանեն «Ապրիլ 24» դժոխք մը տա-
ռապանք չի՞ պարզուիլ ձեր յիշողութեան,
ձեր մտքին, ձեր աչքին առջև: Երբ պա-
տահաբար, դիպումսով արտասանեմ ձեր
մէկ հանգուցեալ սիրելիին անունը սարսուռ
մը չանցնի՞ր ձեր մարմնէն, չալեկոծի՞ր
ձեր հոգին:

Բայց այս չէ որ կ'ուզէի ըսել: Մարդ
չի կրնար տարանջատել, մասերու բաժնել
տարբեր: չըջանները այս երկրի վրայ իր
գոյացութեան: Անցեալի ստառպանքն

(*) Փանթօր՝ ըստ յունական դիցաբանութեան,
վաւկանաթի կողմէ ստեղծուած առաջին կինը:
Մինասն, իմաստութեան առաւանձունին, անոր
հոգի տուաւ և իրեն պարգեւեց բոլոր շնորհներն
ու ապականները: Ձեռն տուաւ մը նուրբաց անոր
որուն մէջ արգելափակուած էին բոլոր լարիշ-
ները և զրկեց զայն երկրի Եփիմեթէն՝ առաջին
մարդուն, որ զայն իր կին ընդունեց: Եփիմե-
թէն բացաւ նախապարգրական տուփը օրմէ օրու
Բափեցան աղէտները բացի Յոյսէն որ մտնու
մէջ մնաց: Բանտօր՝ յունական նւան է: Բան-
տօրի տուփ: այլարաններէն կ'ըսուի անոր օր
հրադոյրի կամ գեղեցկութեան երեւոյթին ներ-
քէ կրնայ չլստ մը աղէտներու աղբիւրը ըլլալ:

րուն վերյուշը, ներկայի տառապանքը կը բազմապատկէ և յարանորոգ բեռ մը կ'ընէ մեր խղճին և մտքին վրայ: Քաջ մարդէ մը կը սպասուէ որ դիմագրաւէ և մանաւանդ յաղթահարէ իր տառապանքը և հակառակ անոր առթած ցաւին՝ պահէ իր ներքին խաղաղութիւնը: Մեր ազգային ցաւքինութիւններէն մին, ծովերու չափ ահապէն ցաւերու գէժ գնելու դիմագրողական կարողութիւնը չէ՝ որ զարեւու փորձառութիւն իբրեւ, կռանուած է մեր հոգիին սաւին վրայ:

Մենակեացի մը համար, մեծ, տաղիտապեցուցիչ աղէտ մը կրնայ չըլլալ աղքատութիւնը, վասնզի անիկա ունի արեւին բարութիւնն ու ջերմութիւնը, ունի իր սնունդը, և անշուշտ մինակ է իր կեանքին մէջ, ուստի հարազատներու ցաւը չի բարձուր իր սեփական մտահոգութեանց վրայ: Խնչ պիտի պատահէր անոր եթէ անգործ ըլլար ցուրտ երկրի մը մէջ մեծ քաղաքին մէջ և ունենար չորս կամ աւելի զաւակներ: Այսպիսի պարագայ մը ուղղակի աղէտ է և ծիծաղելի բան է տառապակոծ մարդու մը իմաստասիրութեան միթաւոր ջնքները առաջարկել: Անօթի և ցուրտէն դողաղով մէկու մը համար պէտք է ճշտ և վառարան առաջարկել: Ստոյիկները ճատ իրաւամբ զատորոշում մը ըրած էին մարդոց կարիքներուն համար:

1. — Բնական և անհրաժեշտ կարիքներ:

2. — Բնական բայց ոչ անհրաժեշտ կարիքներ

Եթէ իրաւ աղքատութիւն և հիւանդութիւն կայ, կայ նաեւ երեւակայական հիւանդութիւն: Մեր միտքը անիրեւակայելի ազդեցութիւն ունի մեր մարմնին վրայ և մեր տառապանքներուն շատը երեւակայական են: Կրնայ պատահիլ որ մարդ քրապէս հիւանդանայ. ուրիշ մը կը կարծէ, կամ լաւ ևս է ըսել կը հաւատայ որ ինք հիւանդ է, և տակաւին ուրիշ մը ինքզինք կը հիւանդացնէ:

Ինչպէս որ երեւական հիւանդութիւն մը կայ, նոյն ձեւով ալ գոյութիւն ունի երեւակայական աղքատութիւն մը: Ամէն իրաքելուն մէջ խաբուիլ մը կայ, վասնզի երբ կը մտադրենք խաբել, նախ կը հաւատացնենք ինքզինքնուն թէ կրնանք խա-

բել: Նոյն ձեւով կրնանք հաւատացնել մենք մեզի թէ հիւանդ ենք, կամ աղքատ:

Աղքատութենէն եւ հիւանդութենէն ետք կուգայ ձախողութիւնը: Զախողութիւն՝ երբ չենք կրցած իրագործել մեր առաջագործութիւնը, և հակառակ ասոր կը յամառիք շարունակել մեր սնափառութիւնը: Զախողութիւն՝ երբ վրկած ենք մեր սիրոյն մէջ, ինչքան ծրագրիներ կը մշակենք ապագային համար որոնց չիրագործուած զիակին սողն կը տուայտնէ: Սիրել և սիրուիլ կ'ուզենք. բայց չենք սիրուիր. ուստի նախանձը կը թունաւորէ մեր ցերեկներն ու գիշերները: Կը յուսանք գործ մը ստանձնել ու յաջողիլ: Զախողութիւն պարագային կը մեղադրենք անոնք որոնք մեր մրցակիցներն էին: Փոխանակ զուխը կախ մտառաւութեան անցիակը ինչ բարի կրնայ ըլլալ մեզի և չէր եղած, մտածենք և մեր ամբողջ ուշադրութեամբ կեդրոնանանք մեր ներկային մէջ, այն ատեն պիտի տեսնենք բարեւար ազդեցութիւնը: Մեր գործերուն արդիւնքէն դատելով, առեւտրային պիտի տեսնանք զօհացուցիչ վիճակ մը: Եկեղեցւոյ Ս. Հայրերէն մին, յանձնարարելի մեթոտ մը ունի բոլոր անոնց՝ որոնք երեւակայական տապապներէ կ'այցարան. — «Անհրաժեշտագար, ուղղակի հակակշռի ենթարկել մեր բոլոր փափաքներն ու ցանկութիւններն»:

Ենթադրենք պահ մը որ ձախողեցանք մեր յաճախած միտքեան ատենապետը ըլլալէ: Ուստի, մեր հակառակորդները թըշնամական աչքով պիտի չդիտեն. մեր շարժումները. մեր ազատ պահերը աւելի պիտի ըլլան, վասնզի զերծ պիտի ըլլանք բարոյական պարտաւարութիւններէ:

Ապոհողմար, եթէ մարդիկ աւելի ուշադրութեամբ քննեն և քաջութեամբ գէժ-յանդիման գան զիրենք հետաքրքրող երեւոյթներուն, յաճախ պիտի տեսնեն թէ իրենք իրապէս չեն ցանկար այն բաներուն որոնք ուղղած էին ձեռք ձգել: Մեծ տարբերութիւն մը կայ արտայայտուած փափաքներուն և անյետաձգելի, այրող տեսնելիքներուն միջև որոնք մէկու մը ամբողջ էութիւնը կը սպառեն: Եթէ այն ինչ որ կը փափաքինք, բացարձակորէն անկարելի է և անիմաստ՝ քիչ անգամ կը պատահի որ ձեռք ձգենք, այն ալ կամքի մեծ ոյժ մը

ի գործը դնելով: Մարդ մը որ կը սիրէ յարգելի, ամէն ճիգ ի գործ կը դնէ իր այդ նպատակը իրականացնելու համար. վկայական մը ունենալ ուզողը կ'աշխատի իր այդ առաջադրութեանը մէջ յաջողելու համար: Նափօշէօն Պոնաբարդ, կ'ուզէր երկիրներ գրաւել. իրեն դէմ անհամար արքայներ կային, յաղթահարեց զանոնք և ի վերջոյ ժամանակ մը իր երազին տիրացաւ:

Անշուշտ պարագաներ կան երբ պայմանները յաջողութիւնը անկարելիութեան մը կը վերածեն: Կարելի չէ տիեզերքը տեղէն խախտել. ապա ուրիշն գտնարութիւնը նոյնինքն մարդուն մէջ է: Մինք կը մտածենք թէ կը փափաքինք ձեռք բերել որոշ արփունք մը, բայց ներքին ոյժ մը կը մղէ մեզ հակառակ ուղղութեամբ շարժիլ, գործել: Քանի՜ հեզ գործներ ինծի ըսած են թէ պիտի ուզէին այսինչ կամ այնինչ տեսակի վէպ մը, պատմութիւն մը, յօդուած մը գրել, եթէ իրենց ապրած կեանքին ձեռք թողատրեր իրենց... Եթէ ուժգնօրէն փափաքէին գրքեր գրել, անտարակոյժ տարբեր կեանքեր պիտի վարէին:

Պատահի «Հանրապետութիւն» գործին 10րդ գրքին մէջ կը պատմուի Երուսաղէմ անուան ճայու մը մասին որ մեռեցներու երկիրը տարուելով կը տեսնէ թէ ինչ կը պատահէր մեռելաշնորու հոգիներուն:

«Երբ Երուսաղէմ ու ոգիները տեղ հասան, անոնց մօտեցաւ մարգարէ մը որ հոգիները կը կարգաւորէր. մարգարէն իր ձեռքին մէջ առաւ քանի մը տեսակ կեանքերու նմոյշներ և պատմանդանի մը վրայ կենալով այսպէս խօսեցաւ. — Մտիկ ըրէք իմ խօսքերս, ով դուք որդիները կարիքի: Մահկանացու հոգիներ, դուք այժմ պիտի տեսնէք մահկանացու կեանքի նոր շրջան մը: Զեր միտքը չէ որ պիտի ընտրէ ձեզ, դուք էք որ ազատութիւնը պիտի ունենաք այստեղ ընտրելու ձեր միտքը. և ձեզմէ մէկը, այն որ առաջին անգամ իր բաղդը կը փորձէ նոր կեանք մը բաղձալուն համար, իր նախընտրած կեանքը թող իր ճակատագիրը ըլլայ: Այստեղ առաքինութիւնը ազատ ձգուած է ոեւէ կաշկանգութիւնէ եթէ ոեւէ մէկը պատմութիւն կամ անպատուէ զայն, բնական է որ ըստ այնմ առաքինի պիտի ըլլայ. ընտրողը պատասխանատու է

ընտրութեան. իսկ Աստուածները արգար են:

«Երբ որ մեկնիչը այսպէս խօսեցաւ, իւրաքանչիւրին բաղդը բաժնեց ոգիներուն մէջ, իւրաքանչիւրը առաւ իրը (Երուսաղէմ արտօնուած) և գիտցաւ իր թիւը զոր ստացաւ: Ապա մեկնիչը գետնին վրայ տալաժածեց կեանքերու տեսակները զոր իւրաքանչիւրը ոգիներէն նախընտրած էր: Դեռ նին վրայ սփռուած կեանքի շատ մը տեսակներ կային, աւելի քան ներկայ ոգիները: Կային բռնապետներ, թագաւորներ, աղքատներ, մուրացիկներ, քսորականներ, կային համբաւաւոր մարդոց կեանքերը. չատերը նշանաւոր էին իրենց գեղեցկութեամբ, ինչպէս նաեւ Ողիմպիական խաղերու մէջ իրենց յաջողութեան համար: Այն որ առաջին ընտրութիւնը ըրած էր յառաջ եկաւ և վեր առաւ մեծագոյն բռնապետութիւնը, իր միտքը վաւառող զգայնութիւններով միջնցած ըլլալուն: Ան երբեք մտքէն անցուցած չէր թէ ինք ճակատագրուած էր սպանել տալու իր իսկ զաւակները: Ի սկզբան ան երբեք չէր մտածած, բայց երբ ժամանակ տրուեցաւ, յըստակ կերպով դիտեց թէ ինչ վիճակուած էր իրեն, ու այնուհետ ականջ իր կուրծքը ձեռքը և ողբում, չանալով մարգարէին խօսքը և փոխանակ պատասխանատուն ինքզինքը նկատելու սկսաւ: Աստուածներն ու աշխարհը մեղադրել, ամբաստանել... Այսպէս են մահկանացուները»:

* * *

Բոլորս ալ պարտքին տակ ենք անհրաժեշտաբար մեզի բաժին ինկած բաղդը տանիլ անտրտունը քաղութեամբ և համարութեամբ: Մարդ մը, օրինակի մը համար կը մտադրէ մուսնանալ կնոջ մը հետ իր ընկերային զիրքին կամ տնտեսական վիճակին բարեւոյթման համար. ամէն ոք կրնայ գիտնալ թէ կինը արժանի չէր իր սիրոյն: Քանի մը ամիսէն պիտի սկսի արտոնել այս օխաւ ընտրութեան համար. բայց արդէն, ի յառաջագունէ չէր գիտեր ան միջոցին և արդիւնքին աղերսը: Մեծ փորձառութեան պէտք չկայ գիտնալու համար թէ գրամի փնտռութեամբ, հարստանալու տոնը, զմեզ ապերժանդութեան կը մղէ: Ի սկզբանէ անտի անոր համար ըսուած է թէ անիկա մայրն

է՛ ամենայն չարեաց, ինչո՞ւ. Վասնզի նիւթին ետեւէ տազնապարար մեր վազքին մէջ անհրաժեշտաբար մենք կախում պիտի ունենանք մենէ. դուրս աշններէ, Ոչ մէկը աւելի խոցելի է քան այն որ փառասիրութեան և ունայնամտութեան արտերէն վարակուած է: Պարտիկ, ըստ ինքեան անկարողութեան, կամ անտեղի կերպով կրկնուած յիշոց մը, կրնայ ազդեցիկ մարդ մը մեր գէմ զրգուել և այդ ձեռով մեծապէս պիտի տուժենք: Անմիջապէս պիտի ըսուի որ «ի՛նչ գէշ բաղդ ունիմ», Երբ կարգ մը նիւթապան բարիքներու սեփականացումը ուղղակիօրէն մեղմէ կախում չունի, զանոնք ձեռք ձգելու աշխատանքին մէջ կը ձախողինք: Աստուածները արգար են» էլ՝ ըսէր Պաատոն:

Ծանկութիւնն ու փառասիրութիւնը անտեղի բաղխումներու տեղի կուտան. տակաւին աւելի գէշն ալ կայ. կը պատահի որ մենք մեզի հետ ալ անհաշտ ըլլանք, վասնզի ճշմարիտ երջանկութիւնը այն առն է՝ ունենանք, երբ բաց ճակատով և մաքուր խղճով մը մեր բոլոր անցեալ գործերուն վրայ սքանչացումով նայինք և գտնենք որ անթերի գործելակերպ մը ունեցած ենք: Տարիներ վերջ, որոշ խնդրոյ մը շուրջ մեր տեսակէտները կրնան հիմնովին փոխուիլ. բայց մեր տեսակէտները եթէ անցեալին մէջ տարբեր էին որովհետեւ տարբեր կը տրամաբանէինք յենլով սխալ տեղեկագրութեանց վրայ: Երջանիկ ըլլալու համար էական պայման է Կերփին անգործութիւն:

Իրականութեան մէջ, քիչ անգամ կը պատահի որ ներքնապէս հանգաւտ, խաղաղ և մենք մեզի հետ հաշտ ըլլանք: Մենէ իւրաքանչիւրիս մէջ երկու ձեռքներ ենք կան. —

Ա. — Ընկերութեան անգամ մը:

Բ. — Զգացումներով զեղուն մարդ — անհատը, — իմացականութիւն մը և կենդանի մը: Այսպիսով է՝ որ շատ յաճախ ինքզինքնիս երկուութիւններու առջև կը դնենք:

Տրուում բան է անզրոգաւանալ և զըտնել որ, գրեթէ ամէն օր մեր կեանքն ի վեր սխալներ կ'արձանագրենք, և թէ մեր ամբողջ կեանքն ընթացքին կարճ միջոց մը միայն երջանիկ անհատներ ենք:

Պէտք է խոստովանիլ որ ինքզինքնի հետ միշտ հաշտ ըլլալ դժուար իրականանալի իրողութիւնն է՝ և անոր համար որ մեր մտածութիւնը շատերը տարօրինակ յղացումներ են և տարբեր ծնունդ ունենք քան այն՝ զոր կ'ուզէինք որ անոնք ըլլային: Բանի՛ անգամ կը ձեւացնենք թէ մեր ըսածները տրամաբանական են, կը ջանանք փաստարկել, ապացոյցներ և օրինակներ մէջբերել, հրա՛ իրապէս ինչ որ կ'ըսենք և կ'ապացուցանենք պարզապէս նախանձ մը կամ չկամութիւն մը վարպետութեամբ ծածկելու փորձ մըն է միայն: Որոշ անհատներէ կազմուած խմբակցութեան մը հակառակ ենք, որովհետեւ այդ խմբակցութեան անդամներէն մին օր մը մեզի վնաս մը հասցուցած է: Կ'ուրանալք մեր տկարութիւնը, բայց մեր ողջմտութիւնը կը գիտցնէ զայն մեզի. ուստի մենք մենէ դժգոհ՝ կը գառնանանք, անհեթեթ, անիմաստ բաներ կ'ընենք. այնպիսի արարքներ՝ որոնք այլապէս պիտի չներէինք մենք մեզի և որոնց անդրադարձը հաւանաբար ցաւ պիտի պատճառէ հետագային: Ժիշդ այստեղ հասկնալի կ'ըլլայ Սոկրատի «Ծանիր զքեզ»ը: Խաղաղ ըլլալու համար ցաւ պատճառող տառապեցնող մտածութիւնը պէտք է առարկայացնել:

Ապերջանկութեան ուրիշ մէկ պատճառը վախն է: Ըսել չեմ ուզեր որ վախը բոլորովին անտեղի բան մըն է: Ունէ մէկը որ անզգոյշ է և չի խուսափիր, օրինակի մը համար, գանդաղօրէն չարժող կեանքաւոր թէ մը որ գէպի իրեն կը մօտենայ, պիտի զարնուի և առնուաղն պիտի վիրաւորուի:

Ազգ մը որ չի վախնար և զգուշութիւններ ձեռք չառներ սպառազինուող դրացիի մը հանդէպ, բնական է որ անոր կենքն ըլլայ: Բայց վախը ոչ մէկ իմաստ ունի երբ նախազգուշութեան մը համար առնուած քայլ մը չէ:

Կարգ մը առեւտրականներ կան որոնք կը վախնան որ օր մը կրնան սնանկանալ. տեւապէս կը մտածեն այն հաւանական կորուստներուն մասին որոնց իրականացմամբ կրնան իրենք կործանիլ, այսպէսով ներկայի իրենց մտային անգործութիւնն ու աւելին՝ իրենց երջանկութիւնը կը կորսնցնեն: Իսկ ի բնէ. նախանձոտ մարդիկ

վտանգները կը նախատեսեն իրենց բարեկամներուն մէջ ա՛յն կնոջ հաշւոյն զորս կը սիրեն. ի վերջոյ իրենց աջալուրջ հսկողութեամբ կամ պահակութեամբ իրենք իրենց ձեռքով կը մեղսեն իրենց սէրը:

Վախին պատճառած մտային տառապանքը աւելի սոսկալի է քան բուն իսկ իրականութիւնը, վասնզի իրապէս վտանգի մը պարագային մենք էողին կ'այլակերպինք և տարբեր ձևով մը կը դիմագրաւենք մտայնութեան աղէտը: Օրինակի համար հիւանդութիւնը սարսափելի և նողկալի երեոյթ մըն է երբ արտաքինապէս կը դիտենք զայն. բայց երբ իրապէս հիւանդ ենք, մարմինը հիւանդութեան դէմ պայքարելու և հակազդելու տարբեր ձև մը կ'որդեգրէ: Ինչորս ափ կը վախնանք մահէն, չուզած առանձնիս յանկարծ կը ցցուի մեր դէմ և կ'ահաբեկէ մեզ. ո՞վ կրնայ այն ատեն Պօղոս Առաքելի ըսածին պէս մահուան երեսն ի վեր ազդակելի — «դու առայժմ երթ, և յորժամ լիցի, կոչեցից զքեզ»: Մահը չի նայիր թէ ի՞նչ վիճակի մէջ ենք, ի՞նչ աշխարհութիւններ և յոյսեր ունինք: Բայց ի՞նչ որ երեւոյթանք անոր մասին, բացարձակօրէն ճիշդ չի կրնար ըլլալ, ուրովհետեւ օր մը չէ օր մը, յանկարծակի կամ հիւանդութեամբ կամ արկածով պիտի մահանանք: Քանի մը անգամ լսած եմ զանազան անձերէ թէ մեռնելու զգայնութիւնը ցաւցնող չէ. անոնք հեղ մը մահուան գրեկը իյնալէն վերջ, արդի բռնկուած թեան հրաշքով ետ՝ կեանքին կոչուելով, առանձնապէս խոստովանած են մահուան երթալու անուշութիւնը, կամ մահուան ոչ ցաւցնող հանգամանքը:

Ապագայի մասին մեր կարծիքները ընդհանրապէս սխալ են. յաճախ ապագայի դժբախտութեանց մասին կը մտածենք ներկային մէջ ապրելով: Կեանքը տարբեր է... ինչո՞ւ անոր մէջ տրամաթիւն խառնել, երբ իրապէս գոյութիւն չունի ան. — դժբախտութիւնը:

Պատահաբար միտքս կուգայ ծանօթ ներկայացուած մը. խաղարկութիւնը տեղի կ'ունենայ նաեւ մը վրայ: Երկու երիտասարդ բարեկամներ կոթնած են նաեւ բազմիկին՝ և կը խօսակցին, մինչ քիչ մը անգին նուագախումբը կը նուագէ: Երկու բարեկամները պահ մը կը բաժնուին իրարմէ

և իրենց միջև կ'երեւի փոքրիկ ազատարար մակոյկ մը որ կախուած է երկու ծայրերէն և որուն վրայ գրուած է նաեւ անունը. — Թիքաթիք: Մեզի համար տեսարանը հեղեղապէս է, որովհետեւ գիտենք թէ Թիքաթիք քիչ ետք պիտի ընկղմի. բայց նաեւ վրայ գրօսաշրջիկները հաճոյալի երեկոյ մը կ'ապրին: Եթէ զերակատարները վախի զգացումը ունենային, անոնց վախը օրինաւոր պիտի ըլլար. միւս կողմէ, վախը պիտի աւելէր հաճոյալի օտակայն սակաւաթիւ անոնց ժամերը: Շատ մարդիկ կ'եղծանեն իրենց կեանքը պարզապէս ապագայ վտանգներ երեւակայնելով: Տեղին է ի՞նչէ՞ Տիրոջ խօսքը որ կ'ըսէ. — «Ճատ է աւուրն չար իւր» (Մատթ. 2. 34):

Հեղգացած հարուստներուն մէջ, ձանձրոյթը ապրելանկութեան է՛ն սովորական պատճառներէն մէկն է: Հարուստներ կան որոնք հոգիով պոռճուա և և որոնք իրենց իրենցմէ դուրս ոչ մէկ բանով կը հետաքրքրուին. այդպիսիներուն համար էր որ Քրիստոս կ'ըսէր «Իւրին է մալխոյ ընդ ծակ ասղան անցանել, քան մեծատան յարձալութիւն Աստուծոյ մտանել» (Մարկ. 8. 25): Անոնք որոնք գոծաբարկեամբ կը շահին իրենց ապրուստը, մեծապէս կը տառապին. բայց չեն ձանձրանար ու կեանքէն նողկանք չեն զգար, վասնզի ամէն անհատ աշխատանքին մէջ և աշխատանքով կը գեղեցկանայ: Հարուստներ ձանձրոյթէ կը տառապին երբ իրենց հաճոյքը թատրոններուն մէջ կը փնտռեն փոխանակ իրենց կեանքը հետաքրքրական դարձնելու: Թատրերգութիւններ անառարկելիօրէն յաւելում մըն են մեր երջանկութեան վրայ եթէ մեր կեանքը գիտենք գեղեցկացնել:

Երբեմն կեանքը այնպիսի անսկզկալ երեւոյթներու առջև կը դնէ, այնպիսի ուժգին հարուած մը կը շաղկնջէ մեր երեսին որ պահ մը կը կարծենք թէ անլուծելի առնելի մը առջև կը գտնուինք: Սիրելիի մը կորուստով ստեղծուած վիշտը առաջին մէկ քանի օրերուն անմխիթաբերի կը թուի: Բարեկամներու մխիթարանքն իսկ անտեղի կը կարծուի երբ անոնք անխօս իրենց վըշտակցութիւնն ու համբերատար կարեկցութիւնը կը միախառնեն մեր տառապանքին:

Հին ատեն, նախարարական տուններու մէջ երբ մեռնող մը ըլլար, եղբրամայրեր

կը կանչուէին յատկապէս ննջեցեալին վրայ ողբալու համար, երևութապէս մեղմելու՝ այն ցաւը զորս ժամանակը տակաւ առ տակաւ բնականօրէն պիտի մեղմէին: Պէտք է արտօնել որ գոյութիւն տունն կեանքի՝ եղբարմայրեր որոնք կը թունաւորին մեր երիտասարդ սերունդին աշխարհայեացքը վասնզի անոնք կեանքէն երջանկութիւն կը սպասեն:

Իրապէս տառապող անձի մը զէմքէն կարելի է կարգաւ վիշտը, ժամանակ մը առաջ, ուրախաթիթ հաւաքողութի մը ընթացքին ներկայացուցին երիտասարդ մը որ թիւրիմացութեան մը զոհը ըլլալով ճանչցուած էր իրեն ողբերգութեան մը գլխաւոր գերակատարը: Անոր լուսթիւնը, զգուարածին ժպիտները, մտուորումները կը մատնէին խորունկ ու կրծող ցաւ մը. բայց անիկա քաղութեամբ մը մինչև վերջ կրցաւ արտաքնապէս իր խաղաղութիւնը պահել, հաւաքողին ուրախ մթնոլորտը չեղծելու համար:

Ինչպէս պէտք է խուսափել ցաւաւթի յիշատակներու յաճախանքէն: Ինչպէս պէտք է ազատիլ անողոք մտքի այն վիճակներէն որոնք հանգիստ չեն ձգեր մեզ նոյնիսկ մեր քունին մէջ. — Բնութիւնը կ'օգնէ մեզի: Մովը, անտառները, լեռնեալը, նոյնիսկ թարմ օդը կը խաղաղեցնեն մեզ. անոնց մեծութեան, երբեմն չքեղութեան, գեղեցկութեան քով ի՞նչ նշանակութիւն ունին մեր փոքրցութիւններն ու մտմուռները: Անշուշտ ունինք բարոյական կարգ մը պարտականութիւններ, եթէ կարելիութեան սահմաններուն մէջ նշանակեցնենք զանոնք, նուազ խոցելի ըլլալու կարելիութիւնը ընծայած կ'ըլլանք ինքզինքնու... Ասոր համար ճամբորդելը բարբարա ազդեցութիւն մը ունի մայրին անառողջ վիճակներու, մտալիկումներու Գիտենք որ ապականած մթնոլորտի մէջ շնչելը կը զգուարանայ, նոյնպէս անառողջ յիշատակներով լեցուն վայր մը կը մթափնէ մեր հոգիին հորիզոնը. լաւ է երբեմն նոր հորիզոններու առաջադաշտ բանալ:

Երաժշտութիւնը ուրիշ աշխարհ մըն է որուն մէջ տառապող հոգիները ապաստան կրնան գտնել: Վահան թէքէեան, տրտում պահու մը արուեստին — անկարելի քնաբին — այսպէս կ'ուզէ իր խօսքը. —

«Ամենաուռ վայրկեաններուս կը մօտենամ

Հոգիս իրեն ես կը յանձնեմ բնազդօրէն,
հեղօրէն. երբ իրեն,

Դաշնակութեան հեղեղներուդ հիմա է որ
պէտք ունիմ, կ'ըսեմ իրեն, հալածելու համար ժրիորդ
կեանքին
Եւ մոռնալու համար հագոյս յոգնութիւնը
անհալին...»

Երաժշտութիւնը կը խաղաղեցնէ յոգնարեկ մեր ջիւղերը. ներդաշնակ ձայները անբարբառ տրամախօսութիւն մը կը ստեղծեն մեր մտքին ինչպէս նաեւ զգացումներուն միջև:

Անցեալին վրայ տեսապէս աւաղելը ճիշդ է: Անշուշտ լաւ է միտքը միշտ խորհուրդներով բռնաւարելը. լաւ է տառապանքով չափելը մէկ անգամ կարիքու համար, բայց վնասակար է տեսապէս միտք չարչրկելը հին կորուստի մը, վրիպած սիրոյ մը, արժանապատուութեան վերադարձի մը համար որոնք ուշ ըլլալուն համար անդարման կը կարծուին ըլլալ: «Թափուած կաթին համար չեն լար»:

Մեր աշխատանքները մեր ձգտումներուն ուղղութեամբ եւ անոնց զուգահեռաբար պէտք է ընթանան. ամէն մարդ կոչում մը ունի, ուստի իր կեանքը այդ կոչումին իրականացումը պէտք է ըլլայ եթէ ամբողջ իր կեանքը ապրելանիկ անցնել չուզիր:

Եւ ի վերջոյ, երբ երջանիկ ենք, գիտանալով զայն բաղկացնող իրականութիւնը եւ չկորսնցնենք երջանիկ ըլլալու մեր առաքելութիւնը, Իրենց պղտիկ հարստութիւնէ շփացած կ'ինք, գոռոզ եւ ժպիտ, յաճախ կը զարմանան թէ ինչպէս առաջ կը յարգուէին, երջանիկ էին եւ յանկարծ իրենց բաղդին սյաքը լաւէն դէպի յոռին ոտուժ մը կ'արձանագրէ: Մեր նախնիք որոշ իրաւունք մը ունէին երբ իրենց երջանկութեան համար աստուածներու զոհեր կը մատուցանէին: Օր մը Բօլիբրաթ, Սամսի բռնակալը, իր թանկագին մատնին ծովուն մէջ նետեց իբր զոհ: Շատ մը ձեւեր կան մատնին ծով նետելու, է՛ն պարզ ձեւ... համեստ ըլլալն է:

Երիտասարդները ամենէն աւելի ի կարելիութեան խոստումներ են, օր մը, ա-

պագային, մեծ ըլլալու յոյսով: Անոնցմէ շատեր կը քամահրեն միօրինակ կեանքը և զայն տափակ կը կոչեն: Կեանքը ի վերջոյ երկաթուղիի վակոնի մը չի նմանիր որուն վրայէն ամէն օր կայարանէ կայարան կը վազենք մեր պարտականութեանց հտեւէն: Այդպիսիներուն իբր պատասխան կարելի է բան ինչ որ մեր նախնիք իմաստութեամբ և իրաւացիօրէն կ'ըսէին. — «Սահման քաջաց զէն իւրեանց»:

Սիրոյ զգացումը մեզ ամենէն աւելի երջանիկ կ'ընէ: Երկու սիրողներ անքան երջանիկ են որքան մայր մը որ իր զաւակներուն խնամք կը տանի: Աստուծոյ առջև ծնւնիկ՝ աղօթող վանական մը, իր պատասխան առջև արուեստադէտ մը, իր աշակերտներուն քով՝ իրաւ ուսուցիչ մը, բոլորն ալ երջանիկ արարածներ են: Որքան խորունկ ըլլայ մեր սէրը, այնքան աւելի կ'անտեսէ զժողովրդական մեր երգը իրաւ կ'ըսէ. —

«Սիրած սիրածի ցալին
Չոր գետնի քարին վրայ»:

Բայց կ'արժէ՞ մեր ամբողջ սէրը կապել ճգնիմ, տխրող գոյացութեան մը ուրուն անունը Մարգ է: Սիրող ջական, անշահախնդիր, զսահբերդ սէրը միայն Աստուծոյ վայել է: Սմենէն աւելի զայն պէտք է սիրենք ու մեր ոէրը պաշտում պէտք է ըլլայ . . . Աստուծոյ վայել է անանց և յաւերժական սէրը:

Քանի մը տարի առաջ թերթի մը մէջ հետաքրքրական հարցում մը երեւցաւ. — «Կ'ուզէ՞ք գիտնալ երջանկութեան գաղտնիքը»: Բոլոր անոնք որոնք թերթին խմբագրութենէն հարցումին պատասխանը ուզեցին, անոնց առանձին պահարաններով շրջուեցան Մատթէոսի Աւետարանին է. գլխու 7 համարէն հետեւեալները.

Խնդրեցէք և տացի ձեզ,

Հայցեցէք, և գտնիք.

Բաղխեցէք, և բացցի ձեզ. Ձի ամենայն որ խնդրէ՝ առնու և որ հայցէ՝ գտանէ, և որ բաղխէ՝ բացցի նա:

Այսպէս է նաեւ երջանկութեան գաղտնիքը:

Ա. Մ.

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր

Երևան, 11 Օգոստ. 1953

Նորին Վեհափառութիւն

Հիւսէյն Քալաւոր Յորդանանի

Ամման

Ձերդ Վեհափառութեան զանկալութեան բարեբաւոյնի սարեգործին առթիւ, իմ եւ Յորդանանի հայ համայնքին կողմէ կը ներկայացնեմ Ձեզ մեր յարգանաց հաւաստիք եւ կ'աղօթեմ որ Յեր պարգեւէ Ձեզ երկար եւ երջանիկ տարիներ:

Եղիշէ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՒԵԱՆ

Տեղապահ Ս. Արդոյ

Երևան, 25 Սեպտ. 1953

Ն. Ս. Օժոնրիւն

Տ. Տ. Գեորգ Ջ.

Կարօղիկոս Ամենայն Հայոց

Ս. Էջմիածին

Յանուն Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան կը ներկայացնեմ Ձեզ սրտգին շնորհաւորութիւններ Ձեր Մերութեան անուն օտին առթիւ: Հայրապետական Մայրամբ պիտի կատարենք Ս. Յակոբեանց Մայր Տանարին մէջ յառաջիկայ Կիրակի:

ՍՈՒՐԵՆ ՆԵՍՍ. ՔԵՄԼԱՃՆԱՆ

Վասն Տեղապահի Ս. Արդոյ

Ե Կ Ե Ղ Ե Տ Մ Կ Ա Ն Ք - Բ Ե Մ Ա Կ Ա Ն Ք

● Կիր. 2 Օգոստ. — Ս. Գատարազը՝ Բ. Գողթայի վերնաբարձ մատրան մէջ ի Ս. Յարութիւն մատոյց՝ Հող. Տ. Անուանեալ Աբղայ Ջղջանեան:

● Կիր. 9 Օգոստ. — Ս. Գատարազը մատուցուցաւ Ս. Յակոբեանց Մայր Տանարին մէջ, Աւագ Խորանին վրայ: Ժամատրան էր Հող. Տ. Հայկազուն վրդ. Աբրահամեան:

● Կիր. 16 Օգոստ. — Ս. Գատարազը մատուցուցաւ Ս. Յարութեան Տանարի Բ. Գողթայի յայտատուական վերնամատրան մէջ: Ժամատրան էր Հող. Տ. Միւռն վրդ. Կերիկեան: Յաւաքա Ս. Գատարազի կատարուեցաւ. Ժողովուրդէն արարողութիւնը, նախազանութեամբ Գեր. Տ. Նորայր Նպո. Գողթանի:

● Կիր. 23 Օգոստ. — Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Թարութիւն, մեր Բ. Գողգոթայի վերամատուռին մէջ։ Ժամաբարն էր չող. Տ. Զաւէն Արեղայ Զինչինեան։

● Ուր. 28 Օգոստ. — Վաղուան Նախատունը պատուեցաւ Մայր Տաճարին կից՝ Ս. Էլմիածնայ մատրան մէջ, Նախագահութեամբ Գեր. Տ. Սուրէն Ս. Եպս. Քէմահանեան։

● Շր. 29 Օգոստ. — Տօն Շողակաթին։ Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ Ս. Էլմիածնայ մատրան մէջ, Ժամաբարն էր չող. Տ. Կիրեղ Արեղայ Գաբկեան։

— Կ. Վ. Ժամբ Յին, Գեր. Տեղապան Ս. Նօր զխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը մեկնեցաւ Գրթնեմանի Ս. Աստուածածնայ Տաճար, որուն արտաքին դասիէն սկսաւ շարադասարանի կանգնուածը կարգը։ Ապա պատուեցաւ վերադառնալու կանգնուածը Նախատունը, կանգնուածը մատուցուեցաւ Գրթնեմանի Ս. Նօր, Իրկիւնայէին կատարուեցան նաև շնորհակցիւն և շնորհակցիւն տրամադրեց և խորհրդաւոր արարողութիւնները, որոնց յաւելորդեցին գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները, Սոյն արարողութեանց կանգնուածը եր Գեր. Տ. Նօրայր Սրբազան, Ուշ գիշերին, Միաբանութիւնն ու Ներկաները վերադարձան Մայրավանք։

● Կիր. 30 Օգոստ. — Վերադառնալով Ս. Աստուածածնին։ Կ. ա. Ժամբ Դին, Գեր. Տ. Նօրայր Եպս. զխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը մեկնեցաւ Գրթնեմանի Ս. Աստուածածնայ Տաճար, Ժամբ Բ. 30ին կատարուեցաւ շարադասարանի կանգնուածը մատուցուեցաւ Տաճարին ներս, սկսելով արտաքին դասիէն։ Օրուան կանգնուածը Ս. Գատարազը Ս. Աստուածածնին զերեզմանին վրայ մատոյց Գեր. Տ. Նօրայր Եպս. Գողգոթայի և քաղաքից ՎՄայր և Կոյս և աղախին Քրիստոսի... քնարանով, Ներկայացնելով Ս. Կոյսը իբրև խոնարհութեան զերազոյն զիպար կինը բովանդակ մարդկան զատմութեան մէջ և մեծագոյն բարեխօսը սրբոց զախին մէջ, բացատրեց թէ ինչպէս Ս. Կոյսը միանգամայն եղած է մայրն ու աղախինը մեր Փրկչին։ Լնադարեան Տաճարը լեցուն էր ժողովուրդի հոծ բազմութեամբ մը, որոնքով շատերը ստացան Ս. Վաղորդութիւն։ Յաւաւոր Ս. Գատարազի, Գեր. Ժամաբար Ս. Նայրը Նախագահեց Անդառնալուն։ Ժամբ 11.30ին, Միաբանութիւնը շերթով վերադարձաւ Ս. Աթոռ։

— Կ. Վ. Ս. Թաղաբանց Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Անդառնալուն, հուզ ապա երեկոյեան ժամերգութիւն և վաղուան Նախատունը, Սոյն արարողութեանց կը Նախագահէր Գեր. Տ. Թուրէն Արքեպս. Մանասեան։

● Բշ. 31 Օգոստ. — Յիսուսի մեղեդի։ Սուրբ Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Գիլգոթայի Ժամաբարն էր չող. Տ. Շահէ Վրդ. Անճեման (Անթիլիոսի Միաբանութեան, որ հիւրաբար կը զրուռուէր Ս. Աթոռ)։ Ապա Գեր. Տ. Սուրէն Ս. Եպս. Քէմահանեան կանգնուածը մատուցուեցաւ հոգեկանութեան պալատումը, Նախ Մայր Տաճարին մէջ, յետոյ դաւիթը Տ. Կիրեղ Գարբ.

Նօր շերթին վրայ, ապա հին և հրատան և Զաւ. Թաղի զերեզմանայւրները, հետևողութեամբ ժողովուրդի հոծ բազմութեան։

● Կիր. 6 Սեպտ. — Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ Ս. Թարութեան Տաճարի մեր վերջնական Նախագահար Ս. Աստուածածնին մատրան մէջ, Ժամաբարն էր չող. Տ. Զաւէն Արդ. Զինչինեան, Թեո Ս. Գատարազի, Գեր. Տ. Սուրէն Սրբազանի Նախագահութեամբ կատարուեցաւ կանգնուածը հոգեկան գիտ, Ս. Աթոռայ Նորոգ կանգնուած Միաբաններէն չող. Տ. Եպս. Վրդ. Ամբարիսեանի և չող. Տ. Ուիկ Վրդ. Թերզեանի հոգուոյն է կանգնուած։

● Բշ. 7 Սեպտ. — Վաղուան Նախատունը պատուեցաւ Ս. Թաղաբանց Մայր Տաճարին մէջ, Լնադասարան էր Գեր. Տ. Սուրէն Սրբազան։

● Գշ. 8 Սեպտ. — Ս. Թաղախիմայ Եւ Անգլիկ եւ Կաթոլիկ Եկեղեցիներ։ Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ Գրթնեմանի Ս. Աստուածածնայ Տաճարին մէջ, Նայր Թաղախիմայ զերեզմանին վրայ, Ժամաբարն էր, ըստ ընկալելու տվորութեան, Տաճարին տեսողը՝ չող. Տ. Անուշաւան Արեղայ, Զղչանեան Լնադասարան էր թէ ու դարձին Նախագահեց չող. Տ. Նայրազան Վրդ. Արքահայեան։

● Շր. 12 Սեպտ. — Վաղուան Նախատունը պատուեցաւ ի Ս. Թաղաբանց, կանգնուածը մատուցուեցաւ Գեր. Տ. Նօրայր Եպս. ի։

● Կիր. 13 Սեպտ. — Գիւն Գօսեղ Ս. Աստուածածնին։ Կ. ա. Ժամբ Զին, Գեր. Տ. Նօրայր Եպս. Գողգոթային զխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը մեկնեցաւ Գրթնեմանի Ս. Աստուածածնայ Տաճար, որ կատարուեցաւ Ս. Գատարազը, Սուրբ Կուսի զերեզմանին վրայ։ Ժամաբարն էր չող. Տ. Անուշաւան Արդ. Զղչանեան։

● Կիր. 20 Սեպտ. — Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Թարութիւն, մեր վերամատրան մէջ, Ժամաբարն էր չող. Տ. Նայրազան Վրդ. Արքահայեան։

— Յետ երեկոյեան ժամերգութեան, Ս. Զաւ. Թաղաբանց Մայր Տաճարին մէջ պատուեցաւ Ս. Կուսի Ներկան Նախագահար Նախատունը, Նախագահութեամբ Գեր. Տ. Սուրէն Ս. Եպս. Քէմահանեան։

● Բշ. 21 Սեպտ. — Տօն Ենկեղեցի Ս. Աստուածածնին։ Առաւօտեան, Գեր. Տ. Սուրէն Սրբազանի զխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը մեկնեցաւ Գրթնեմանի մարը ու շարադասարանով մատուցուեցաւ կանգնուածը Ս. Գատարազ Տէրաբար Ս. Կիրեզմանին վրայ, Ժամաբարն էր Գեր. Տ. Սուրէն Եպս. Քէմահանեան, Գեր. Սրբազանը խոսեցաւ նաև աւաւր պատշաճ քարոզ մը։

● Շր. 26 Սեպտ. — Տօն Ենկեղեցի ի նաւակապի Ս. Խայնը։ Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարին կից՝ Ս. Էլմիածնին մատրան մէջ։ Ժամաբարն էր չող. Տ. Նայրազան Վրդ. Այալեան։

— Խաչկերանի Նախատունը՝ Ս. Թաղաբանց Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ մեծ շուքով, Նախագահութեամբ Գեր. Տ. Թուրէն Ս. Արքեպս. Մանասեանի, որ ապա Ս. Խաչափայտի մատուցեց

Ս. Գլխադրի մատուցելն հանդիսաւորապէս փոխարեք Աւագ Խարան:

Գլխադրի մատուցելն, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Վարդ Նկենցէճի և զեղեռն. հանդիսաւորութեամբ Գեր. Տ. Ռուբէն Սրբազանի:

● Կիր. 27 Սեպտ. — Ոսպնէաց: Երեսուցեան ժամագրութեան, Մայր Տաճարին Աւագ Խարանին վրայ մեծ հանդիսաւորութեամբ Ս. Պատարագը մատուց Գեր. Տ. Ռուբէն Արքեպ. Մանասէն: Վայր մերձէն առաջ, նախագահութեամբ Գեր. Տ. Սարգէն Նոյս. Բէմահաններ, կատարուեցաւ Հայրապետական Մաղթանքի արարողութիւն, Ն. Ս. Օծուծիւն: Տ. Գեորգ Զ. վեհ. Կաթողիկոսի անուանակոչութեան տոնին առթիւ (որ կատարուած էր երեկ ըստ նոր տոմարի), իսկ յաւարտ Ս. Պատարագի, տարեկան հանդիսաւոր հողահանգստեան պաշտամունքը: Ազգիս և Ս. Աթոռայ մեծ բարերարներ Կարապետ և Գրիգոր Մելիքեան եղբայրք հողացին ի հանդիս, զպարծեալ նախագահութեամբ Գեր. Տ. Սարգէն Սրբազանի:

— Կ. վ. Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Խալիբաղի մեծ խորհուրդի հանդիսաւորութեամբ՝ նախագահութեամբ Գեր. Տ. Սարգէն Ս. Նոյս. Բէմահաններ:

● Բշ. 28 Սեպտ. — Յիսուսի մեծ խորհուրդ: Սուրբ Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադրի ժամարան էր Հոգ. Տ. Զաւեն Արքեպի Ձինչիւնեան: Ապա, Գեր. Տ. Սարգէն Նոյս. Բէմահաններ հանդիսաւորութեամբ կատարուեցաւ հողահանգստեան պաշտամունք, նախ Մայր Տաճարին մէջ, իսկ յաւարտ՝ Տ. Կիրակոս Պարզ. Զոր չիբմին վրայ, պատհանք կրեալ Տաճարին գերեզմանայայրերը, հետեւողութեամբ ժողովուրդի և թագաւորութեան:

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ք

● Դշ. 5 Օգոստ. — Կ. վ. ժամը 4.30ին, Ձինչաղաղարի խառն Ցանձնախաւովի նախագահ General de Ridderի մեկնման առթիւ, Երեսուցեան Բագաւազարութեան կողմէ Orient Houseի մէջ սարքուած թէյսեղանին ներկայ գտնուեցաւ Տփր Կարպիս Լինչիւնեան:

● Եր. 8 Օգոստ. — Կ. ա. Ս. Ռախիս Միաբաններէն Հոգ. Տ. Շաւարշ Վրդ. Գալուստեան, Կաթողիկոսական փոխանորդ Դամասկոսի Թեմին, որ երկու շաբաթէ Կ վեր քաղաքը հը գտնուէր, վերադարձաւ իր պաշտօնատեղին:

— Արթ. Տ. Անանիան Քհ. Պալեան, որ երկու շաբաթէ ի վեր Ս. Աթոռայ հիւրն էր, մեկնեցաւ Անթիլիաս, առկէ անցնելու համար Կ. Պոլիս, իր պաշտօնատեղին:

● Դշ. 11 Օգոստ. — Կ. ա. ժամը 10ին, Տեղապահ Ս. Հայրը վարչական գործերով մեկնեցաւ Նոր Երեսուցեան և վերադարձաւ նոյն օրը Կ. վ. ժամը 3ին:

● Եր. 15 Օգոստ. — Կ. վ. ժամը 1.30ին,

Տեղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեանի, ներկայ գտնուեցաւ Պէյթ — ձաւայի էլէկտրոթ պահուողին մէջ, իրաքի Զէյթայ Բ. Թագաւորին ի պատիւ արուած նշանակութեան: Սոյն ընդունելութեան ներկայ էր նաև Յորդանանի Լիւսէյն Բ. Թագաւորը և այլ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ և նախարարներ: Ն. Վ. Թագաւորները նախ այցելեցին Բեթ-զէնէի մշնդան Տաճարը և ուրիշ մշտնջենական սրբավայրեր:

● Եշ. 20 Օգոստ. — Խալաֆա Գուրպան պայրամի առթիւ, Կ. ա. ժամը 9.30էն սկսեալ, Տեղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեանի և Տփր Կարպիս Լինչիւնեանի, այցելեց քաղաքի փոխ ներքին գործոց նախարարին, Ռատիկանապետին, Քաղաքապետին և Լիւրանեան Ընդհանուր Լիւպատոսին:

● Կիր. 30 Օգոստ. — Կ. վ. ժամը 4ին, Անթիլիասէն հիւրաբար Ս. Աթոռ ժամանեց Հոգ. Տ. Շաւեն Վրդ. Անթիլիաս և վերադարձաւ Ուր. 4 Սեպտ. ի կէսօրէ վերջ:

● Դշ. 1 Սեպտ. — Երեկոյեան հիւրաբար Ս. Աթոռ ժամանեց Ատիս-Ապպայէն, Եթովպական լոգ հոգ. հոլիւ Արթ. Տ. Գովհանէն Աւագ Քինչ. Կէվէրեան և մեկնեցաւ Դշ. 30 Սեպտ. ի առաւտուն:

● Ուր. 4 Սեպտ. — Կ. վ. ժամը 4ին, Գեր. Տ. Ռուբէն Արքեպ. Մանասէն, ողային գծով մեկնեցաւ Անթիլիաս և վերադարձաւ Ուր. 11 Սեպտ. ի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին:

— Կ. վ. ժամը 4ին, Հոգ. Տ. Պարզի Վրդ. Վրթանէսեան Պէյթութի գծով մեկնեցաւ Պոլիս:

● Եշ. 10 Սեպտ. — Կ. ա. ժամը 11ին, Քաղաքի Ամբիկեան նոյն փոխ-Լիւպատոս Mr. C. Blackistone, Jr., իր առաջին այցելութիւնը տըւաւ Պատր. Տեղապահ Սրբազանին:

● Ուր. 11 Սեպտ. — Տեղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկան Վրդ. Արարամեանի, ցամաքի ճամբով մեկնեցաւ Անթիլիաս, առկէ անցնելու համար Կ. Պոլիս:

● Դշ. 15 Սեպտ. — Կ. ա. ժամը 11ին, ի դիմաց Տեղապահ Ս. Հոգ. Գեր. Տ. Սարգէն Նոյս. Բէմահանեան, ընկերակցութեամբ Տփր Կարպիս Լինչիւնեանի, փոխադարձ այցելութեան գնաց Ամբիկեան նորընտր փոխ-Լիւպատոսին:

● Եշ. 17 Սեպտ. — Կ. վ. ժամը 4ին, Հոգ. Տ. Հայրիկան Վրդ. Արարամեան, Անթիլիասէն ժամանեց Ս. Աթոռ:

● Կիր. 20 Սեպտ. — Կ. վ. Ս. Ռախիս երիտաւար Միաբաններէն Հոգ. Տ. Անուշաւան Արդ. Զըլանեան մեկնեցաւ զէպի փարիք, ուր պիտի մնայ երկու տարի Իբրեւուստեղ:

● Դշ. 29 Սեպտ. — Կ. ա. ժամը 11ին, Քաղաքի հիւրաբար գտնուող Մոսուլի Ասորի Եպիսկոպոս Գեր. Տ. Լիւքսուրիոս Գուրա Քէնեամ այցելեց Պատրիարքարան:

ԻՐԱՔԻ ԵՒ ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ
ՔԱԳԱՌՈՐՆԵՐՈՒՆ ԱՅՑԸ ԲԵՔՂԵՅԷՄԻ Ս. ՄՆԵՂԵԱՆ ՏԱՃԱՐԸ

Ն. Վ. Հիւսէյն Բ. եւ Ֆէյսալ Բ. Բերքինեմի Սբ. Մնեղեան Տաճարին
Հայապատկան մասին մեջ, կ'ընդունուին Հայ Միաբանութեան կողմէ:

Շաբաթ 15 Օգոստոս 1953ին, կեսօրուան մօտ, Բերքինեմ քաղաքը թափառող հանդիսւորին մը կը ցուցադրեն: Յորդանանի Հաշիմական քաղաւոր Ն. Վ. Հիւսէյն Բ. եւ Իրաքի քաղաւոր Ն. Վ. Ֆէյսալ Բ.՝ այցելեցին Բերքինեմի Տնօրինական Մեքանայրերը: Սբ. Մնեղեան Տաճարի մուտքին առջեւ Ն. Վ. քաղաւորները ընդունուեցան Հայ, Յոյն եւ Լատին երեք գլխաւոր յաւանուանութեանց ներկայացուցիչներէն: Քրիստոսի ծննդեան Սբ. Այրը այցելելէ ետք, վեհաժողով քաղաւորները առաջնորդուեցան Պէյք-Ճալալի Everest պանդոկը, միջօրեի իրենց հազար ընելու: Ճաշատեղանին հրաւիրուած էին ակամաւոր անձեր, նախարարներ եւ զինուորականներ: Հայոց կողմէ ներկայ էր բարձրագոյն Գեո. Տ. Նզիսե Արեւսպ. Տէրտէրեան, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեանի:

Տ. ԵՍԱՅԻ ՎՐԴ. ԱՄԲԱՐՁԵԱՆ

1880 — 1953

Ս. Աթոռոյս Պատր. Տեղապահ Գեր. Տ. Եղիշէ Արքեպս. Տէրութեանին 25 Օգոստոսին ղրկուած նամակ մը կը գուժէր մահը Ս. Աթոռոյս երէց Միաբաններէն Հոգ. Տ. Եսայի Վրդ. Ամբարչեանի, որ 1936էն ի վեր մեկնած էր Պարսկաստան:

Հոգեշնորհի հայրը ծնած էր 1880ին, Նոր Ջուղայի Հաճի-Ապատ գիւղը:

Ընդհանուր Պատերազմի շրջանին իր ծննդավայրին՝ Ս. Ամենափրկչի վանքի վարժարանին մէջ առեւն մը վարած է ներքին տեսչի եւ հսկիչի պաշտօն: Նոյն շրջանին այրիացած ըլլալով 1921 Մարտին ուղեւորած է Երուսաղէմ եւ ընդունուած Տնօրէն Ժողովոյ կողմէ՝ իրրեւ Ս. Աթոռոյս աշխատաւոր միաբան:

1925ին ձեռնադրուած է կուսակրօն քահանայ, Ամեն. Տ. Եղիշէ Դուրեան Արքեպս. Պատրիարքէն: Երկար առեւն վարած է Ս. Յարութեան ժամարարութեան պաշտօնը:

Հանգուցեալ հայրսուրբը իր պարտքը կատարելէ ետք Ս. Աթոռոյս նկատմամբ, ցնաց իր ծննդավայրը եւ կ'ապրէր իր զուկին մօտ:

Տէրը թող լուսաւորէ եւ յաւիտենական հանգիստ պարգեւէ անոր հոգիին:

Տ. ՈՍԿԻ ՎՐԴ. ԹԷՐԶԵԱՆ

1913 — 1953

Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը խորունկ վիշտով համակուած կը գուժէ իր անդամներէն Հոգ. Տ. Ոսկի Վրդ. Թէրզեանի դառն եւ անժամանակ մահը:

Հանգուցեալ Տ. Ոսկի Վրդ. ծնած է 1913ին ի Կ. Պոլիս: Նախակրթութիւնը ծննդավայրին ազգային եւ ֆրանսական վարժարանի մը մէջ աւարտելէ ետք, 1930ին ընդունուած է Ս. Աթոռոյս Ժառանգաւորաց Վարժարանը:

Երուսաղէմի մէջ Ժառանգաւորաց Վարժարանի քառամեայ շրջանը յաջողութեամբ աւարտելէ ետք 1934ին կը ձեռնադրուի Սարկաւազ իսկ 1936ին կուսակրօն քահանայ՝ Երանաշնորհ Տ. Թորգոմ Պատրիարքէն: Քանի մը տարի վանուցս մէջ պաշտօնավարելէ ետք կը մեկնի իր ծննդավայրը ուր կը մնար ցարդ:

Ս. Աթոռոյս մէջ իր ծառայութեան շրջանը եղած է արդիւնաւոր եւ Միաբանութիւնն ու Ազգը ուզած է տեսնել իր մէջ ապագայ արժէքաւոր եկեղեցականը: Պոլիս՝ ղօթախոս հանգուցեալը շրջանակի, պայմաններու եւ անմեկնելի մնացած հոգեկան ալեկոծումներու հետեւանքով կորսնցուց իր առողջութիւնը որուն հետեւանքով նաեւ ապարէզին մէջ ծառայելու եւ օգտակար դառնալու իր օւժերը:

Կ'աղօթենք որ Տէրը նոր հովիւներ յարուցանէ բազմակարօտ մեր ժողովուրդին եւ Հանգուցեալ հայրսուրբին յոգնատանջ հոգին պայծառացնէ իր յաւիտենական արքայութեան մէջ:

ՕԳՏՈՒԵՑԷՔ ԱՌԻԹԵՆ

Ս. Աթոռոյս Տպարանէն լոյս տեսած են հետեւեալ գիրքերը ընտիր բուլբոլ
 և մամուր տպագրութեամբ:

1.— ԲԱՌԳԻՐՔ ՍԵԲԱՍՏԱՆԱՅ ԳԱԿԱՌԱԼԵԶՈՒԻ

Հեղինակ՝ Կ. ԳԱԲԻԿԵԱՆ, 682 էջ, 750 Ֆիլս

2.— ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ ԱՐԵՒՄՏԱՆԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ (Ե. Հասոր)

Հեղինակ՝ Յ. ՕՇԱԿԱՆ, 484 էջ, 750 Ֆիլս

3.— ՍՈՒՐԲ ՍԱՆԴՈՒԻՏ ԿՈՅՍԻՆ ԹՈՉՆԻԿՆԵՐԸ

(Բարոյալից աւանդալէպ)

Հեղինակ՝ ԵԶՆԻԿ ԱՒԱԳ ՓԱՀԱՆԱՅ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ, 104 էջ, 150 Ֆիլս

4.— ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆԻ Ամբողջական գործերը

ՍԱՐՍՈՒՌՆԵՐ, 78 էջ, 150 Ֆիլս

ՅԵՂԻՆ ՍԻՐՏԸ, 227 էջ, 300 Ֆիլս

ՀԵԹԱՆՈՍ ԵՐԳԵՐ, ԺԴ. + 207 էջ, 300 Ֆիլս

ՀԱՅԻՆ ԵՐԳԸ, 62 էջ, 150 Ֆիլս

Ամէնքը մէկ լաթակազմ 1.200 Ֆիլս

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շնորհակալութեամբ ստացանք, մեր Ձեռագրաց Ցուցակի տպագրութեան
 ծախսոյ հաշուոյն, ամերիկաբնակ Օր. Ազապի Պուրմազեանէ, 10 տղար:

Տեսույ Ձեռագրասան Ս. Յակոբեանց
 ԿՈՐԱՅԵՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՑՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ՝

ՄԱՅՐ ՅՈՒՅԱԿ ՁԵՌԱԳՐԱՅ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ

ՎԱՄՆ ԲԱՐԳԱԻԱՃՄԱՆ «ՍԻՈՆ»Ի

Եթովպահայոց Առաջնորդական փոխանորդ Արժ. Տ. Յովնանէս Աւագ
 Քնյ. Կէվիէրեան, վասն բարգաւաճման «Սիոն»-ը նուիրէ 1 Յորդ. Տիմար:
 Կը յայտնենք մեր ջերմագին շնորհակալութիւնները Արժ. Նուիրաստի:
 Վարչութիւն «Սիոն»ի

ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՑՈՒՑԱԿ ԳԻՐՔԵՐՈՒ

ՄԲԱՅ ԶԱԿԱՔԵԱՆՑ ՏՊԱՐԱՆԻՆ

Յուդանական Հիւր

ՎԱՐԱՄԱՐԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒՅԻՆ, ասեմադպիչի Լեւոնի աբխալիմ՝ բանի Թայսեմուրիւն Տեւան եւ յոմուսնի Լեւոն Գ. աբխալի, տպ. 1875, էջ 59:	50
ՎԱՐԴԱՆԱՆԻՔ, Թուսեմախաղ 6 աբաբով, Եղիշէ վրդ. Տէրտէրեան, տպ. 1951, էջ 56:	150
ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԳՈՒՆԱՅԻՆ ՄԱՆԿԱՆԵՑ, Գ. տպ. 1903, էջ 260: (շարքում),	250
ՎԿԱՑԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ ԹՈՎՀԱՆԵՐԻ ՊԱՐՏԻՋԱԿՅՈՒՆ, Կարապետ ք. Տ. Գրիգորեան: Յառաջաբան Թ. Ե. Գ., տպ. 1933, էջ ԺԱ + 102:	100
ՏԱՀԱՐԱՆ Զայց. Առաք. Ս. Կեկեղեցու, Դ. տպ. 1949, էջ 383: (կազմում),	500
ՏԵՂԵՎԱԳԻՐ ԿԱՐԳՈՒԹԱՆԻ ԴԱՏԻՆ, Մարթէան եպոս. Դալքանեան, տպ. 1929, էջ 41:	50
ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՃԱՌՈՐԷՆ Խարկոյ Ս. Պասաբազի, Թովկէի վրժ. Մարտիրոսեան, տպ. 1800, էջ 76:	50
ՏԵՍՁՈՒԹԻՒՆ ԼՈՐԱՅԱՆԿԱՆ, Տ. Մարկոսի Զախուլանա թրգոմ. Գառնուելի Թովկաննէս վարժապետ Տէր Կարապետեան (Տէրտէրեան) տպ. 1856, էջ 336: (կազմում),	250
ՏԵՏՐԱԿ ԳՈՎԱՆԱՆԵՑ, Երզն. մաս, Երկրորդը՝ Կայառառ թուրքերէն, ԺԱ. տպ. 1914, էջ 120:	100
ՏԵՏՐԱԿ ՏԱՐԵԿԱՆ ԼԱՏԻՆՈՒՆԻՐ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԱՆԵՑ ՈՐԱՌՑ ԳԱՐՈՒԹԱՆ, ՏԱՃԱՐԻՆ, Գ. տպ. 1950, էջ 105: (կազմում),	200
ՏԵՏՐԱԿ ԿԱՄ ԶՈՒՅԱԼ ՍՈՒՐԲ ԹԱՐՈՒԹԱՆ ՄԵՏՆՋԵՆԱՌԻՐ ՇԱՐԱԹԱԿԱՆ, ԹԱՓՈՐԱՅ, Դ. տպ. 1933, էջ 84: (կազմում),	250
ՏԵՐԱՌԵԱՆԱՆ ԱՂՈՒԹՐԸ, Գրիգոր Սրէ. 2. Դայուստեան, տպ. 1951, էջ 147:	200
ՏՊԱՐԱՆ ԱՌԱՔ. ԱՌՈՒՐՑԵ ՈՐԱՌՑ ԶԱՎՈՐԱՆԵՑ, Մեհարապ եպոս. Նշանեան, տպ. 1933, էջ 36:	100
ՏՐԵՄՈՒԹԱՆ ԵՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹԱՆ ԵՐԵՐԵ, Մարթէան Զարիֆեան, տպ. 1951, էջ 96:	150
ՏՐԵՆՈՒՅՑ, Երզն. հատոր, Դ. տպ. 1915, էջ 565: (կազմում),	500
ՏԵՂԵՆ ՍԻՐՏԸ, Դանիէլ Վարուժան, տպ. 1953, էջ 225:	300
ԹՈՒՅԱԿ ԼԱՅԵՐԷՆ ԶԵՌԱՎԱՐԱՅ Ս. Քառասուն Մանկունքի Եկեղեցու Զայլայի եւ մասնաւորաց, Արտաւազդ արքեպիս. Սիւրճեան, տպ. 1935, էջ ԻԲ + 415, Երբեք, 1000	
ԵՐԻՒՆ ՔԵՐԵՆՈՒՄԵՆԻՐ, Ռուբեն Ուսպ. (Տաթև. Ռ. Զիլինկիրեան), տպ. 1944, էջ 160:	200
ՓՆՋՈՒ ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ ԱՌԱՆԵՐՈՒ, Եղիշէ եպոս. Զիլինկիրեան, տպ. 1928, էջ 112:	100
ՓԱՂՀԱՆԻՔ, Լրաս. Թ. Օսալանի Եպեթիմովսկի Ինստիտուտի, տպ. 1946, էջ 141:	500
ՓԱՐՏԱՆԵՐ, Թրքոմով պատրիարք Դուշափեան, տպ. 1940, էջ 280:	250
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԳԱՂՂԻԲԵՐԻ ԼԵՁՈՒԻ, Եղիազար Մուրադեան, տպ. 1869, էջ 120:	100
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԼԱՅԵՐԷՆ ԼԵՁՈՒԻ, Կ. Վ. Սրապ, տպ. 1870, էջ 216:	100
ՔԵՐԹՈՒՄԱՆԵՐ, Թրքոմով պատր. Դուշափեան, տպ. 1940, էջ Ժ + 224:	300
ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ, հանդերձ արարքերէնով, տպ. 1870, էջ 31:	50
ՔՐԻՍՏՈՒՆ ԶԱՐԱՐԱՆԿԱՆ ՎՐԱՅ ԽՈՐՀՐԴԱՆՈՒԹԻՒՆԵՐԸ, Աւետիս վրդ. Թովկաննէսեան, Բ. տպ. 1906, էջ 171: (կազմում),	200
ՕՐԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԵՄԻԱ ՋԷԼԱՅԻ ՔԵՄԱՐԵՆՏՈՒՆԻ Ե ՅԱՆԵՐԱՆ, Դրաս. Մեհարապ արքեպոս. Նշանեան Գ. տպ. 1939, էջ ԺԴ + 715:	400
ՕՐԵՆ ՕՐԵՐՈՒՆ, Թ. Օշափան, տպ. 1947, էջ 82:	150
ՐԱՌԳՐԻՐ ՍԵՐԱՍԱԶԱՆՑ ԳԱՌԱՐԱՆԵՁՈՒՐ, Կարապետ Դաբիկեան, տպ. 1952, էջ 682:	750
ՀԱՄԱՐՈՒԹԻՒՆ ՕՐԻՆԱԿՐԻՐԸ, Անտառասն արք. Զլլանեան, տպ. 1953, էջ 147:	150
ՀԵՐԹԱՆՈՍ ԽԳՅԵՐ, Դանիէլ Վարուժան, էջ 208:	300

ᖃ ᕐ ᔨ ᓂ ᑭ ᓴ ᓇ ᓂ ᓂ ᙱ

«ԱւէլոհիտԱ ԵՐՈՒՍԱՂՆԵՄ, Ռուսաստան, ապ. 1903, Պոլիս, էջ 159,	150
ԱՐԶԱԿԱՆԵՐ Ա. Բ. Ե. Գ. Հասարակ, Եղիշէ եպո. Զինինկերեան, ապ. 1925, Պէյրութ, էջ 302,	300
ԱՐՄԱՆԵՐ ԳՐԻԳՈՐԻԱՆ, 25ամեայ Յարկանիմ առքիւ, ապ. Պոլիս, էջ 416,	400
ԱՐՓԵԱԿԱՆ ԼԱՅԱՍԱՆԵՐ, Թ. Զ. Միքայէլեան, ապ. 1836, Օրթագիւղ, էջ 640, (Կազմուած),	600
ՅԻՇԵԱՆԵՐ Բաղդէի Առաջնորդութենէ, Եղիշէ եպո. Զինինկերեան, Բ. ապ. 1925, էջ 134:	100
ՅՈՒՇԲ ԵՒ ՊԱՏՅՆԵՐ Ա. Ե. Բ. Հասար, Եղիշէ եպո. Զինինկերեան, ապ. Պէյրութ, էջ 615,	400
ՆԿԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԵՐ, Եղիշէ եպո. Զինինկերեան, էջ 71,	100
ՆԱՐԺԱՊԱՏԿԵՐ, Է. Գ. Բրուսեան (Շանուար), ապ. Աղեքսանդրիա, 1914, էջ 64,	100
ՆԱՐԺԱՊԱՏԿԵՐ, ՍԱՐԵԳՐԻՔԻ, Թ. Վարդապետեան, ապ. 1928, Պոլիս, էջ 256:	200

ԱՐԱՐԱՏԻ ԶԱԿ

ՄԱՅՐ ՅՈՒՑԱԿ ՋԵՌՈՒՐԱՅ ԱՐԲՈՑ ԶԱՌՈՐԱՆՔԻՆ, Բ. հաստք, Նորայր Եպո. Ծովական:
ՀԱՄԱՊԱՏԵՐ ԱՐԵՎՄՏԱՀԱՅ ՊԵՐՎԱՆՔԻՆ, Յ. Օշական, Բ. հաստք, «Երևանի Բնակչության» Հայր
Իլևոն Այոն, Մ. Պեճիկյան և Պեճիկյան Գրառան,

**«ԱՌՆՈՆ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱՎԱՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵՏԻԵԱԼ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

ՎԱՆԱԳԻ ՊԵՏԻԿԸ (Մանկական Պատմուհի)։ Հեղինէ Դաւիթեան (նւրտ.)։ Թէհրան, Փոնէք։ Արփիար Մարգարեան (նուիրատու)։ Ֆրէզիօ, 1962։ (20 օրինակ)։ [1952։ ԱՅՐԱՀԱՄ ԽՈՃԱ ԼԵՒՈՆԵԱՆ։ Վեր. Վարդան Ա. Պիլէզիբեան։ Նուէր՝ Քրիստ. Զանից ԹԵՆԱԾՈՂ ՄՏԲԵՐ։ Լուսիկ (նուիրատու)։ Պէյրութ, 1952։ [Ընկ.էն։ ԵՐԿՈՒՆՔԻ ՇԻԹԵՐ (Քերթուածներ) (1941 - 1952)։ Յովսէփ Ճիւղեան (նւրտ.)։ Պէյրութ, ԻՄ ԵՈՒՇԵՐԸ։ Ա. Հատոր։ Վահան Փափազեան (նուիրատու)։ Պոսթրն, 1950։ [1952։ ՇԱՐԱԿԱՆ ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ։ Հատոր Դ.։ Հ. Դեռնդ Վրդ. Տայեան (նւրտ.)։ ԲԱՌԱԳԻՐԻ Արաբերէն - Հայերէն «Մուշուրազ»ի։ Ա. Հատոր։ Պատրաստեց Հայկ Թովմասեան (նուիրատու)։ Պէյրութ, 1952։

ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ։ Արմենակ Զիլիկիրեան (նուիրատու)։ Գահրէ, 1952։ ՀԱՅՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅԸ 1953 Գ. Տարի։ Վարդան Քհ. Ժամկոչեան (նւրտ.)։ Մարսէյ, 1953։ ԱՍՏՈՒՍԾԵՂԱԿԱՆ ՃԱՇՈՒ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄԵՆԵՐ։ Թ. Տարի 1953։ Նուէր՝ Կիլիկիոյ Հայց. Եկղց. Կիրակնօրեայ Դպրոցներու Տեսչութիւնէն։ Անթիլիաս, 1953։

ԿԻՐԱԿՆՈՐԵԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ԴԵՐԸ ԱԶԳԱՅԻՆ ՆԵՐԴԱՇՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԵՋ։ Զուարթ Կ. Ներսիսեան։ Նուէր՝ Հայց. Եկղ. Կիր. Դպ. Տեսչութիւնէն։ Անթիլիաս, 1949։ ԴՈՐԾԱԿՈՒԹԻՒՆ ԸՆՏԱՆԻՔԻ ԵՒ ԿԻՐԱԿՆՈՐԵԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՄԵՋԵՒ։ Բիւզանդ Եղիայեան։ Նուէր՝ Հայց. Եկղ. Կիրակ. Դպ. Տեսչութիւնէն։ Անթիլիաս, 1950։ ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԴԱՍՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՐ ՄԵՋ։ Համբարձում Պէրպէրեան (Իրաւաբան)։ Նուէր՝ Հայց. Եկղ. Կիրակնօրեայ Դպ. Տեսչութիւնէն։ Անթիլիաս, 1949։ ՀԱՅ ԻԳՍԿԱՆ ՍԵՌԸ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԴԱՍՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ։ Բերկրունի Նամբրեան։ Նուէր՝ Հայց. Եկղց. Կիրակ. Դպ. Տեսչութիւնէն։ Անթիլիաս, 1949։ ԴՈՒՍԿՈՒՆԻ ԵՐԹԱՆ. ԵՒ ԹԱՄԱՐԸ։ Տիգր. Շիրազ։ Նուէր՝ Եղուարդ Պողպատեանէ։ Պէյրութ, 1952։

ԱՌՁԵՌՆ ԲԱՌԱՐԱՆ ԱՆԳԼԻՔԻՆԵ - ՀԱՅԵՐԸ։ Պաղտասար Պ. Անէմեան։ Հրատ. եւ Նուէր Կ. Տօնիկեանէ, Պէյրութ, 1953։

ԱՐԱՐԵՐԸ ԼԵՋՈՒ (Բառագիտութիւն եւ Քերականութիւն)։ Պատրաստեց Եարուիւն (Գահրէ)։ Դ. Մարգարեան (նուիրատու)։ Ա. եւ Բ. Տպ.։ 1936 եւ 1938։ ԱԼ. ՍՈՐՈՒՆԱՆ ԵՆԱՐԱՐԱՆԻՋ։ Ա. Երեմեան։ Նուէր՝ «Ճափաւել»էն։ Թէհրան, 1951։ ՓԱԿ ԴՈՒՆ ՅԵՏԵՒ (Էջեր Բժշկի Օրագրից) Ա. Հտր.։ Բժ. Իս. Տէրաթեան (նւրտ.)։ 1952։ ՀԱՃԸՆ ԸՆԴՀ. ՊԱՏՈՒԹԻՒՆԸ։ Յ. Պ. Պօղոսեան։ Նուէր՝ Ս. Սօկնաբեանէ։ Լոս Անճէլէս, 1942։

ՄԻՆՁԵՒ ԼՈՒՍԱԲԱՆ (Բանաստեղծութիւններ)։ Ս. Ք. Զանգու (նւրտ.)։ Իսթապուլ, ՄԱՐԱՐԵՐԸ ԵՐԱԳԸ։ Պ. Պ. Անէմեան (նուիրատու)։ Պէյրութ, 1952 [1951։ ՄԱՆԿԱԿԱՍՏՈՒՄ։ Եղուարդ Տարսեան (նուիրատու)։ Պէյրութ, 1952։

ԺԵՆԸՎԻԷ։ Քրիսթ. Շմիտ։ Հրատ. եւ Նուէր Կ. Տօնիկեանէ։ Պէյրութ, 1953։ ԱՏԱՆԱՅԻ ԵՂԵՐԸ ԵՒ ԴՈՒՆԱՅԻ ԵՈՒՇԵՐ։ Վեր. Համբարձում Յ. Աշեան։ Նուէր Ամբիկայի Հայոց Միսիոն. Ընկերութիւնէն։ Նիւ Եորք, 1950։

ՏՈՒՆԿԵՐԸ ԵՒ ԱՆՈՆ ՀԱՅԵՐԸ ԱՆՈՒՆԵՐԸ։ Տօթ. Յովհաննէս Արթիսեան։ Նուէր Տիկ. ծ. Արթիսեանէ։ Վիեննայ։

ՔՆՆԱԳՐԱՆԵՐԸ ԶՂԱՅՆԱՅՈՒՆ ԵՆ։ Հրանդ Ք. Արմէն (նուիրտ.)։ Լոս Անճէլէս, 1952։ TREASURED ARMENIAN RECIPES. New York, 1949. Նուէր Տիկ. Ա. Սահակեանէ։ FARAWAY THE SPRING. Richard Hagopian (donor). New York, 1952. KENOPANISAD. Swami Sharwanavda. Madras, 1943. Նուէր Յ. Մէրայտարեանէ, Ամման։ CONTRIBUTION A LA CHIMIE DU GERMANIUM ET ESSAI D'UNIFICATION DES THEORIES DE LA CHIMIE ORGANIQUE ET DE LA CHIMIE MINERALE. Par Arakel Tchakirian (նուիրատու)։ Paris, Masson et Cie, 1939.

18 Անգլիերէն գրքայիններ Նուէր ստացուած են British Information Officeէն, Amman.